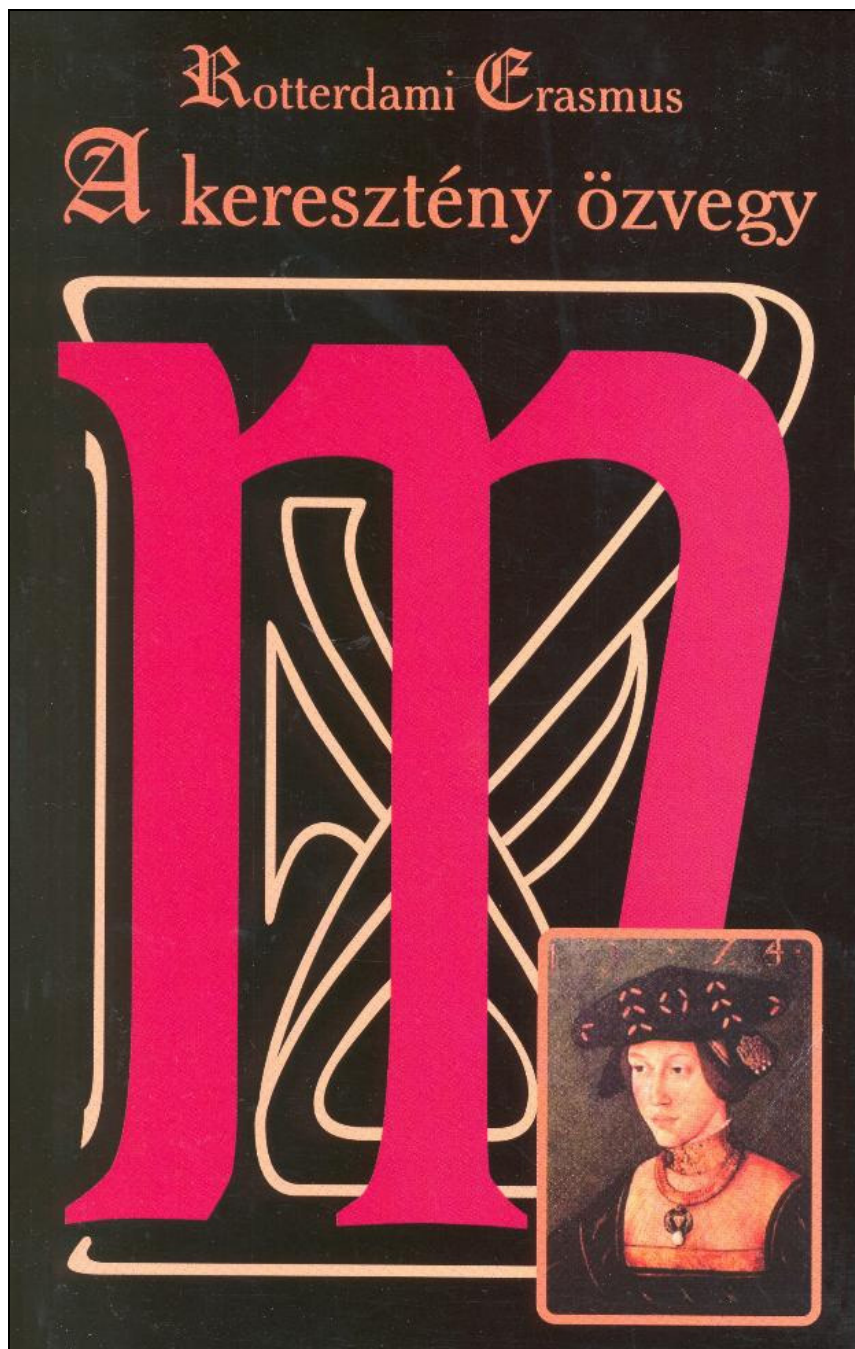

Rotterdami Erasmus A keresztény özvegy

mű a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár (PPEK)
– a magyarnyelvű keresztény irodalom tárháza – állományában.

Bővebb felvilágosításért és a könyvtárral kapcsolatos legfrissebb hírekért
látogassa meg a <http://www.ppek.hu> internetes címet.

Impresszum

Rotterdami Erasmus **A keresztény özvegy**

Máriához, Magyarország és Csehország egykori messze földön ismert királynéjához, Károly császár és Ferdinánd király nővéréhez

A mű eredeti címe:

Vidua Christiana per Desiderium Erasmum Roterodamum ad serenissimam pridem Hungariae Boemiaeque reginam, Mariam, Caroli Caesaris, ac Ferdinandi regis sororem. Opus recens natum et nunc primum excusum. Basileae in Officina Frobeniana, anno M.D.XXIX.

Fordította és a jegyzeteket írta: Babics Zsófia

A fordítást az eredetivel egybevetette: Gloviczki Zoltán

A szentírási idézetek fordításához felhasznált kiadás:

Ó- és Újszövetségi Szentírás Szent István Társulat, Budapest 1996.

A könyv elektronikus változata

Ez a publikáció az azonos című könyv szöveghű elektronikus változata. A könyv 2004-ben jelent meg a JEL Könyvkiadó gondozásában az ISBN 963 9318 60 4 azonosítóval. Az elektronikus változat a fordító és a kiadó engedélyével készült. A könyvet lelkipásztori célokra a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár szabályai szerint lehet használni. Minden más szerzői jog a fordítóé és a kiadóé.

Tartalomjegyzék

Impresszum	2
Tartalomjegyzék	3
Előszó.....	4
Máriához, Magyarország és Csehország egykori messze földön ismert királynéjához, Károly császár és Ferdinánd király nővéréhez.....	5

Előszó

Erasmus 1528. júliusában levelet kapott egyik barátjától, a lőcsei születésű, humanista műveltségű Henckel Jánostól, aki abban az időben Habsburg Mária udvari papja volt, és az udvarral együtt vándorolt a morvaországi Znaimba, majd egy évvel később Linzbe is. Henckel az özvegy királyné erényeit ecsetelve és műveltségére hivatkozva kérte Erasmust, hogy írjon neki valami személyre szólót is, mert Szentírás-magyarázatai annyira tetszenek a királynénak, hogy már latinul olvassa őket, és ezekben keres vigaszt özvegységére.

Így született meg a *Keresztény özvegy, Máriához, Magyarország és Csehország egykori messze földön ismert királynéjához* 1529-ben. A műben – a csatában elhunyt II. Lajos méltatása és a királynéhoz intézett vigasztaló szavak után – Erasmus az ókori szerzőktől, az egyházatyák műveiből, de leginkább a Bibliából vett példákon keresztül (pl. a Gracchusok anyja, Paula, Eustochium, Judit, Noémi, Anna prófétaasszony) adja a királyné, illetve az olvasó elé a keresztény özvegyhez méltó élet szabályait. Szokásához híven allegorikusan is magyarázva a Szentírásban található történeteket, és – szintén a tőle megszokott heveséssel – nem mulasztja el összehasonlítani kora állítólagos özvegyeinek viselkedését a példaként felhozott szent életű özvegyekével. Ezt pedig át meg átszövik az őt általában foglalkoztató kérdések, a gyermekek nevelése, a fejedelmek viselkedése, illetve a háború kérdése, amelyekkel a magyar olvasó más művekben már találkozhatott (*Institutio principis Christiani* – A keresztény fejedelem neveltetése, *Enchiridion militis Christiani* – Krisztus fegyverzetében, Kézikönyv Krisztus katonájának). De amíg ezeknek a hangvételét egy teológus és filozófus stílusa jellemezte inkább, addig itt Erasmus kifejezetten társalgó, kicsit csapongó és éppen ezért könnyedebb, mondhatni csevegő stílust használ, amely így a művelt olvasónak hasonlataival, képeivel, hangvételével – a humanista műveltségéből, erkölcsi tanításából fakadó hasznon kívül – kifejezett gyönyörűségére szolgál.

A mű tehát azon kívül, hogy Erasmus a mohácsi vereség után Magyarország egykori királynéjához írta, még azzal is megörvendeztetni az olvasót, hogy (leszámítva a témájában a fentebbiektől erősen eltérő *Nyájas beszélgetések*-et) a humanistától eddig még nem tapasztalt könnyed, szinte baráti stílussal megismerkedhet, amely ugyanúgy hozzátartozik Erasmushoz, mint a teológusok és filozófusok nyelve.

Babics Zsófia

Máriához, Magyarország és Csehország egykori messze földön ismert királynéjához, Károly császár és Ferdinánd király nővéréhez

Fejedelmi asszonyoknak kiváló ékessége, Mária, mindig is úgy gondoltam, hogy a számtalan baj között, amely mindenfelől körülveszi a halandókat, aligha lehet súlyosabb vagy ártalmasabb a háborúnál, hiszen ennek még a neve is utálatosabb a többinél, mivel többnyire emberektől születik emberek ellen. A földrengés, a tenger és a folyó kiáradása, a villám, a járvány és minden ezekhez hasonló dolog ugyanis bármennyire is borzasztó, szerencsétlenné tud tenni, de kegyetlenné nem. Azonkívül ezeket a balsorsnak lehet tulajdonítani, minthogy elkerülhetetlenségükben, amelyről azt állítják, hogy még az égiek sem küzdenek ellene, van egyfajta vigasz; és ahogyan a végzet kegyetlen szükségszerűsége enyhíti a bánatot, mivel minden halandó egyformán alá van vetve; úgy annál nagyobb sebet ejtenek lelkünkben azok a dolgok, amelyek a mi vétkeink miatt történnek meg velünk. Az előbbieket tehát, bár megtörik azokat, akikre rátörnek, mégsem teszik őket szerencsétlenné. Mert senkit nem mondhatunk joggal szerencsétlenné, csak azt, aki saját hibájából lesz nyomorult. Egyébként, bár a véres és gyászos háború bajoknak egész seregét vonja maga után, aligha lehet rettenetesebb és kegyetlenebb hatása annál, hogy hirtelen a létező legszorosabb vonzalmakat is szétzúzza. Van ugyanis valami, ami még a halálnál is sokkal kegyetlenebb, bár mindazok között, amik az emberi elme számára ijesztőek, ezt szokták első helyre tenni a nagy nevű filozófusok; és ezért szokták Marsot, mintegy igen ártalmas tiszte miatt a görög költők βροτολοιγη-nak¹ hívni, mivel elpusztítja az embert. Ki tagadná ugyanis, hogy a legkegyetlenebb dolog, mikor ember öli az embert? De még ezen túl is van a háborúnak egy rendkívül rossz tulajdonsága: mindenkinél gyakrabban pusztítja el a legjobbakat és az életre leginkább méltókat, és mindenkinél gyakrabban kíméli meg, akiknek egyáltalán nem válik javára, hogy megmaradnak, sőt, mindenkinek csak hasznára válna, ha elvesznének. Így már hamisnak tűnhet, amit a régiek mondtak, hogy Mars mindenkit egyenlő szerencséivel kecségtet, mivel a legártatlanabbnak a legnagyobb ellensége.

Nem szánni való talán, mikor egy korban, alakban, erőben, tehetségben, lelki erőben, ösökben, vagyonban és méltóságban egyaránt virágzó ifjú hirtelen életét veszti? Az ilyen halál az idegent is könnyekre fakasztja, sőt, néha még az ellenséget is. Elviselhetőbb lenne, ha természetes halálról volna szó. De mily sokakat megöl, mennyi gyászt, hány halált szül ennek az egy embernek a halála; és ezek annál kegyetlenebbek, mivel lassúak. Mert abban, ami csatában következik be, megvan az a vigasz, hogy gyorsan megszabadít a kintól, mivel hirtelen jön. De mi van azzal, amelyik a szülőnek magányt, a gyermeknek árvaságot, a testvérnek gyászt, a barátnak szomorúságot, a hazának nélkülözést hoz? Talán nem sokakat gyötör lassú halállal? Ez pedig még annál is keservesebb, mennél szorosabb volt a szeretet köteléke, mennél szentebb és örvendetesebb a frigy. Azonkívül a léleknek kötelékei közül egyet sem lehet ahhoz a vonzalomhoz hasonlítani, amely a férjet és a feleséget törvényes és tiszta szövetséggel összeköti, és legyőzi – ahogy a régiek szokták mondani – még a herculesi nehézségeket is. Ehhez hasonló a gyermekeknek a szülőkkel szembeni, és a szülőknek a gyermekek iránt érzett szeretete is, amelynél azután a szeretet után, amellyel Istennek tartozunk, nincs szentebb. De ezt a szoros köteléket sem a természetből fakadó oly nagy vonzalom, vagy a lélekből eredő hajlandóság kötötte össze e szoros kötelékkel, hanem a

¹ A.m. *embert pusztító*.

természetnek is legfőbb szerzője rendelte úgy, hogy a férfi, ha a körülmények úgy hozzák, elhagyván szüleit, feleségéhez ragaszkodjék. A többi szoros kapcsolatban ugyanis a kölcsönös jóakarat köti össze a lelkeket, itt pedig az isteni szó rendelése szerint a kettő egyesül, úgy, ahogy egy ember testből és lélekből áll. Miért jönne különben még a lelkeknek ehhez a vonzalmához, amellyel a természet, gondoskodva a dolgok maradandóságáról, összeköti egymással a férfit és a nőt, miért járulna különben ehhez a szövetséghez, amely egy köteléket egyetlenné és felbonthatatlanná szentel, a házasság szentsége? Miért lenne különben a természeteknek és a szokásoknak ez a rokonsága, a sorsoknak az egyenlősége, a meghitt és bensőséges viszony, ami miatt édesebb valakivel együtt meghalni, mint nélküle tovább élni? Ha embertelen dolog megtiltani egy anyának, hogy fia temetésén sírjon, mennyivel embertelenebb megtagadni a könnyeket a feleségtől, aki férjét temeti.

Gondolom, tudod már, fényességes Mária, merre tartunk. Senkinek nem nehéz kitalálnia ezekből, mily szörnyű sebet ütött lelkeden a sors, amikor elragadta tőled férjedet, Lajost. Méghozzá milyen férjet! Ifjú és derék, igazán nemes lelkű, csupa kiváló tulajdonsággal kitűnő, két gazdag ország által is hatalmas és királyi nagyapák, dédapák és ükapák hosszú sorából származó férjet, aki ugyanakkor semmiben sem volt virágzóbb vagy nemesebb, mint a legjelesebb fejedelmekhez méltó lelki adományokban.

Vedd még hozzá, hogy mily gyorsan, és hogy így ragadták el tőled. Csak pár év adatott neked, hogy örülj neki, és ily hirtelen elragadta tőled a háború vad vihara ezt a halhatatlanságra méltó ifjút. Azonkívül nyugodtabb lélekkel válunk meg valamitől akkor, ha a vele való együttlét örömeire elég idő adatott meg nekünk, hiszen az elvesztett iránti vágyat enyhíti a hosszú ideig tartó együttlét emléke, vagy ha ez nem elég erős, hogy elvegye minden fájdalmunkat, a szemérem az, ami biztosan gondoskodik arról, hogy csendesebben szomorkodjunk.

Talán joggal panaszkodunk, ha a kölcsönt idő előtt visszakérik tőlünk, de amikor nincs előre kitűzött nap, és a hitelezőnek jogában áll azon a napon beidézni az adósát, amikor akarja, milyen arcátlanság lenne, ha valaki panaszkodna a hitelezőre, aki szelídségében hosszú időre szóló használatkal kedvezett nekünk? Hitelbe, kölcsön kaptunk mindent, amink van ezen a világon. Mi mást kellene megemlítenünk, mint hogy magát ezt a testet, amit hordunk, ezt a lelket, mely által élünk, kölcsön kaptuk, azzal a megállapodással, hogy bármelyik pillanatban visszakérheti az, aki adta, és akkor nyugodt lélekkel kell visszaadni. A kölcsönkapott dolog miatt, amit hosszú ideig használtunk, panaszkodni nagyfokú hálátlanság. Amiatt, amit hamar visszakértek, ha nem is helyes, de nyilván elfogadhatóbb a panaszkodás. Neked olyan rövid idő jutott osztályrészedül, hogy feleség, majd özvegy, majd királyné, majd magánember legyél, mintha a sors játszadozasképpen adott volna ilyen rövid idő alatt oly nagy boldogságot megízlelni, hogy nagyobb kint okozva vehesse el, amit adott.

Vedd még hozzá, hogy az emberi szeretetnek van valami vigasza a bajban: hogy ott volt a haldokló mellett, hallotta utolsó szavait, adott neki egy utolsó csókot, lezárta a halott szemeit, és teljesítette a temetés szent kötelességét. Ezen dolgok ugyanis azt eredményezik, hogy az, aki meghal, nyugodtabb lélekkel megy el, akit pedig itt hagyott, kevésbé szomorkodik. Tőled pedig még ezt a kevés enyhet is irigyelte a marsi düh. Fájdalmad enyhítésére az az egy maradt volna, hogy udvarodban játsszon egy kicsiny Aeneas, akiben valamiképpen sértetlenül megmaradna neked mind a hitvestárs, mind az ország. Férjedet látnád a fiadban, és az országot a fiaddal irányítanád. Még ezt a fajta vigaszt is irigyelte tőled, Mária, a méltánytalan végzet. Kívánatosabb volt lelkednek elveszni a drága hitvessel együtt, mint az elhunyt nélkül tovább élni. Hallom azt is, hogy nem sok hiányzott hozzá, hogy téged is elragadjon a halál, vagy ami a halálnál kegyetlenebb: a fogság. Melyik férfit nem sodornák el a szerencsétlenségek ily nagy viharai? Ez az oly vad, oly kegyetlen, oly ádáz szélvész pedig ellened, egy asszony ellen támadt. Először atyádnak, Fülöpnek idő előtti halála, majd atyai és anyai nagyapád halála öltöztettek újra gyászba. A minap Izabellát, a királynő helyett

száműzötté vált, majd életből eltávozott nővéredet sirattad. Láttad másik nővéredet, aki királynő helyett özvegy lett.

Itt, azt gondolom, mondhatná valaki, hová vezet ez a beszéd? Talán, hogy az összetörtnek könnyeit, amelyeket vissza kellett tartanod, előcsald, hogy újból felébreszd a gyászt, amelyet talán akár az értelem, akár az idő már valamennyire lecsillapított? A vigasztaló feladata, hogy vagy enyhítse, ami rossz történt, vagy elfordítsa a szomorkodót attól, hogy gondoljon rá, vagy a bölcsesség tanításaival erőt öntsön lelkébe. Te a bajok egész sorát úgy állítod szemünk elé, hogy még az idegent is könnyekre tudnád fakasztani. A vigasztalásnak van egy keserves fajtája, mikor a fájdalmat bajok tömegével gyógyítják. Igaz, néha még ez is orvosság a túlságosan szomorkodóknak, ahogy vannak ennél keményebbek is, akik a lélek kedvetlenségét kötekedéssel üzik el, mint mikor a gyógyításnál vágást vagy égetést alkalmaznak. Ezt viszont nem fogom felhozni mentségül arra, amit teszek.

Méltán mondhatnák nekem, fényességes Mária, ha felöltöttem a vigasztaló álarcát, hogy egészen más a szándékom. Most ugyanis nem az a célom, hogy elvegyem szívedből a szomorúságot, hogy letöröljem a könnyeidet, hogy elnyomjam sóhajaidat, hanem hogy más özvegyek vigasztalására téged, a messze földön ismert asszonyt, mint a lelkierő példáját állítsalak eléjük. Sok más nemes asszonnyal közös volt a vihar, amely ellened támadt, bár egyiküktől sem vehetett el többet, mint tőled, hiszen egyikük sem volt boldogabb nálad. Mily sok olyan asszony van Pannóniában, sőt, magában Ferdinánd udvarában, akiknek ez a gyászos veszteség özvegységet vagy árvaságot, vagy mind a kettőt hozott. De úgy vélem, ezek között egy sincs, aki, hozzád hasonló lelkierővel viselné el saját szerencsétlenségét. Aki pedig annyira asszonyi lelkű, hogy nem szégyell erőtlenebbül szenvedni, szánni való siránkozás közepette méltatlan szavakat ejteni, csak nézzen rád, hogy te, egy ilyen környezetben született és nevelkedett leány, kegyetlen sorsodat bátor és töretlen lélekkel viseled. Nem azért, mert nem érzed a veszteséget, hanem mert az emberi érzelmeken a krisztusi hit segítségével felülemelkedsz. Benned Isten mint valami magas helyen jelet emelt fel, amely gyógyulásra lesz mindenkinek, aki a fájdalom megrázkódtatásától szenved.² Mennél magasabb helyen áll ez a példa, annál inkább szeme előtt lesz mindenkinek. Aligha lehetett volna kiemelkedőbb helyre állítani, mivel a te őseidnek nagyszámú sora, amelyben a földkerekség legfőbb uralkodóit találhatod, mindent előnt fényével. Hogy ne messzebről kezdjem: atyád Fülöp volt, akinél szeretettebb uralkodó nem volt még a földkerekségen. Atyai nagyapád Miksa császár, anyai nagyapád Katolikus Ferdinánd, akik mindketten a körülményekkel okosan élve, ugyanakkor bátran cselekedve nem kevésbé tűntek ki lelki adományaikkal, mint hatalmukkal. Atyai dédapád Frigyes császár volt, anyai dédapád Magyarország királya.³ Apai nagynénéd Margit, uralkodásra méltó asszony, anyai nagynénéd pedig Katalin, Anglia királynője, egy olyan tudással, hittel, okossággal és állhatatossággal rendelkező asszony, hogy semmi nem férőhöz illőt, semmi asszonyit nem fedezhetsz fel benne nemén és alakján kívül. Ez a díszes sereg jár előtted. Oldalágról két fivéred: Károly császár, akinek akkora a hatalma, hogy sokak irigységét magára vonja, akkora a nagylelkűsége, hogy senkinek az irigységét nem érdemli. Nem tudom, gazdagságához mit lehetne még hozzátenni, ha birtokai ily nagy pompájához a földkerekség nyugalma is járulna. A másik Ferdinánd, aki oly sok jeles címe mellett Magyarország és Csehország királya, és bár fiatal, oly sok és nagy erényben emelkedik mások fölé, hogy ékességei közül a legkisebbnek számít ragyogó családfája vagy hatalmának nagysága. Vedd még hozzájuk három nővéredet, Eleonórárt, Izabellát és Katalint, mindhárman messze földön ismert királyok feleségei vagy jegyesei. Mindazonáltal nem mondhatok előre semmit fivéridek és nővéridek gyermekeiről, akik közül már néhányat a legragyogóbb reményben köszönhetünk. Az

² Vö. A Mózes által a pusztában a nép gyógyulására felállított rézkígyóval: Szám 21,4 skk.

³ Mária apai dédapjának (III. Frigyes) testvére V. Albert, valószínűleg őt keverhette össze a Magyarországon 1437–39-ig uralkodó VI. Alberttel.

elmúltakkal már bizton dicsekedhetünk, a jelenvalókkal nem érdemes dicsekedni Nemesis⁴ miatt, aki néha hirtelen fordítja szerencsétlenségre a forgandó szerencsét, az eljövendőkkel pedig, akiknek sorsa felől bizonytalanok vagyunk, még kevésbé. Csak könyöröghetünk, hogy az Isten azt akarja, hogy nemzetségeteknek ez a ragyogása a keresztény világnak boldogságára és áldására legyen.

Ezen kívül nem gondolhatnám teljes bizonyossággal kijelenteni, hogy a te esetében nem létezik Nemesis, ha azoktól, akik közelebbről ismernek, nem értesültem volna jellemed kivételes szerénységéről és vallásosságáról, amely tökéletesen megtanított rá, hogy a boldogságot ne azokban a dolgokban keresd, amelyek — mint látjuk — néha a gonoszoknak jutnak osztályrészül, és ahogy igen gyakran részesülnek bennük az arra méltatlanok, ugyanilyen hirtelen ragadja el valamilyen véletlen azoktól, akik méltók lennének rá. Azonkívül — ahogy sokszor látjuk — olyanok ezek a dolgok, hogy néha szerencsésebb, ha meg vagyunk fosztva tőlük, mintha fel vagyunk velük ékesítve, sőt, nagyobb dicsőség, ha megvetjük, mintha birtokoljuk őket. A lelki javak örökkévalóak és maradandóak, és önmagukban tesznek boldoggá, ha vannak, de szerencsétlenné, ha nincsenek.

Mivel tudom, hogy ez a gondolkodásmód járja át és erősíti lelkedet, vettem magamnak a bátorságot, hogy ragyogó nemzetségedről és sorsodról néhány dolgot említsek, de ezekkel csak pár szóval, és csak annyiban foglalkoztam, hogy rámutathassak: a keresztény túrés példája az isteni akarat előrelátása folytán a halandók számára magas helyre emeltetett. Minél messzebbre lássék azért, hogy egy leánynak a tanítása által az összes asszony, de kiváltképp a nemesek, akik általában annál elpuhultabbak, minél elnézőbb irántuk a sors, e tanítás által megtanulják szerencsés körülmények között a mértékletesség, szerencsétlenség közepette pedig a türelem gyakorlását. Ha jól megnézik, meg fogják érteni, hogy ezeknek a seregével felfegyverezve nem engedett lelked a sors annyi váratlan támadásának. Közben azonban szerénységed miatt kéréseléssel kell kieszközölnöm, hogy jeles tulajdonságaidat, vagy, hogy keresztényibb szóhasználattal éljek, a Legjobb és Legnagyobb Akarat benned testet öltött gazdagságát mindenki szeme elé tárhassam. Ha úgy gondolsz is, hogy kérésnek nem kell eleget tenned, erre az engedékenységre biztosan rá fog venni a keresztény kegyesség és szeretet, amely semminek az eltérésétől vagy megtételétől nem riad vissza, csak minél többeknek hasznára lehessen. Jóllehet igazságosnak és illőnek gondolom, hogy megadassék nekem, mégsem merném remélni, hogy megengeded, amit kérek, mert semmit nem csodálok benned jobban, míg ezen gondolkodom, mint hogy rosszabbul tűröd a veled kapcsolatos dicséretet, mint a szerencsétlenséget. Ha egyáltalán szerencsétlenségnek kell nevezni bármit az ember józan értelmének elvesztésén kívül.

Mit tegyek hát? Hogy megtegyem, arra a köz haszna hív, hogy ne tegyem, attól a te kivételes szerénységed riaszt vissza. A középutat fogom követni. Úgy kedvezek a szerénységednek, hogy közben mégis az egész női nemnek valamiképpen hasznára legyen a te példád. Nem leszek terhére szemérmességednek, Mária, úgy fogom a példát eléjük állítani, hogy nem fogok élő személyt közszemlére tenni, mint ahogy a táblára festett képeket teszik ki a szemeknek, hogy bárki szabadon összehasonlíthatásokat tegyen, amikor csak akarja. Aki figyelmesen nézi meg egy ember jól megfestett arcképét, rögtön felismeri, hogy kié, ha magát az illetőt közelebbről jól megnézte, ugyanígy aki lelkednek képmását a közelebbi kapcsolat miatt jól ismeri, aligha hazug képmásra fog ráismerni, már ha nem látunk valamivel többet az élő emberben, mint a róla festett képben.

Csak keveseknek fogom megmutatni tehát, hogy mi mindenre kell felkészülve lennie egy nemes leánynak. Először is az udvar gyönyöreivel szemben, másodszor pedig az özvegyiség, árvaság és hasonló szerencsétlenségekkel szemben kell felfegyverkeznie, amelyek sokak lelkét annyira összetörik, hogy vagy elsorvadnak a fájdalomtól, vagy maguk határozzák el

⁴ Az igazság és a visszafizetés istennője, különösen az önelégültséget büntette.

saját halálukat. Nem csoda, hogy ez nőkkel is megesik, mikor férfiak esetében szinte általános magasztalást vált ki, mégpedig az írók nagy egyetértésével, bár annál nagyobb tévedésére. Mert hogy gondolhatnánk, hogy dicsérettel lehet illetni azt, ami az istenfélelem ellen való, és Isten rendelése ellen lázad? Saját magunkra kezét emelni vagy roppant nagyság, vagy esztelenség, vagy gyengeség. Mert bár igen bátor dolog önként vállalt halállal véget vetni a fájdalomnak, mégis sokkal bátrabb a rosszat, bármekkora legyen is, bátran viselve legyőzni. Ugyan a sors kegyetlenségével szemben sokan saját írásaikkal próbálták meg felvértezni a halandók lelkeit, de nem tudom, nem hevesebb-e a hízalgő, mint a mennydörgő sorssal szembeni küzdelem. Nyilván sokakat ismerünk, akiket miután a lehető legkeservesebb események nem győztek le, a sikerek terítették le.

Most talán azt várnád, nagyhírű Mária, hogy fogok kínálni neked valamilyen fegyvert előbb a hízalgő sors kelepcei, majd egy másikat a kegyetlen sors zátonyai ellen. Ezt azonban nem fogom megtenni, ugyanis ugyanazokkal a fegyverekkel lehet mindkettővel szemben biztosítani magunkat. A hajótulajdonos más vitorlát használ a nyugodt tengeren, és mást, mikor viharok ostromolják. A hadvezér más fegyverekkel szerelkezik fel a párthusok ellen, és mással a gallok, vagy a germánok ellen. Itt viszont, mivel a lélek viszi végbe a dolgokat, mindenki, aki jól van felfegyverkezve, a sors minden változásával szemben ugyanolyan mértékben van biztosítva. Ahogy egyáltalán nem jó kormányos az, aki csak kedvező széllel és árral tudja a hajót irányítani, és nem jó hadvezér az, aki lelkében nincs mindenre felkészülve, ami háborúban meg szokott történni; ahogy gyakran a körülményeknek megfelelően más és más tervvel élnek, de a mesterség, akár küzdőről, akár menekülőről legyen szó, ugyanaz. Az erény jellemzője, amely egyedül teszi az embert igazán boldoggá vagy szerencsétlenné, ugyancsak az, hogy bár a körülmények különbözőségének megfelelően különféleképpen mutatkozik meg, ő maga mégis mindig hasonló, sőt, mindig ugyanaz. Ahogy Polycletus⁵ más és más módon dolgozik a fával, a márvánnyal, a gipsszel vagy a viasszal, bár a mesterség ugyanaz: ugyanígy az erény tulajdonságaival felfegyverzett lélek hűen betölti tisztét, bármilyen anyagot is juttatott neki Isten. A nehezebb körülmények között pedig jobban megmutatkozik az erény, bár szerencsésebb dolgok esetében néha csodálatra méltóbb, ha közelebről megnézed.

Most nem térek ki arra, hogy mit mondanak a kétségkívül éles elméjű és tündöklő szavú sztoikusok a bölcs ember lelkéről, az egyetlen dologról, amivel szemben a sorsnak semmi hatalma nincs, amit ők egyenlővé tesznek az istenekkel, sőt, néha eléjük is helyezik. Mert mi mást láthattak volna valami káprázaton és az igazi erény árnyképén kívül, mikor nem ismerték fel Istent, az igazi szerzőt, mikor kételkedtek a lélek halhatatlanságában, a test föltámadását pedig még álom formájában sem értették meg, mikor a bölcsességnek sem a kezdetét, sem a végét nem fogták fel? Ha azt kérdezed tőlük, micsoda Isten, teljes komolysággal azt felelik, hogy a világ lelke, vagy, hogy ez az egész, amit látsz, és amit nem látsz. Ha az istenek számáról kérdezed őket, ingadoznak, mivel nem lehetséges, hogy mindenképpen van valami semmihez nem mérhető, vagyis mindenek fölött álló, csak, ha egyes egyedül van.

Azonkívül jóllehet, hogy minden, ami jó az emberben van, az igaz Istentől származik, és ugyanő tartja meg, növeli, vagy veszi el, ők az erénnyel való felruházottságot, amellyel az emberi boldogságot mérik, az emberi természetnek tulajdonítják, annyira, hogy azt gondolják: ez a bölcs embereknek és isteneknek egyaránt fügét mutathat, mégsem ígérek neki a jötevőknek járó más jutalmat, mint a fennhézáló bölcs nevet, amelynél semmi nem lehet idegenebb a keresztény szerénységtől. Éljen tehát a szürke és szigorú bölcsesség, amely ennek ellenére sok jeles gondolattal és példával bír, és szemére hányja a keresztényeknek restségüket. Hiszen azok, bár nem voltak világos ismereteik az igaz Istentől, és nem vezette

⁵ Pheidias kortársa, szintén szobrász.

őket a mennyek országának reménye, nem ösztönözte őket a Szentlélek, és ennek ellenére az emberi lélek erejével oly fáradhatatlanul gondolkodtak az erényről, oly aprólékosan megvizsgáltak sok mindent, a tökéletes erénynek annyi példáját, ha úgy tetszik, képmását állították eléink tetteikkel. Ezzel szemben a keresztények jó része úgy él, hogy egyáltalán nem látszik rajta, hogy a legcsekélyebb mértékben is gondolkodna az ember valódi boldogságáról. Pedig ennek megismeréséhez nem kell a fáradságos bölcselet, sem a hosszú éveken át tartó tanulás, csak Krisztus, a legbiztosabb alkotó, aki olyan érthetővé tette számunkra, és úgy elmagyarázta az égi filozófiát, hogy bármely korú, nemű és észbeli képességű ember képes megtanulni, csak készséges, figyelmes és hajlékony értelemmel kell hozzá közelednie. Ezt pedig maga Isten adja meg az embernek, hogy tanulékonyá tegye, csak ne távolodjon el az isteni kegyességtől. Ezért nem szabad soha hallgatni azokra, akik ettől a filozófiától távol tartják a fejedelmeket, vagy másokat, akik az államot igazgatják; a nőket, leginkább, akik az udvarokban forgolódnak, vagy a még serdülőkorúakat, pedig egy életkor sem fogékonyabb, mint ez, amely még nem vált érzéketlenné a jó tanítással szemben a bűnök megszokása miatt.

Akik pedig tagadják, hogy az Evangélium tanítása hasznos a fejedelmi cím viseléséhez, vagy az állam irányításához, azokat egykor valóban megcáfolta Szent Ágoston, és mi is beszéltünk róla a *Panegyricusban*, amelyet egykor atyádra, Fülöpre írtunk, majd a *Keresztény fejedelemben*, amelyet testvérednek, a még most is ifjú Károlynak ajánlottunk, akit most választottak fejedelemmé. Itt elmondtuk, hogy annyira nem haszontalan, hogy még a háború viselésénél, vagy más igen zord ügyekben is segítségünkre van. Hiszen a keresztény filozófiától eltöltött fejedelem mindent megtesz azért, hogy ne keveredjen háborúba, de ha ez nem kerülheti el, amennyire lehet, takarékoskodik az emberek vérével hadviselés közben. Ügyel rá, hogy katonájának minél kevesebb legyen megengedve, az ártatlanokat minél kevesebb kár érje, végül figyel rá, hogy ne terjedjen tovább, nehogy hosszú időre elhúzódjon. Senki nem visel háborút sokáig, ha akaratlanul viseli. Nem kedvemre valóak ezek a hangok: gyűlölöm a háborút, de jogtalanság kényszerít rá. Békére vágyom, de csak ha méltányos és tisztességes. Ugyanígy keresnek kibúvót a bűnözők is. Mindenkinek van ürügye saját bűnének kisebbitésére. Soha nem lesz béke azok közt, akik a tökéletes igazságért mérkőznek egymással. Békében viszont a fejedelem a legnagyobb lelkiismeretességgel gondoskodik arról, hogy a közhivatalokba becsületes és megvesztegethetetlen férfiakat helyezzen. Röviden: mindkét időszakban úgy teljesíti szolgálatát a hatalomban, hogy emlékezetében tartja Krisztusnak, az uralkodók uralkodójának elkerülhetetlen hatalmát, akinek bizonyos idő elteltével számot kell adnia minden egyes tettéről.

Sok kellene ahhoz, hogy az Evangélium tanítása kárára váljon az állam irányítóinak, hiszen mindenkinek, de egy fejedelemnek mindenki másnál jobban szüksége van rá, hogy helyesen éljen. Már csak ami a nemet és a kort illeti: ha Krisztus szeretettel átölelte a gyermekeket, ha az Egyház alkalmasnak ítéli a katekizmus tanulására a hétéves gyermeket, és ilyen zsenge korúakra rábízta az Evangélium filozófiájának misztériumát, azonkívül, amit tanít, azt meg is teszi, mely ember merné őket távol tartani tőle? Ha Krisztus nőekkel beszélgetésbe bocsátkozott, ha közeli barátává fogadta őket, mint a szamariai asszonyt vagy Mária Magdolnát⁶; ha ugyanígy tettek az apostolok is, akik közül János evangélista levelében néhányukat arra méltatta, hogy úrnőnek nevezzen⁷, ha Szent Jeromos, Szent Ambrus, Szent Ágoston és más híres egyházatyák nemcsak levelekben, de valóságos könyvekben is értekeznek szűzekkel, özvegyekkel és férjes asszonyokkal, mégpedig egyáltalán nem jelentéktelen dolgokról, hanem a Szentírás értelmezéséről; hogyan ítélné bárki ezt a nemet alkalmatlannak az isteni bölcsességre? Már ha csak a példák számát nézzük, szégyen kimondani, de sokkal szembetűnőbb annál, mintsem hogy el lehetne tussolni: vallásosság és

⁶ L Jn 4,1 skk; Lk 7,36-8,3.

⁷ L. 2Jn (az Úrnő megszólítás vonatkoztatható valamelyik kis-ázsiai Egyházra is...)

istenfélelem terén csaknem több példában bővelkedik a női nem, mint a férfi. Ha csak az istenfélelmet vesszük, ami annyit jelent: testi és lelki tisztaságban vetekedni az angyalokkal, a világ pompájáról és gazdagságáról lemondva egyedül Istenbe vetni reményt, vigasztalást és minden gyönyört, a szegényeken és betegeken pénzzel és szolgálattal egyaránt segíteni, a szent imádságban, böjtben és a szent könyveken való elmélkedésben élni.

Helyesen teszik, akik a népet arra intik, hogy Isten félelmével eltelve és megrendüléssel forgassák a szent könyveket, és ne bízzanak meggondolatlanul saját ítéletükben. Akik viszont egyszerűen kitépik a világiak kezéből a Szentírást, hogy milyen gondolattól vezérelve, nem tudom, de alapelvük szemben áll Krisztus és az apostolok példájával. Amitől ők elijesztenek, arra buzdítanak az Egyház nagyra becsült tanítói, akik minden dicséretre méltónak tartják azt, amit ezek szinte istentelennek átkoznak. Ki kell pisszegni ezeket a hangokat, amelyek, miközben ékesnek igyekeznek látszani, megmutatják, mennyire istentelenek, hiszen tagadják, hogy az evangéliumi és az apostoli tanítás az előkelő és udvari hölgyeket is illeti. Azt mondják, apácák dolga ez, nem fejedelmeké. Tegyük félre a gyűlöletet ezzel a névvel szemben, amely annál a népnél, ahonnan hozzánk eljutott, semmi mást nem jelentett, csak szenteket. Ezt egykor az apostoli levelek tették valamennyi keresztény közös elnevezésévé, ugyanígy ismerik el a Krisztus születése után ötszáz évvel született frissebb írások is, és mindenkit, aki Krisztust megvallotta, kivétel nélkül szentnek neveztek, ahogy a testvéreket, úgy a nővéreket is.

Ha minden keresztény hivatása Krisztus tanítása és az apostoli hagyomány szerint élni, akkor akik szégyellik a tanítást, szégyelljék a nevet is. Ha pedig azt gondolják, hogy nem kell elviselniük a sértést, ha valaki tagadja, hogy őket keresztényeknek kell hívni, miért gondolják, hogy dicstelen Krisztus tanítása szerint élni? Sőt, ha úgy határoznak, hogy lemondanak a keresztény elnevezés tiszteletéről, csak ne kelljen elviselni a gyalázatot, könnyen oda juthatnak, hogy nem megtisztelő dolog keresztény hittel küzdő életet élni. Ha meg azt gondolják, hogy szennyes és elvetendő istenfélő módon és ártatlanul élni, úgy kellene tartaniuk, hogy nagyszerű és királyhoz illő a Sátánnal együtt az örök tűzre vettetni, kizárva az égiek közösségéből. Nincsen komor és szigorú Krisztus, ahogy a képmutatók képzelik. Semmi nincs, ami inkább mindenkié lenne: nem kevésbé közös kincse ő valamennyiünknek, mint a világon a napsütés.

De helyesen ítélnék a fejedelmekről és a fejedelmi udvarokról azok, akik azt gondolják, hogy ott nincs helye az igazi vallásosságnak, ha az emberi erények legnemesebbikét az előkelőktől elvitatják, és azt gondolják, hogy szégyen Krisztus törvényeinek engedelmességni ott, ahonnan az ország törvényei származnak. Hogy lenne lehetséges, hogy jól kormányozza a népet saját rendeleteivel az, aki Krisztus rendelkezéseit megveti? Micsoda arcátlansággal követeli meg valaki, hogy neki a nép, mint fejedelemtől megadja a tiszteletet, ha ő maga nem ismeri el Krisztust, mindenki legfőbb fejedelmét? Sőt, ahogy valószínűleg igaz az a mondás, hogy nem feltétlenül jó fejedelem az, aki jó ember, ugyanígy minden vitán felül áll, hogy nem lehet jó fejedelem az, aki embernek nem jó. Ahogy Platón mondta: a város nem lehet másképpen boldog, csak ha bölcs férfiak a vezetői. Ez tökéletesen igaz az államra is, soha nem lesz virágzóbb, mint keresztény fejedelem alatt, aki mindenben, amit tesz, Istent tartja szembe előtt, mint mindenek ismerőjét, ítélőjét, védelmezőjét és számon tartóját. Ha így tesz, mely ház lesz tisztább és vétkektől mentesebb, mint az ő udvara? Az az egy választja el a fejedelmet a magánembertől, hogy az előbbi többek kárára van, akár istenfélő, akár nem, hiszen a fejedelem erkölcsi mintájára mindenki szívesen alakítja az életét, és ha gonosz is, mégis elrettenti a bűntől a fejedelem feddhetetlensége. Ugyanígy az, hogy milyen az udvar, a fejedelmek természetétől függ.

Gondolom, most felismered boldogságodat, fényességes úrnő, és hálát adsz a mindenképp jobb és nagyobb Istennek, hogy olyan feddhetetlen erkölcsű két fivért mondhatsz magadénak, akiknek udvara a vallásosság és istenfélelem példája. Most

mondhatnád azt, hogy mindkettő születésétől és neveltetésétől a vallás ékessége, és mert világos, hogy mélyen beléjük van ültetve a legfőbb Úr szeretete, ezért nem tudta a sors semmilyen csábítása eddig kioltani lelkükben az istenfélelem lángját. Az udvar feddhetetlenségét illetően azonban a fejedelem feleségének sem kicsiny a jelentősége. Nemes, és ha szabad így mondanom, oroszlánhoz hasonló lelke van a királyoknak, amelyet általában nem irányíthat biztonsággal akárki. Viszont mind az oroszlanokat, mind az elefántokat, bár erővel legyőzni nem lehet, ügyes fogásokkal megszelídítik, és engedelmségre szorítják azok, akik ismerik a természetüket. A feleség tudja, melyik az az idő és alkalom, amikor könnyen közel férközhet férjéhez, és nem ritkán hízogó könyörgéssel eléri azt, amit fegyveres csapatokkal nem lehet. A legfőbb hatalmat gyorsabban meg lehet indítani kéréssel, mint rábeszéléssel. Kényszeríteni ugyanis nem hagyja magát. Pál írta, hogy néha a hívő feleség képes megszentelni hitetlen férjét⁸, így nem ritkán megtörténik az is, hogy a szilajabb vagy könnyelműbb királyt a királyné egyrészt feddhetetlen erkölcsével, másrészt alkalmas és megfelelő időben történő bátorítással tisztább gondolkodásra ösztökéli, így, ha az egész udvart nem is képes megtisztítani, nagymértékben visszaszorítja a bűnök féktelenségét. Itt is tudsz otthoni példát mondani: anyai nagyanyád, a csodálatos és bátor, mindenki által dicsért és magasztalt Erzsébet példáját, akiben annyira lángolt a vallás iránti szeretet, hogy nemcsak az udvar, hanem egész Spanyolország erkölcsét az istenfélelem gyakorlása felé próbálta fordítani. Vagy ott van anyád, Johanna, aki ebben a tekintetben leginkább hasonlít anyjára, Britannia királynőjéről, anyád nővéréről ugyanis már tettünk említést.

Azoknak a véleménye ugyanis, akik azt hiszik, hogy nagyszerű dolog küzdeni az istenfélelemre való törekvés ellen, annyira távol áll tőlem, hogy egyenesen azt gondolom, az istenfélelem nemhogy kárt nem okoz, hanem igen nagy hasznot jelent. Mivel az egész keresztény istenfélelem leginkább három dologból áll: az isteni erő ihletéséből, az istenfélelem ismeretéből és szolgálatából, Isten, bár kezdetben nem ismeri az egyes ember hozzáállását, de ahogy mindenkinél gazdagabb, úgy mindenkivel szemben bőkezű, rangtól és állapottól függetlenül. Ugyanakkor, ha szükséges, bőkezűbben ajándékozza meg adományaival azokat, akiket a szerencse ragyogása, mint valami színpadon, mindenki szeme elé állított. Úgy tetszett ugyanis az isteni bölcsességnek, hogy ajándékait gyakran az emberek által osztja szét, és bővebben ajándékozza meg azokat, akiknek az istenfélelme bővebb és gazdagabb gyümölcsöt terem. Ezért árasztotta el Dávidot gazdagon lelkével, és ezért töltötte el minden halandónál jobban Salamont bölcsességével, hogy népét kormányozza. Első helyen áll a hit, és ennek kísérői a remény és a szeretet.⁹ Ez a forrása, a feje, gyökere és alapja az egész istenfélelemnek, a fentebbiek pedig egyenlőképpen közösek mindenkinek, akár király, akár szegény, vagy ahogy ő mondta, munkás.¹⁰ Továbbá senkinek sincs nagyobb szüksége a keresztény tudományra, mint azoknak, akik nagy országokat uralnak, és akiknek a parancsától a legfőbb emberi ügyek függnék. A jó családból származó és jól nevelkedett embereknek általában fogékonyabb az értelmük, és jobban hajlik az istenfélelem felöltésére, azonkívül több idejük van, hogy tanulják és gyakorolják magukat azokban a dolgokban, amelyek elvezetnek az örök üdvösségre. A rendeletek, törvények sokaságában és az összes többi dologban, amelynek a tudományát el kell sajátítani, ezeket szem előtt tartva kell jártassákká válniuk. Ezt a filozófiát pedig, amelyről azt mondtuk, hogy közösen mindenkié, bárki megtanulhatja, akinek lelkét a hit ragyogja be, a szeretet tölti el, és a remény tartja ébren. Ezek által teszi ugyanis Isten fogékonyvá az ember lelkét. Egyébként ugyanattól származik a jámborság, akitől a tanítás is ered.

⁸ 1Kor 7,14.

⁹ 1Kor 13,13.

¹⁰ Erasmus itt a colonus szót használja, ez a Vulgátában kizárólag a szőlőművesek megjelöléseként szerepel.

Egyáltalán nem annyira összetett a keresztény filozófia, mint amilyennek sokan fel akarják tüntetni, ha elveszed azokat a dolgokat, amelyeket némely emberi törekvés az értelem fitogtatása kedvéért hozzátett. Ezen kívül pedig senki nincs jobban felkészülve az istenfélelem szolgálatára, mint aki a gazdagságon, tekintélyen, ragyogáson, méltóságon és egyebeken felül tud emelkedni. Mivel a fejedelemnek ezeken kívül semmi másra nincs szüksége, csak a szeretet eszközeire, valamint tehetségre és hajlamra az erény gyakorlásához, ki lenne nála jobban felövezve, hogy segítse a szegényeket, gyámolítsa az árvákat, felkarolja az özvegyeket, fölemelje az elnyomottakat, elsimítsa az ellentéteket, megzabolázza a féktelenséget, törvényekkel és példával a helyes életre buzdítson vagy kényszerítsen, mint annak, aki a fejedelm tiszteét viseli? Továbbá igen messze jár az igazságtól, aki azt gondolja, hogy a vallás gyakorlása nem illik ahhoz, aki a sorson uralkodik, mert senkinek nincs nagyobb szüksége a vallás gyakorlására, senki nincs jobban felfegyverezve arra, hogy tanulja, továbbadja vagy gyakorolja ezt, mint akit tisztének méltósága a legfőbb tekintéllyel ruházott fel, és aki ezért könnyen el tudja riasztani megfélemlítéssel a rosszakat, vagy megnyerni jutalommal a jókat. Végül pedig a fejedelmeknek is van kit követniük, ha nem is az Antalokat vagy Pálokat¹¹, de Dávidot, Salamont és Ezekiást, illetve a többi fejedelmet, akikről a Szentírás tanúságot tesz. Ők nem apostolok, bár mindenki betöltheti azt a tisztséget, mint egy apostol, vagyis küldött. Ahogy ugyanis Isten a prófétákat és a bölceket küldi, úgy küldi a királyokat és fejedelmeket is, hogy a jókat támogassák, a rosszakat pedig megfékezzék. Bár ők maguk nem apostolok, de vannak apostoli tanítói, akik Krisztus lelkétől áthatva, ahogy mindenkinek, úgy a fejedelmeknek is előírták a helyes élet szabályait.

Még a gyűlésen való beszéd is a király feladata, mert az uralkodónak van kardja, hogy a gatzetteket megtorolja, de van nyelve is, amelyre nem kisebb szüksége van, mint a kardra, és sokkal hatásosabb, mint a kard. Ezzel buzdítja a népet a törvénynek való engedelmeskedésre, ezzel riasztja el a katonákat a féktelenségtől és az erőszaktól, és ezzel figyelmezteti a bírókat és tisztségviselőket kötelességükre, ezzel lelkesíti a polgárokat a kölcsönös egyetértésre, ezzel csendesíti le a felkeléseket, ezzel vet véget a viszályoknak, hogy minden a maga rendje szerint folyjon. Semmiféle ékesszólás nem hatásosabb, nem meggyőzőbb, mint amelyik tekintélyével vesz rá az erényre. Ugyanis pusztán az erény ereje magától megindítja az emberek lelkét, ezért igen hegyes ösztöke az, ha fejedelmi méltóság figyelmeztet a derék tettekre. Ha olvasod a Kivonulást, a Számokat, a Levitákat, a Krónikák könyvét, vagy a Második Törvénykönyvet, rájössz, hogy az oly nagy sokaság vezére, Mózes, nem más volt, mint a Prédikátor, aki csaknem az egész fejedelemséget beszéde által viselte, néha imáival a nép ügyét is védve Isten előtt.

És akkor még vannak olyan durva lelkűek, akik az ilyen figyelmeztetésen nevetnek! Azt mondják: ezzel az erővel borotváljam le a fejedelm fejét, adjak rá hosszú ruhát, mintha a férfias erény nem is illenék a királyhoz. Ilyen példát még a pogány fejedelmek évkönyveiben is nem egyet találhatsz. Kitartoan ott ültek a törvényhozó gyűléseken, szónokoltak a nép előtt, forogtak a tanácskozásokon, még a szabadidejükben sem tétlenkedtek, hanem életüket, mint az állam példái, alakították, éjszakákat töltöttek álmatlanul azért, hogy a nép dolgait megvitassák. Úgy illik tehát, hogy a keresztény fejedelm ezeket mind jóval megelőzze, nagyobb hittel, mint akár azok, akik a régi törvényeken nevelkedtek, akár azok, akik bálványokat imádtak. Azoknak a hízelgőknek tehát, akik azt gondolják, hogy királyhoz méltó, ha semmiféle összeköttetése nincs az evangéliumi hittel, és hogy végeredményben olyan ember méltó az uralkodásra, aki leginkább egy gonosztevőhöz hasonló, azoknak mi lehet még hátra, ha nem az, hogy a keresztiség szentségétől és a keresztény névtől is megfosszák az uralkodókat? Azonkívül milyen dolog a pusztán keresztény elnevezést

¹¹ Valószínűleg Remete Szent Antalra és Pálra céloz, akiket a fejedelmek társadalmi szerepük miatt nyilvánvalóan nem választhatnak példaképül.

meghagyni, a lényegét meg elhagyni? Így aztán nem szükséges az udvarban elvetni az istentelenség vétkét, mivel, amint már mondtam, a fejedelem kezében van, hogy milyen az udvara. Hozzunk létre csak közönséges udvart, ahol a gyönyör, a fényűzés, a kartánc, a kocka, a kártya, a bolond, a kétszínűség, az üres fecsegés, a pajzánosság, a tékozlás, a vagyonnal való kérkedés, a nagyravágyás, a hízelgés, és az ostobaság uralkodik. Az előkelő udvaroknál megszokott bűnök közül ugyanis ez a legfőbb.

Egyébként, ahogy igen sokat számít a feddhetetlen erkölcs azoknál, akik között élsz, ugyanígy a tökéletes istenfélelem jobban ragyog a rossz erkölcsűek között, és a rosszra indító szenvedélyeknél jobban ösztökél a becsületességre való törekvésre. Lót tisztaságát nem mocskolta be az, hogy bűnös városban élt.¹² József tisztaságát nem megrontotta, hanem ragyogóbbá tette Putifár háza.¹³ Dánielt és két társát az istentelen király udvara nem tiltotta el hazája vallásának gyakorlásától, mindkettő arra lett kiválasztva, hogy ezáltal magasztalják fel Istenük nevét. Eszter a pogány udvar gyönyöreire között nem vetette ki lelkéből az istenfélelmet. Jók között helyesen élni nem annyira csodálatos, mint amilyen utálatos köztük helytelenül élni. Viszont valódi és hamisítatlan egyenességre vall olyanok közt erényes életet élni, akik számára gyűlöletes, vagy akár nevetséges a feddhetetlen erkölcs. Volt-e valaha szennyesebb Róma városánál? Ott élt szentül Pál apostol. Volt-e Korinthosznál puhányabb? Ott nyitott az istenfélelemnek iskolát. Ugyanezt tette Athénban, annál pedig egy város sem volt romlottabb. Ugyanígy Epheszoszban, amely szintén nem ok nélkül volt rossz hírű város.

Az ártatlant a rosszakkal való együttélés nem mocskolja be, csak ha egyetért a rosszasággal. Viszont nagyfokú és gyászos istentelenség, mely arra érdemesít, hogy a jók közössége kizárjon magából, ha erre módja van, amit a zsidók, vagy mások művelnek, akik nem félnek istentelen szidalmakkal illetni a mi Urunk, Jézus Krisztus dicsőséges nevét, vagy akik nyílt emberölés, méregkeverés, rablás, hízelgés bűnébe süllyedtek, és akik még csak nem is szégyellik ocsmányságukat. Ezeknek a társaságától ugyanis tartózkodni kell, kivéve, ha a szükség kényszerít rá, vagy ha a jóra való visszavezetés reményével kecsegtet. A feleséget bűnös férjéhez, a fiút istentelen szülőjéhez ugyanis köti a természet adta kegyesség. Ugyanígy a reménytől vezetve az eretnekekkel, zsidókkal és a törökökkel is szabad beszédbe elegyedni. Mert létezik bizonyos polgári, sőt már bevett szokás, hogy barátságosan üdvözljük a szembejövőt, még azt is, akinek életvitele nekünk nem tetszik. De van egy meghittebb is, amit rokoni, vagy családi szokásként emlegetnek: ebbe viszont nem kell bevonni azokat, akik súlyos bűnök között élnek, és akiknél nem mutatkozik remény arra, hogy jó gyümölcsöt hoznak. Mindaz ugyanis, aki az ezekkel való szoros kapcsolatban örömet leli, vagy kedvez az erkölcstelenségnek, vagy igen közel kerül a veszélyhez. Az ilyenekkel való szoros kapcsolat kerülésének tehát kettős haszna van. Egyfelől biztosabb az ártatlan épsége, másfelől előfordulhat, hogy a rossz magába száll, és elpirul attól, hogy a jók kerülnek.

Amint pedig a jó ember kívánhatja, hogy abban a városban, ahol él, senki ne legyen bűnre hajló, úgy, ha jókkal és rosszakkal keveredik, életmódját úgy alakítja, hogy a rosszakat tehetsége szerint életük javítására indítsa, a jók példája által pedig ő is napról napra jobbá váljék, így semmi akadályja nincs, hogy az istenfélő az udvari gyönyörök és a fényűzés közepette józan és erkölcsös életet éljen oly módon, hogy mindenkivel szemben megőrizi nyájasságát. Egyébként szoros barátságba ne keveredjen, kivéve, ha erényekkel fel van ruházva, vagy fogékony rájuk, azoknak a szokásait pedig, akik bűneit nem tudja orvosolni, úgy viselje, hogy világosan megmutatkozzék eltérő életmódja, sőt, néha arcának szomorúsága is. Az ellenségeskedésre, a gyalázatoságot helyeslő hízelgésre ráncolja homlokát, a pajzán tréfákon ne nevessen, és ne is válaszoljon rájuk, bármennyire is kivonhatja magát ezzel az ilyenek baráti köréből.

¹² Ter 19.

¹³ Ter 39.

Vannak viszont az emberi szokások között olyan vétkek, amelyeket, bárhol is fordul meg, el kell viselned. Másfelől vannak olyanok is, amelyek önmagukban nem rosszak, csak ha tetszenek nekünk, és lelkünket eltérítik a helyes útról. Ilyenek a ragyogóbb ruha, a gazdagabb asztal, vagy a pompásabb épület. Ezek nincsenek megtiltva a fejedelemnek, ha nem lépik át a mértéket, és nem töltik el túlzott örömmel a lelkét, hanem akár így felelnek meg a szokásoknak, akár arra kellene, hogy ezek is a fejedelem tekintélyére emlékeztessék a néptömeget. Ezek azért szükségesek az államnak, mert bármilyen nagy is legyen a tekintélye a fejedelemnek, amit esetenként hősi erények igen nagy mértékben mutatnak és növelnek, az egyszerű nép előtt ezeknek nincs semmi jelentősége. Eszter gyűlölte a felsőbbrendűség jelképét, amit néha fejére kellett tennie. De mit árt annak a diadém, aki szívesebben viselne csuhát, ha tehetné? Vagy ha jobban kötődünk a közelebbi példákhoz, ott van a németeknél Erzsébet¹⁴, méltóság szerint fejedelemasszony, istenfélelem szerint szerzetes, aki úgy osztotta meg magát férje és Krisztus között, az udvar és a vallás között, hogy a bűn szennyétől nemhogy ő maga nem lett rosszabb, hanem még sok mást is feltűzelt az istenfélelem szeretetére.

A ruha, ami a testet fedi, nem szennyezi be a lelket, ha nincs befolyással a lélekre, ahogy az étel sem fertőzi meg a lelket, ha csak a testet érinti. A lelket pedig nem lehet befolyásolni, csak az indulatokkal. A hamuszín és piszkos ruha, vagy a koldulóbarát rongya gyakorta gögösebb szívet takar, mint egy felfuvalkodott uralkodóé. Diogenész köpenye alatt gyakran gyönyörökben elpuhult lélek rejtőzik. Mit használ a piszkos ruha, ha selyemben pöffeszkedik a lélek? Bármely öltözet rejthet istenfélő lelket. Vagyont birtokolni nem bűn: de azt szeretni igen. Kellemesen élni, szépen öltözködni, gazdag asztal mellé telepedni nem bűn, de ezekhez szabni a lelket igen. Platón, bár Szicília türannosza, Dionüsziosz, egy fényűzés miatt könnyelmű ifjú mellett élt egy gyönyöröktől igen megrontott udvarban, az erényességet mégsem felejtette el, sőt inkább őt is a gyönyöröktől a fegyelemre való törekvés felé fordította. Anakharsisz, bár Athénban élt, ahol igen nehéz erkölcsösnek maradni, mégsem engedett semmit szigorú erkölcséből.

Bár ezeken a helyeken is, amennyire lehet, helye kell, hogy legyen a keresztény erényességnek, ha nincs is így, bármilyen élethelyzetben vagyunk is, Isten tetszése szerint kell alakítani lelkünket. Eszter bíborban, Márton katonaköpenyben istenfélő lelke miatt fog előrébb állni az Úrnál. Javuljanak meg tehát azok, akik a fejedelemtől elveszik a legjobbat, vagyis az Istennek tetsző életet, az Úrnak adott tiszta lelket. Kedvező és kedvezőtlen helyzetekben egyaránt ragyogjon az őszinte istenfélelem, hiszen mindkettő bűnökre csábít, de talán kedvezőtlen dolgok között néha nagyobb ennek a veszélye. Mert mekkora kényelemtől tartja távol, és milyen gyalázatosságba kergeti a legtöbb embert a nélkülözés, a hírnév nélküliség, a vagyontalanság? Mert bizony fényűzésre és elbizakodottságra csábít a gazdagság, a pénzben való szűkölködés viszont ravaszságra, hízelgésre, kerítésre, tolvajlásra, rablásra, gaztettekre, és minden egyéb rossz és szégyenletes mesterségre tanít. Megöli a lelket, hogy ne ragadja magát hírnevet adó dolgokra, az ismeretlenség pedig búvóhelyet kínál, hogy egyre zabolátlanabban követhesse el vétkeit.

Mindent egybevetve a sors hízelegve csábít, vagy őrtöngve kényszerít a vétkekre. A nem tiszta lelket mindkét sors megrontja: de amelyiket a hit és a szeretet tölti el, bármely élethelyzetben hű marad magához. Szűnjenek meg tehát a bűnökkel kapcsolatban az ilyen mentegetőzések, hallgassanak el az ebben a tárgyban igen ékesszóló nyelvek, melyek szerint az erényre való törekvés kevesekre vonatkozik: mert sem kor, sem nem, sem életkörülmény, sem állapot, sem sors, sem hely, sem életmód nem akadályozhatja meg, hogy istenfélő módon éljünk Jézus Krisztusban, aki nem itt, vagy ott, hanem köztünk van, és ahol Ő van, ott

¹⁴ Árpád-házi Szent Erzsébet (a fejedelemasszony megjelölés a továbbiakban is őt jelöli).

van Isten országa.¹⁵ Sőt, mindezek, amiket az emberek nagy része bűneire ürügyül szokott felhozni, a Krisztus lelkét magukévá tevők számára az istenfélelem forrásává és növekedésévé válnak.

Most rátérek az özvegyekre, akikről, úgy tűnik, a szent irodalom bizonyos dolgokat bővebben kifejtett. Nem fogom arra használni ezt a művet, hogy az özvegyek méltóságát beszéddel magasztaljam, ezt már megtette annak idején Ambrus, a szép szavú szónok, olyan ékesen és kimerítően, hogy semmit nem lehetne hozzátenni. Továbbá nem foglak arra buzdítani, hogy az örök özvegység hivatását válaszd, mivel ezt még Pál apostol sem merte megtenni, sőt, féltve a fiatal özvegyeket a veszélyes kor miatt, azt akarta, hogy inkább házasodjanak, és legyenek családanyák, nem mintha nem lenne szabad az özvegyeknek az, amit a szüzeknél dicsérünk, hanem mert az örökös önmegtartóztatás Isten saját szolgálata. Dicsérjük azokat, akiknek megadatott, de nem vetünk követ azokra, akiknek nem. Tehát ahogy megkoszorúzzuk a szüzességet, de nem követeljük meg, úgy a legnagyobb dicséret jár a szüzi tisztaságnak, de nem írjuk elő.

Ezért hát senki nem követeli meg a szüzi tisztaságot, ami ritka ajándék, és nem kis veszélyt jelent megtartani, mert kemény, és kevésbé illik a virágzó korhoz, hogy örök szüzességre adja magát, mert általában könnyebb egészen megtartóztatni magunkat a gyönyörtől, mint a már egyszer megtapasztaltat megvetni. Amiről tehát az Úr azt akarta, hogy ki-ki szabadon válassza meg, azt az embernek nincs joga korlátozni. Bár nem tudom, hogy ezt a szabadságot, amelyet Krisztus, és Krisztus kijelentései után Pál mindenkinek meghagyott, és mind a természet rendje, mind az emberi rendelkezések megerősítenek, nem tudom, neked meg lehet-e tartanod, különösen, mert sorsodnak az a magasztossága, hogy még ha kedvesebb is lenne lelkednek az özvegyi önmegtartóztatás, a közhaszon akár akaratom ellenére is rákényszerít, hogy házasságra lépj. Tudom, a pogányoknál is mekkora tetszésnek örvendett az egynejlőség, és mekkora gyalázatnak a többnejlőség. Nem kerülte el a figyelmemet az sem, hogy egykor a germánoknál rendelet volt arra, hogy csak szüzek házasodhattak. Nem érdemtelenül dicsérik Corneliát, a Gracchusok anyját, aki inkább azt akarta, hogy Gracchus Corneliájának nevezzék, mint Egyiptom királynőjének. Ptolemaeus király ugyanis kérte ezt az asszonyt, hogy menjen hozzá, de nem véletlenül dicsérik Portiának azt a mondását, hogy szemérmes asszonynak nem illik, csak egyszer férjhez menni. Megtapsolják Sulpitia Messalina válaszát is, aki, miután megkérdezték, hogy férje, Sulpitius halála után nem akar-e újra férjhez menni, mivel még mind alakja, mind kora virágzó, azt mondta: egyáltalán nem, mert számomra Sulpitius mindig élni fog. Dicsérik Caria királynőjét, Artemisiát, és Carthago alapítóját, Didót is, és sok más asszonyt is, akik úgy szerették férjüket, hogy házasságtörésnek ítélték, más férfit fogadni helyettük. Ezt azonban nem lehet mindenkinek. Egyrészt lelkedet, másrészt az állam szándékát meg kell fontolni.

Nem kísérlem meg szavakkal felmagasztalni, mennyire dicső a keresztényeknél az örök özvegység hivatása, és nem értekezem a szüzesség, özvegység és a házasság összehasonlításáról, mivel erről a témáról, úgy látom, sok elődünk írt egymással vetélkedve. A dicséretnek ugyanis elég gyűlöletes formája úgy magasztalni a szüzességet, hogy a házasság értékét kisebbitjük, vagy úgy csodálni az özvegységet, hogy a másodszori házasságot gyalázzuk. Mennyivel tetszetősebb, hogy ezeket összekössük, mint a három grácia karát, akik egymásba fonják kezeiket, és akik közül mindegyik kitűnik saját adományával. [...]¹⁶

A fentebbiek között mindegyik állapotnak megvan a maga díszje és ékessége a Szentírásban. A tisztelet elsőként pedig a szüzességet illeti, ha ez önként vállalt, és kíséri a többi erény. Ezután következik az özvegység, majd a házasság. A sorrend ez, amint látod, de

¹⁵ Vö. Lk 17,20.

¹⁶ A mondat többi része ki van törölve a szövegből, pár sorral lejjebb szintén.

senki, aki nem ismeri a gyalázatot és senki, aki megbecsülésre méltóan él, nem tesz kárt ebben a tiszteletben. Mert nem úgy tartják többre a szüzességet a házasságnál, ahogy az aranyat az ezüsthöz, hanem ahogy a gyöngyöt az aranyhoz; és ugyanúgy tér ki az özvegység a szüzességnek, mint az ónix a gyöngynek, a krizopáz a smaragdnak, vagy a kristály a gyémántnak. Ha összehasonlítod az aranyat a smaragddal, nem tudod, melyiket válaszd, ha a smaragdot az arany mellé teszed, csodálatos, mennyire illik egyik a másikhoz. Ugyanígy mindegyik állapotnak megvan a maga különlegessége [...] A házasságok esetében az apostol a gyermekek nemzését és vallásos nevelését dicséri. Ezért ugyanis – nehogy jelentéktelennek gondold –, üdvösséget ígér. Ebben az értelemben a szüzesség enged utat a házasságnak. De nem kisebb érdem az sem, ha az Úrnak szolgál valaki a férje személyében, vagy Krisztusnak nyeri meg a férfit istenfélő erkölcsével. Ezt az apostol tényleg olyan nagy dolognak tartja, hogy ilyen esetben nem kívánja, hogy a keresztény feleség váljék el a még nem keresztény férjétől, ha a házasságot a keresztelkedés előtt kötötték.¹⁷ Végül pedig a házasságból születik a szüzesség, és éppen ezért kell a szüzeknek tisztelettel viseltetniük a családjuk iránt. Vedd még azt hozzá, hogy a házasságot a mennyben maga Isten szentesíti. Továbbá, ha a régiség emeli a tekintélyt, akkor a házasságnak nagyobb tisztelete van. A szüzességet az Úr elsőként anyjában tette szentté, mikor szüztől született. Egyébként, hogy emiatt ne beszélhessen senki a házasság kapcsán gyalázatosságról, ő nem akart szűz fia lenni, hanem férjes asszonyé, mivel ha nem is házasságból, de házasságban született. Azonkívül, ha megnézed, hogyan ítél az Egyház: az tény, hogy a legfőbb ékességet a szüzességnek ítéli oda, a házasságot viszont a hét szentség egyikeként tiszteli. Továbbá, ahogy nagyobb tiszteletet érdemel a szüzesség, úgy biztosabb a házasság. Sőt, az özvegységben is van olyan, amivel mindkettőt képes megelőzni: mert ahogy a szüzekkel osztozik az önmegtartóztatásban, úgy a házassággal a gyermekek nemzésében és nevelésében, ha ugyan nevelt föl gyermekeket. Nagyobb erénynek számít pedig, ha a már megízlelt gyönyöröktől távol tartja magát valaki, mintha visszautasítja azt, amit még nem próbált, mint már említettük. Azonkívül nagyobb emberségre vall, ha valaki apátlan árva gyermeknek gondját viseli, mint amikor ennek a gondnak a nagy részét a férj vállalja magára.

Hogy az anya gyermekeket nevel, istenfélő dolog, ami természet szerint is kötelessége. Hogy árvákat, az irgalmasságnak számít, amelynél nincs Isten előtt kedvesebb áldozat. Ezen kívül, szemben a szüzekkel és a férjes asszonyokkal, az özvegyeknél van a tekintély és a tanítás tudománya. Az özvegyek feladata ugyanis a férjhez menni készülő, vagy a minap férjhez ment asszonyokat megtanítani arra, hogyan kell viselkedniük a férjükkel, gyermekeikkel, családjukkal, sógorokkal és rokonaikkal szemben. Ugyancsak az ő feladatuk önfegyelmre és életmódra tanítani a szüzeket, mivel ezzel kell gondoskodniuk feddhetetlenségük és jó hírük megőrzéséről. És ugyanilyen címen mind a szüzesség, mind a házasság tisztelettel tartozik az özvegységnek, mivel ennek a tanítása és tanácsadása segíti mind a kettőt. Így tehát ahogy dicsérjük a szüzek virágát, elismerjük a családjuk hasznát, úgy kell tisztelnünk az özvegyek tekintélyét is.

A fentebbiekből nyilvánvaló, hogy ez a három életforma nem annyira méltóságában, mint inkább fokozatában különbözik egymástól. Éppen úgy, ahogy az életkorban elsőként a gyermekkort dicsérjük, mivel olyan az ember életében, mint a virág, az ifjúságot tiszteljük, mert ez a kor alkalmas feladatok vállalására, az öregeket pedig azért tiszteljük és becsüljük, mert mindkettőnek tanácsot tudnak adni, hiszen mind a kettőt átérték. Mert minden dolognak megvan a kezdete, a növekedése és a vége. Ahogy egykor Rómában a Vesta-szüzek az első tíz évben tanulták a misztériumokat, a második tíz évben gyakorolták őket, a harmadik tíz évben pedig tanították; tehát mindenben megvolt ugyanaz a méltóság, csak a tanulásban az életkor, a következő időszakban a feladat gyakorlása, a harmadikban pedig a tanítás

¹⁷ Vö. 1Kor7,13 skk.

tekintélyéből adódóan. Éppen így minden életformát a velejáró sajátosság tesz kedveltté, és ezért egymást kölcsönös tiszteletben kell felülmúlniuk, nem pedig kölcsönös gyalázkodással megvetniük. Igen gyakori tetszést arat ugyanis a szüzesség, de amennyivel ez méltóságával kiemelkedik, annyival nagyobb tisztelet illeti meg a házásokat és az özvegyeket; az előbbieket, mint anyákat, az utóbbiakat, mint tanítókat. Az emberi tetszésnyilvánítások közepette pedig leginkább Salamonnak azt a mondását kell hangoztatnunk, hogy minél nagyobb vagy, annál alázatosabban viselkedj mindenkivel szemben. Azonkívül ezeknek a dicsérete nem annyira az eredetüktől függ, sokkal inkább a lélek istenfélelmétől. Abban pedig akkora lehet az alázat, hogy egy másod-, vagy akár harmadízben férjhez ment asszony lelke kedvesebb az Istennek, mint egy másik szüzessége. Ha ezeket a példák alapján akarnánk megítélni, az Ószövetségben keveseket tisztelnek szüzességük miatt. Az Újszövetségben ragyogó és nagyszámú kara van már a szüzeknek, akik nemcsak a gyönyöröket, de az életet is megvetették Krisztus szeretete miatt. Az ő seregüknek vezére is van: Krisztus anyja, vele méltán dicsekszenek, bár nem csak ők. Mert vele dicsekszenek az asszonyok is, mivel férjhez mentek, és velük az özvegyek is. Mert bár nem vagyunk bizonyosak benne, hogy József vajon hitvese előtt halt-e meg, de az biztos, hogy a szentséges Szűz, ha akkor még élt a férje, úgy élt, mintha nem élt volna: szüntelenül az apostolokkal volt, és a többi asszonnal, akik szolgáltak nekik.

A férjes asszonyok rendjük első asszonyaként pedig az Ószövetségben Sárát, az Újszövetségben pedig Erzsébetet, Keresztelő János anyját vallják magukénak. A szüzek seregének is megvannak a maguk híres vezetői, például a bátorságával kiemelkedő Judit, aki a férfiak által le nem győzött ellenségtől kettős diadalt hozott: tudniillik a győzelemét és az ártatlanságát. Az egyiket reményét vesztett hazájának szerezte, a másikat pedig magának sértetlenül megőrizte, mert megölte a legerősebbet, és rászedte a legerkölcstelenebbet. Ott van még Debóra, aki okosságban és lelki erőben felülmúlva a férfiakat, számos híres tettet vitt végbe. Aztán a száreptai özvegy, a keresztény vendéglátás mintaképe. Ott van Noémi, neki istenfélelmét dicséri a Szentírás. Vagy ott van a csodálatra méltó lelki erővel rendelkező asszony, a hét Makkabeus anyja, aki több kint állt ki fiai halálában, mint saját magáiban. Később pedig feltűnik az Evangélium elején a tiszteletreméltó Anna prófétaasszony, aki korán özvegységre jutván a végső öregségig megmaradt ebben, nem gyönyörökben és tétlenségben, hanem imádságban és Istennek tetsző cselekedetekben, hogy meglássa a gyermeket, akiről azt tanulta, hogy a Szentlélek erejéből fog eljönni. Ott jön Péter anyósa is, akit, mikor lázasan feküdt, Jézus felemelt, és visszahelyezte megszokott munkájába.

De mit soroljak fel annyi özvegyet, akik tehetségük szerint szolgáltak az apostoloknak, és minden erejükkel követték az Evangélium tanítását? Az özvegyek könyörgésére adta vissza az életnek Péter Dorkaszt.¹⁸ Miért beszéljek az oly sok híres férfi művében újabban kedvelté tett özvegyekről? Marcelláról, Principiáról, Pauláról, Laetáról, Blesilláról, Fabioláról, Salviáról, Suniáról és Froteláról, akiket az igen híres egyházdoktor, Jeromos erre szánt művében századok örök emlékezetére megszentelt? Mit beszéljek Júliáról, és ha nem csal az emlékezetem, Demetrias nagyanyjáról, Probáról, akinek dicsőségét Szent Ágoston mentette meg a jogtalan feledéstől.

Az Ószövetségben, mivel ott a test termékenységére törekedtek, és az örök szüzességnek még nem alakult ki a tisztelete, az özvegység pedig, mint ahogy a meddőség is egyenesen gyaláztatnak számított, de csak az emberek szemében, az Isten előtt nem. Ennek ellenére ott is oly nagy tisztelete van az özvegyeknek Isten előtt, hogy a róluk való gondoskodást kiváltképpen magáénak vallja. Így szól ugyanis a Kivonulás 22. fejezetében: Az özvegyet és árvát ne sanyargassátok. Ha durván bántok vele és ő hozzám kiált, meghallom panaszát és fellobban haragom. Kard által veszítlek el benneteket, hogy asszonyaitok özvegyek,

¹⁸ ApCsel 9,36.

gyermekeitek árvák legyenek.¹⁹ Van-e valami szeretetteljesebb, mint ez a gondviselés? Az, aki a mindenség ura, vallja magát az özvegyek védelmezőjének és bosszulójának. Ugyanígy a Második Törvénykönyv 24. fejezetében azt mondja: az özvegy ruháját ne vedd el zálogba.²⁰ Jób könyvének 24. fejezete pedig főbenjáró bűnnek nevezi, ha valaki egy özvegy tehenét veszi el zálogba, ami Isten haragját vonja maga után.²¹ Ugyanennek a könyvnek a 22. fejezete pedig szintén nagy bűnként említi, ha valaki üres kézzel bocsátja el az özvegyet.²² Ha pedig bűn semmit nem adni az özvegynek, mekkora véték kifosztani? Bár a törvény nem tiltja, hogy az adóstól zálogot szedjenek, de Isten azt akarta, hogy az özvegyek ez alól kivételt képezzenek. A 67. zsolttár azt mondja, hogy Isten az árvák atyja és az özvegyek védelmezője.²³ Hogy? Tán nem mindenképpen atyja és védelmezője? Így van, de az özvegyeket egyfajta különleges gondoskodással óvja és védi. Hasonlóképpen a 131. zsolttárban azt mondja, hogy özvegyeit megáldom, igen, megáldom.²⁴ Mit jelent az, hogy *megáldom, igen, megáldom*? Mi mást, mint hogy bőséges és különleges áldást adok az özvegyeknek, hogy megáldom most a bőséges lelki kegyelem vigasztalásával, megáldom a jövőben soha véget nem érő boldogsággal, mert mindenki előtt gondom van rá. Mint ahogy a 145. zsolttár is tanúsítja: pártját fogja az árváknak és az özvegyeknek.²⁵ Mekkora tehát a kegyes isteni hatalom elismerése az özvegyek iránt? Elhagyja őket férjük oltalma és vigasztalása, és Isten vállalja magára védelmüket. Ugyanígy Izajás ajka által különösen kegyes szolgálatként említi az Úr az özvegyek védelmét. Összhangban áll ezzel a 22. fejezet, amikor még azt sem akarja, hogy az özvegyek szomorkodjanak.²⁶ És ugyanezt rendeli Ezekiel és Zakariás által.

Mindent egybevetve annyiszor tér vissza, annyiszor van leírva, bevésve a szent iratokban ez a mondat, hogy talán telhetetlennek tűnnék, ha az összes helyet fel akarnám sorolni. Ha áttérnénk az Újszövetségre, azt találnánk, hogy hasonló gondoskodásban részesülnek az özvegyek, sőt, még nagyobb a tisztelete ennek az állapotnak. Máténál a 23. fejezetben az Úr szemére hányja az írástudóknak és a farizeusoknak, hogy a hosszú imádság színlelése közben felélik az özvegyek vagyonát.²⁷ Ebben a mondatban kimondatlanul is dicséri az özvegyek vallásosságát, amelyet, ha nagy buzgalommal ápoltak, nem lehet ilyen tettetéssel félrevezetni. Márknál a 12. fejezetben az Úr a két fillérjét a templom perselyébe adó szegény özvegy látványának örül, és kegyes tettét minden adománynál többre tartja.²⁸ Lukácsnál a 4. fejezetben feleleveníti a száreptai özvegy példáját: egyedül hozzá küldetett az éhségtől gyötört Illés, hogy tőle enni kapjon. Jézus itt azt sugallta, hogy Illésben saját maga, az özvegyben pedig a népek egyháza öltött testet.²⁹ Az Úr ugyanis éhesen jött a földre, az emberi nem üdvösségére éhezett és szomjazott. A zsinagógában nem enyhült az éhsége, mert nem talált hitet; csak a szegény özvegyasszonyban lelt felüdülésre, akinek semmije nem volt, és azt is, amije volt, mind odaadta Krisztusnak. A zsidók előtt sem volt ismeretlen, hogy mit jelent a száreptai özvegy példája, ezért vonszolták ki a városból és vezették a hegycsúcsra, hogy megkövezzék. De az Úr akkor még nem adta át magát gonoszságuknak, mert még nem jött el az Atya által meghatározott idő. Ezért ne bánkódjatok farizeusaitok miatt, özvegyek! A farizeusok leleskelnek vagyonotokra, vallásosságot színlelve felélik javaitokat, a gögös város

¹⁹ Kiv 22,20 sk.

²⁰ MTörv 24,17.

²¹ Jób 24,3.

²² Jób 22,9.

²³ Zsolt 68(67),6.

²⁴ Zsolt 132(131), 15. Az általam használt magyar fordításban az *özvegy* helyett *igaz* szerepel.

²⁵ Zsolt 146(145),9.

²⁶ A 22. fejezet a Kivonulás könyvére utal vissza (l. 19. jegyzet), Izajás idevonatkozó része: Iz 1,17.

²⁷ Mt 23,14.

²⁸ Mk 12,41 sk.

²⁹ Lk 4,27; a száreptai özvegy történetét l. 1Kir 17,9 skk.

gyűlöl és elnyom benneteket, de nektek az Úr a védelmezőtök és oltalmazótok, és az ő hatalmával szemben senki nem állhat meg.

Ugyanebben az Evangéliumban, a 7. fejezetben (Krisztus) nem viseli el az özvegyasszony könnyeit, aki egyetlen fiát kíséri a temetőbe, hanem visszahívja a fiút az életbe, és visszaadja anyjának, aki, miután férjét elvesztette, életének minden vigaszává egyetlen fiát tette.³⁰ Ugyanitt, a 18. fejezetben az özvegy példájával, aki az egyébként igazságtalan bírót szemtelenségével igazságszolgáltatásra kényszerítette, arra mutat példát, hogy szüntelenül imádkozunk.³¹ Emellett persze arra is rámutat, hogy az özvegyek feladata, hogy szünet nélkül imádkozzanak.

Az Úr lelkét magáévá tevő Pál sem tér el mestere tanításától, mert Timóteusnak azt tanítja, hogy tisztelje az özvegyeket, de csak ha valóban azok.³² Amit Pál parancsol Timóteusnak, ugyanazt parancsolja Krisztus minden püspöknek, hogy adják meg a tiszteletet az özvegyeknek. Tisztelet alatt ért pedig mindenfajta segítséget. Ugyancsak neki írt levelében parancsolja azt, hogy ha egy keresztény férfinál vagy nőnél özvegyek laknak, segítse őket.³³ Az Apostol nem elégedett meg azzal, hogy az általános *szegények* elnevezéssel hívja fel a figyelmet az özvegyekre is, hanem kiemelten is gondjukat viseli.

Hallottátok hát, özvegyek, mekkora a méltósága rendeteknek, ne veszítsétek el hát bátorságotokat, ha úgy tűnik, a világ kivet magából benneteket. Krisztusban van a ti vigasztalásotok és oltalmatok, ne sírjatok, hogy elhagytak benneteket. Az viseli gondotokat, akinek tudta nélkül még egy veréb sem hull a földre.³⁴ Az vállalta magára pártfogásotokat, aki egyedül nagyobb mindenkinél. Ő megígérte, hogy megbünteti azokat, akik ellenetek jogtalanságot követnek el, hát ne kérjeteK védelmet az emberektől, hanem minden örömet, dicsőséget, vigaszt és hitet abba vessetek, aki kiemelten véd benneteket. Az valóban biztonságban van, ami az ő védelmére lett bízva. Annál inkább illő, hogy ennek fejében emlékezzetek feladatotokra, és ügyeljeteK rá, hogy valóban azok legyetek, aminek hívnak benneteket. Amikor ugyanis Pál azt parancsolja, hogy tiszteljék az özvegyeket, akik valóban azok, az azt jelenti, hogy vannak, akiket hamisan hívnak özvegyeknek, ezekre pedig semmi nem vonatkozik abból, amit az özvegyek méltóságáról, az irántuk való gondoskodásról és védelemről mondtunk. Ahogyan vannak balga szüzek is, akiket nem ismer meg a szüzeket szerető vőlegény, vagy vannak hamis próféták, hamis apostolok, vagy olyanok, akiket tévesen neveznek testvérnek, és ezekre, mivel a névvel járó tisztelettel visszaéltek, nagyobb büntetés vár – éppígy vannak nem valódi özvegyek is. Ezek, ha azokban szeretnének dicsekedni, amiket említettünk, ügyeljenek rá, hogy valóban özvegyek legyenek, és feleljenek meg nevüknek.

Úgy tűnik tehát, magának a beszédnek a menete is arra ösztökél, hogy néhány szóval leírjuk a szüzek életmódját, és úgy látom, ennek a formáját legjobban azoktól vehetem, akiket már érintettünk: ha gondosan megvizsgáljuk, mit rejtenek a Szentírás szavai, amelyeknek olyan gazdag forrása van, hogy mennél mélyebbre ásol, annál értékesebb dolgokra találsz. Egyébként nem hiányoznak más szerzők sem, akik az özvegyeknek életmódra vonatkozó tanácsokat adtak, és bár nem gondolom, hogy ezeket el kellene vetni, de nem szükséges, hogy úgy engedelmeskedjünk nekik, mint az isteni parancsnak. Ugyanis nem ugyanazok a dolgok illenek mindenkihez.

Első helyen nézzük meg az özvegyek dízét és dicsőségét, Juditot, de nem is annyira a dicsőséget, hanem a példáját.³⁵ Ha nevét megvizsgáljuk, a *megvallásból*, vagy a *dicséretből*

³⁰ Lk 7,11 skk.

³¹ Lk 18,1 skk.

³² 1Tim 5,3 skk.

³³ Vö. 1Tim 5,16; bár itt Pál csak hívő asszonyokról beszél, férfiokról nem.

³⁴ Vö. Mt 6,26.

³⁵ Továbbiakra is l. Jud 8,1 skk.

származik. A zsidók nyelvében ugyanis kettős jelentése van a megvallásnak: egyrészt a mi bűneink, másrészt Isten dicséretének megvallása. Aki elismeri bűneit, az megvallja őket. Mindkettő megvallása igen kedves Isten előtt. Az irgalmast örömmel tölti el a bűnök megvallása, mert megbocsáthatja őket. A jó szándékút pedig gyönyörködteti a dicséret megvallása, mert így még bőségesebben ajándékozhat. Az ember számára pedig ez a legfőbb igazság, hogy megvallja saját méltatlanságát, és hirdesse Isten irgalmasságát. Ez, bár minden kereszténynek közös vonása, az özvegyekre mégis különösképpen illik, hiszen ők, ha nem ismerik el saját gyöngeségüket, nem méltók, hogy az Úr viselje gondjukat. Sőt, ha nem adnak hálát Isten jóságáért, amiért ezeket kapták, azt is elveszik tőlük, amit kaptak.³⁶ Pál apostol azt az egyet mondta e felkarolás méltó viszonzásának, mikor az erényes özvegyet leírta, ha az Úrban remél, minden reményét az Úrba veti, evilág színe előtt gyászol, és nem mástól várja a vigasztalást, egyedül az Úrtól. Az az özvegy tehát, aki gyönyörökben él, nem az Úrba helyezi reményét, hanem nyilvánvalóan ezektől a dolgoktól vár vigasztalást, amelyek az Úrnak nincsenek tetszésére.³⁷ Ugyanígy aki újra férjhez akar menni, még nem egészen az Úrba helyezi reményét, hanem a házasságtól remél vigasztalást. Aki kincseket halmoz fel, aki tiszteletre áhítozik, az nem igazi Judit, és nem az Úrban bíz, hanem azokban a dolgokban, amelyeket az Úr elé helyez. Aki fiatalságában bízva él, ahogy neki tetszik, az nem Judit. A gyász az özvegyek kötelessége, de nem a férjükkel szemben. Ez a gyász ugyanis rövid, és emberi gyengeségnek, nem pedig dicsőségnek számít. Mert mi más tesz az, aki túlságosan gyászol férje halála miatt, mint új házastársat keres? Nem gondolja végig, milyen szerencsés csere, ha valakinek halandó helyett halhatatlan férj jut osztályrészül, és nem ad hálát az Úrnak, hogy férjét elvette tőle, akár, mert a férjnek, akár mert a feleségnek, vagy akár mind a kettejüknek valamiképpen ez válik hasznára. Isten legkülönbözőbb módokon hívja ugyanis az embereket az örök boldogságra, és egyedül ő tudja, kinek mi a legjobb.

De akkor honnan származnak az özvegyek könnyei? Siratják saját bűneiket, vagy ha ilyenek nincsenek – de kinek ne lennének? –, másokét. Sírnak ennek a száműzetésnek a nyomorúságán. Sírnak az égi jegyes utáni vágyukban, akihez egészen, és szoros kötelékkel kívánnak kötődni. Akik így sírnak, hallani fogják az apostollal együtt: „Boldogok, akik sírnak, mert majd megvigasztalják őket.”³⁸

Méltán nevezik majd Juditnak, aki minden rosszat magának, és minden jót Istennek tulajdonít, és aki kedvező és kedvezőtlen dolgok közepette is bíz az Úrban, mert jó, mert az ő irgalmassága örökkévaló.³⁹ Sőt, néha sokkal jobb és irgalmasabb, mikor szomorúságot bocsát ránk, mint mikor örömet. Judit pedig Merári lánya volt, ami héberül keserűséget jelent. Az Istenhez való fordulás bűnbánattal kezdődik, ez pedig gyásszal és keserűséggel jár. A bűnbánatból születik saját méltatlanságunk megvallása, és ez a szomorúság, mivel Isten akarata szerint való, ahogy Pál mondja, üdvös töredelmet eredményez.⁴⁰ Az ördög mintegy a gyönyörök csalétkével a pusztulásba ragadja az embert, Isten vele ellentétben üdvös fájdalommal az örök életre csábítja. Az egyik cselvető, a másik gyógyító. Az előbbi ideig tartó gyönyöröcskével örökké tartó szenvedésre csábít, az utóbbi rövid keserűségen át örökkévaló öröme visz.

Vedd még hozzá, hogy senki nem lesz özvegy, csak férje halálával. Így lesz Judit teljes egészében Merári lánya. Nem ritka, hogy ez az ideig tartó keserűség az özvegyet Krisztusnak adja, akiben, ha egész szívével szereti, több gyönyörűségre lel, mint több tucat akármilyen boldog férjben. Közben senki nem tudhatja, milyen veszélyei lehetnek egy házasságnak. Az özvegyek kötelessége továbbá, hogy lemondva ennek a világnak minden gyönyöréről

³⁶ Vö. Mt 25,29.

³⁷ Vö. 1Tim 5,5 sk.

³⁸ Mt 5,4.

³⁹ Zsolt 118(117).

⁴⁰ 2Kor 7,10.

vigaszukat egyedül Istenbe helyezték. Ennek az életmódnak a kezdete keserves, ahogy minden nehéz dologgal való próbálkozás az, de az idő előrehaladtával, ha az Úr segít, lelki öröme fordul.

Az Írás pedig azt mondja, hogy Judit gazdag volt, és ez nem nyereségből, hanem atyja örökségéből származott. Miért illetné ezért az özvegyet dicséret, mikor a gazdagság a derék lelkeket is a fényűzésre és a pajzanságra csábítja? De Judit számára semmi nem volt a ráhagyott vagyon, csupán eszköz a szegények megsegítésére. Úgy volt az övé, mintha nem az övé lett volna, és inkább mások számára volt, mint saját magának. Híres nemzetségből származott, de szőrzsákot hordott. Számtalan nőrokona volt, de csak pár szolgálóval imádkozott szobájában. Kitűnt gyönyörű alakjával, de ezt elrejtette a férfiak elől, lelkének alakját ápolta jegyesének. Ezt nézzétek, özvegyek, akik még a kevés és szűkös vagyonban is gyönyörködtek, és akiket még a szegénység sem képes józanságra tanítani! Íme, itt áll előttetek a nemes származású, virágzó korú és alakú Judit. Gazdag, három évet és hat hónapot élt le özvegyként, egészen addig a napig, amikor megfogant lelkében az a magasztos tett. Vajon nehéz lett volna egy nemes, gazdag, szép nőnek férjet találnia? Egyáltalán nem, sőt, nyilván sokan megkérték. Akkor miért tetszett neki az özvegység? Talán mert inkább akart a saját szokásai szerint élni, mint férjének szolgálni? Merthogy nem egy özvegnél ebben látjuk annak okát, hogy nem akar másodjára férjhez menni. A legkevésbé sem! De akkor miért? Nem olvasta Pál apostolt, de ugyanazt a lelket kapta, mint Pál. Tudta, hogy a házasságban nem kevés szerepe van az engedelmességnek, és bár nem annyira fontos, hogy ez a vallástól elidegenítsen, mégis gyakran megesik, hogy aki férjhez megy, a világ dolgai szerint kényszerül gondolkodni, hogy tessék férjének.⁴¹ A szűznek és az özvegynek viszont, mivel szabad a férfinak tett eskütől, nincs semmije, ami elszakítaná az Úrtól, hanem szüntelenül hozzá akar kötődni. A feleség önmegtartóztatását gyakran akadályozza az önmagát meg nem tartóztató, a szegények segítségét korlátozza a vagyonra jobban törekvő, imádságát pedig félbeszakítja a más dolgokra hajló férj. Ilyenkor, azt gondolom, felmenti, sőt kötelezi az engedelmisség, de közben nincs meg az Úrral való együttlét boldog szabadsága, csak az elválás után. Erre gondol ugyanis Szent Pál, mikor az *Úrhoz való osztatlan ragaszkodásról* beszél.⁴² Hogy ez mit jelent, csak azok érthetik, akik teljesen az Úrnak szentelték magukat. Mert ez a szándék akkor alakul ki, jóllehet bárhol és bárkinél, ha ezzel a lélekkel magajándékoz az, aki egyedül képes mindenre. A feleség pedig, mivel az apostol rendelkezése szerint még rossz férjének is engedelmisséggel tartozik, persze csak azokban a dolgokban, amelyek kívül esnek a bűn fogalmán, nem ülhet mindig Máriával Jézus lábánál, hogy méznél is édesebb beszédétől növekedjék.⁴³

Juditunk viszont, aki teljesen szabad volt, házában külön hálószobát épített magának, ahol egyedül beszélgetett az Úrral a rejtekben imádkozva, és nem az emberektől várva a jutalmat, hanem attól, aki a rejtekben is lát, ahogy az Evangélium tanítja.⁴⁴ Számos nőrokona volt, és mégis megmutatta, hogy a sokaságban is van magány az istenfélők számára. Hogy mások mit művelnek a saját hálószobájukban, ők lássák, Judit imádkozott. Az özvegy hálószobájának az imádság helyének kell lennie, és templomnak, amely nem ismer bűnöket, hanem a szemérmességnek, az irgalmasság cselekedeteinek, szent gondolatoknak és kegyes fogadalmaknak van szentelve. Az ebédelőben, vagyis a ház felsőbb szintjén rendezte be, úgy illik ugyanis, hogy akinek a lelke naponta készül rá, hogy az égbe emelkedjék, annak a teste is minél messzebb legyen a földtől. Hiszen a Szentlélek is az emeleti helyiségben böjtölőkre és imádkozókra küldetett el.⁴⁵ Péter is akkor látta az égből leereszkedő látomást, mikor az

⁴¹ Ef 5,21; Kol 3,18; 1Kor 7,29 skk.

⁴² L. 1Kor 7,35; a szöveg görögül, bár hibásan, de szó szerint idézi: και ευπαρεδρον τω Κυριω απεριπατωσ.

⁴³ Vö. Lk 10,38 skk.

⁴⁴ Mt 6,5 sk.

⁴⁵ ApCsel 2,1 skk.

ebédlőben imádkozott.⁴⁶ Anna, az Evangéliumban szereplő özvegy, mivel igen előrehaladott korú volt, szüntelenül a templomban tartózkodott.⁴⁷ A fiatal özvegy pedig sehol sincs nagyobb biztonságban, mint titkos hálósobájában.

Ezen kívül pedig (Judit) szőrzsákot viselt dereka körül, életének minden napján böjtölt, kivéve a szombatot, a holdtöltét és a többi ünnepet, amelyeken a zsidóknak tilos böjtölniük. Amikor böjtölt, az szándéka szerint volt, amikor néha bőségesebben étkezett, nem a teste miatt, hanem a vallása miatt tette. Ha ez a példa nem is vonatkozik annyiban ránk, hogy mindennap böjtöljünk, arra mindenképpen jó, hogy szégyelljük magukat azok az özvegyek, akik egy lakomáról sem maradnak el, akik reggelivel, ebéddel, uzsonnával, vacsorával és egyéb kisebb étkezésekkel végigeszik a napot, és közben azt hiszik, hogy erkölcsösségük tökéletes, és igazi özvegyeknek tűnnek maguk előtt.

Most nézd meg Judit életmódját! Itt lehet ugyanis megérteni az úrnő szokásait és tulajdonságait. Hálósobájában szolgálóival tartózkodott. Ővéi számára ő volt az ételszentség tanítója. Háza nem volt más, mint az istenfélelem iskolája. Ott nem fordultak meg bodorított hajú, illatszerrel bekent, bujaszemű, mocskos szájú ifjak. Nem voltak lányok, akik arcukkal, viselkedésükkel, kihívó magatartásukkal ingerelték volna az ifjak lelkét. Nem zengett a gazdag ház karjátékoktól és pazar lakomáktól.

A gyermekekről nem esik szó. Mennyivel csodálatra méltóbb ennek a nőnek az erényességre való törekvése, mint amilyen csengése van a zsidóknál az özvegységnek, s még rosszabb a meddőségnek. Szolgálói voltak, akik tanulták tőle az erényességet. Ezek munkája nem abban merült ki, hogy a tükör előtt illegessék magukat, hajukat fésülgessék, arcukat fessék, illatszereket hintsenek magukra, vagy pletykálkodjanak, hanem minden idejüket azzal töltötték, hogy imádkoztak, az írásokat olvasták, üdvös dolgokról beszélgettek, kézimunkát végeztek, vagy a szegényeket szolgálták.

Özvegyi ruhát viselt, ezt csak rövid időre tette le, és nem akármilyen okból, hanem hogy hazáját szolgálja. Akkor végül felöltötte ragyogó ruháját. Ezt a ruhát nem azért vette fel, hogy a főemberek szemét magára vonja, hanem, hogy megölje a legnagyobb ellenséget, aki egyfelől a szent várost, másfelől a szent hitet fenyegette. Így amit ekkor tett Judit, nem kell követendő példaként idéznünk, csak ha az isteni sugallat és hasonló ok ösztönöz rá. Sokkal kevésbé menthető fel azok, akik a házasság vagy az együttélés miatt teszik le az özvegyi életmódot. Ő csak időlegesen hordta ragyogó ruháját, hogy hazáját megmentse, sőt, ez nem annyira ruha volt, mint inkább háló és tör. Méltó volt rá az ellenség, hogy rászedjék, illő volt, hogy az a hatalmas fenevad, aki magát istennek képzelte, egy nő jobbjától essen el, egy asszony leleményességének essen áldozatul az, aki idegen asszonyok erényének szokott csapdát állítani. Tehát azért vette ezt a ruhát, hogy végbevigyen egy mindennél magasabb tettet, a másikat pedig azért viselte, hogy megvédje erényét.

Van tehát olyan ruha, amelyik illik a férjes asszonyhoz, az özvegyhez viszont nem? Természetesen van. Bár a férjes asszonyhoz is a mértéktartó és egyszerű élet illik, mint Péter apostolnál szerepel a mondat, azért, hogy megmutatkozzék a vallás iránti elkötelezettsége.⁴⁸ És bár a keresztény asszony minden érteke az ember belsejében van elrejtve, a férjes asszonyoknál a ragyogó ruhára mégis találunk mentséget, mert azt mondják, a férj szemének ékeskednek vele, az özvegyeknél viszont semmiképpen. Az előbbiek esetében is dicséretre méltó ruházatkodásban az egyszerűség, az utóbbiaknál viszont nem annyira dicséretre méltó, ha ezt megtartják, sokkal inkább szégyen, ha megtagadják.

Most azt mondhatná valaki, mit számít a ruha? A ruha az ember legkülső része. A test kinézetéből ismerjük meg a lelket, a test ugyanis a lélek ruházata.⁴⁹ A ruha viseletéből

⁴⁶ ApCsel 10,9.

⁴⁷ Lk 2,36 sk.

⁴⁸ A következőkre is l. 1Pét 3,1–4.

⁴⁹ Továbbiakra lásd 1Tim 2,9.

következtetünk a test tisztaságára. Ha a ruha egyszerűsége nem szükséges az özvegy tisztaságához, biztosan segít abban, hogy az ifjak tekintetét távol tartsa, amelyeknek a ruha gyakran kívánatosá teszi a testet, hogy arra vágyakozzanak, amire nem szabad vágyaniuk. Így fordulhat elő, hogy bár biztonságban van az erény, nem úgy a hírnév, és bár biztonságban van az özvegy erénye, másé kerül veszélybe. Most talán azt kérdezi valaki, hogy milyen ruha illik az özvegyhez, mert itt nem írtuk le sem a színét, sem a formáját. Nyilván azért, mert nem is lehet, mert nem ugyanaz a megítélése a színeknek és a formáknak az egyes nemzeteknél, sőt, az egyes időszakokban is más az értékes, és más a megvetendő. Van olyan, ami valahol gyalázatosnak számít, máshol viszont a legnagyobb tetszésnek örvend. Egyeseknél a fehér ruhát akkor használják, ha gyászolnak, máshol akkor, ha ünnepelnek. Manapság a spanyoloknál nincs nagyobb tiszteletnek örvendő és drágább szín a feketénél, a fehér pedig, ami általában a lakodalom és az ünnep színe, a legnagyobb megvetés tárgya, kivéve, ha szent cselekménykor használják. Ugyanígy a skarlát egykor a bíborok között a legnagyobb dicsőséget tudhatta magáénak, most nincs nála megvetettebb.

Akkor hát milyen ruhát adjunk özvegyeinkre? Mely az időnek és a helynek megfelelő, mely piszkosságával nem hirdet képmutatást, szembeszökő újdonságával nem vonzza az emberek tekintetét, és amelyik ragyogásával és árával nem kelti a kevésbé önmegtartóztató lélek gyanúját. Amelyik arra szolgál, hogy fedje a test azon részeit, melyeket az erényesség veszélye nélkül nem nézhetnek a férfiak. Azonkívül egyszerű legyen, vagyis ne költséges, de szégyenletesen olcsó se legyen. Itt mind a sorsot, mind a személyt figyelembe kell venni, főleg, ami az árat illeti, mert a fejedelmi özvegyhez olyan illik, amilyen az alacsony sorból származóhoz nem. Egyébként az özvegyet egy ruha sem ékesíti jobban, mint amelyik nem díszül szolgál, hanem a hasznosságot és az erényességet szolgálja. A hasznosságot, mert elűzi a hideg bántalmát, az erényességet, mert eltakarja azt, ami a férfiúi féltelenséget felszítja.

Itt esetleg félbeszakíthat valaki magában így gondolkodva: „Ezt azoknak mondd, akik hivatásul választották a férfi nélküli életet! Miért fontos ez azoknak, akik házasságban élnek?” Sőt, nagyon is fontos, hiszen a hajadonnak, aki tiszta és tisztas házasságra nevelődik, ugyanazt kell tennie, mintha az örök szüzesség mellett döntött volna, sőt, talán még nagyobb figyelemmel, nehogy valami rossz híre kerekedjen házasság előtt. Ugyanígy az özvegy, aki másodszeri házasságra készül, amíg özvegy, semmit nem hagyhat el, ami egy özvegy tisztaságához tartozik. Mert ki ne kerülné el azokat, akik lányaikat nem, mint szüleik, a tiszta házasságra, hanem, mint a kerítők, nyereségért nevelik? Aki hajadonnak nem volt jó, az feleségnek sem lesz az. Hogyan őrizze meg férje előtt erényét az, akit otthon erkölcstelenségre tanítottak? Úgy illik, hogy a keresztény házasság, Pál intelme szerint, tiszteletreméltó legyen, a nászágy pedig folt nélkül való, önmegtartóztatással teljes, és a szüzességhez hasonló. Egy hozomány sem teszi kedvesebbé a nőt, mint a szüziesség és az erény. A férjhez menni készülő özvegy és az örök önmegtartóztatást választó özvegy között nincs különbség, csak az idő hossza. Mert az életmódjukban nem különböznek, csak a szándékukban. Ha az özvegy borzad attól, hogy újra férjhez menjen, gyorsabban találna derék férjet, mert inkább erkölcsi ékesítik, mint a ruhája. Elég gazdag hozománnyal megy hozzá vőlegényéhez az, aki az erény, a mértékletesség és a józanság ékszerait viszi magával. Ha úgy határoz, hogy örökké férj nélkül él, miért izgatja a férfiak szemét? Vagy kinek cicomázza magát, aki Krisztust fogadta jegyeséül?

Már megvizsgáltuk a gazdag Judit életmódját. Egyedül Ábrámot vitte magával, akire rábízott egy tömlő bort, egy kis korsó olajat, árpakenyeret, szárított gyümölcsöt és sajtot. Nézd a vidéki fényűzést! Ő pedig valószínűleg még nagyobb önmegtartóztatásban élt otthon. Ezen az ételen böjtölt minden nap. Hol vannak most azok, akik azt állítják, hogy nem képesek egy napot böjtölni, ha ebédre nem ehetnek hatféle halat?! Judit árpakenyéren és zöldségen szokott egész napos böjtöt tartani minden nap. Bár, ahogy már mondtam, fényűzés közepette is van a helye a józanságnak, ha már valamilyen okból abban élünk. Az iratok arról

árulkodnak, hogy az igen híres fejedelemasszony, Erzsébet, lakomákon egész sajátos művészettel titkolta el, hogy böjtöl. Arca mindig jókedvű, beszélgetésben nyájas, udvarlásban pedig finom modorú volt. Ezekkel annyira elbűvölte a társaságot, hogy senki nem vette észre, hogy nem eszik. Itt tehát nemcsak a becsületességre, hanem a vallásosságra is láthatsz példát. Ételeről maga gondoskodott, nehogy valami olyat kelljen magához vennie, aminek a fogyasztását tiltja Isten törvénye. Szemünkre veti ezzel lázongásunkat, hogy azokra az ételekre, amelyeket bizonyos napon tilt az egyházi tekintély, még mohóbban vágyunk, csak azért, mert tiltottak. Ahogy fel kell mentenünk azt, aki valós okokból, józan belátással váltogatja a különböző ételeket, úgy egyetlen igazán istenfélő sem helyeselheti ezt a nyakasságot.

Judit életét már ismeritek, özvegyek, most hallgassátok meg, milyen méltán nem esett folt a hírére. Mert mind a szüzeknek, mind a férjes asszonyoknak, de legfőképpen az özvegyeknek ügyelniük kell arra, hogy nevük feddhetetlen legyen. Ez nagyon nehéz, de éppen ezért nagyon szép is, leginkább azért, hogy jó illatként szolgáljon Istennek és embernek mindenütt. Jobb ugyanis, ha jó nevünk van, mintha drága kenőcseink. Mert ez az ékszer, ez a díszruha a női nem sajátja. Ezt a tulajdonságot az írás sem hallgatja el, hozzátéve, hogy Juditnak mindenki előtt igen jó híre volt, nem azért, mert fényűzően étkezett, hanem *mert nagyon istenfélő volt.*⁵⁰ Mert ezeket a szavakat használta a Szentírás nyelve a lehető legnagyobb istenfélelem leírására. Nagy dolog, ha minden jó ember előtt van jó hírünk, de még sokkal nagyobb, ha egyáltalán nincs a féltékenységből származó gyalázzal bemocskolt hírünk. Azt mondja ugyanis az Írás, hogy senki nem volt, aki rossz szót szolt volna róla. De mi lehet biztonságban a rossz nyelvek előtt? Aligha véd meg ettől a becsületes, állhatatos és jeles életvitel, Pál mégis ezt követeli meg a püspököktől, hogy jó hírük legyen, nemcsak a keresztények, hanem a pogányok és a zsidók előtt is.⁵¹ Az özvegyek tulajdonságai között is beszél erről, azt mondja, *legyen jó a hírük.*⁵² Mert hatalmas kincs a jó hírnév, de törékenyebb minden üvegnél. Mert semmi nem szennyeződik be könnyebben, és semmi sem áll helyre nehezebben.

De milyen életmóddal lehet megőrizni a jó hírt? Nyilván nem mással, mint amivel a józanságot megőrizzük. Mert nincs rövidebb út, hogy tisztet nevet szerezzünk magunknak, mint hogy ha olyanok vagyunk, amilyenek szeretnénk, hogy tartsanak minket. A legfőbb, ami megbecsültté teszi az özvegyet, a minden tekintetben mértéktartó élet. És ez nemcsak az ételeken, a test ápolásán és öltözködésen múlik, hanem a szolgálókon is. Ki merészelt volna Judit házában inni, bujálkodni vagy kockázni, mikor ilyen úrnője van? Mindennek nyelve van, és leginkább a rosszra. A homlok, a szemek, a járás, a főhajtás, a mozgás, a nevetés, a szolgálak, a szolgálók, a barátok mind az úrnő szokásairól árulkodnak. Az özvegynek tehát mindenféle szempontból illő módon kell élnie, hogy a rossz nyelvek ne férhessenek hozzá, és egész életének olyan feddhetetlennek kell lennie, hogy a gyalázkodók is szégyelljenek rosszat mondani róla. Nem elég távol tartani magunkat minden rossztól, de Pál tanítása szerint a rossznak minden látszatától is óvakodni kell. De – elismerem – az arcátlan hír néha még az ártatlanokat sem kíméli. Ám az a szóbeszéd, mely a semmiből született, majd magától semmivé lesz, a hazugság pedig nem fog mást elérni, minthogy mindenki előtt még nyilvánvalóbb lesz az ártatlanság. Ahol viszont valóságból születik a pletyka, mindig nagyobbra nő, és ahogy megy előre, tömegeket hódít meg, ahogy ő mondja.⁵³ Akiknek az életmódja erkölcstelenebb, a beszédjük mocskos, akik a nap nagy részét fehér, bíborvörös és fekete festékekkel, kártyázással, kockázással, lakomázással, kartánccal töltik, akik bodorított hajú ifjak társaságában élvezkednek, akik helytelenül nevelik gyermekeiket, rossz erkölcsű

⁵⁰ Jud 8,8.

⁵¹ 1Tim 3,1 skk.

⁵² 1Tim 5,9.

⁵³ Hasonló gondolat Vergiliusnál (Aen. IV. 173 skk.), ill. Szent Pálnál (2Tim 2,17 sk.) szerepel.

szolgákat tartanak, azok jogtalanuk méltatlankodnak rossz híruk miatt. Ha már nem lehet, hogy valaki rosszat ne beszéljen rólunk, legalább arra legyen gondunk, hogy azt ne méltán tehesse velünk. Elsősorban pedig a női nemhez illik, hogy csorbítatlan legyen a híre. Krisztusról sokan mondtak rosszat, de szűz anyjára senki nem mert semmi gyalázatosat mondani. A gyalázat gyanúját ugyanis egyrészt a házasság rangjával maga az Úr, másrészt azzal, hogy tévesen apának hitték, József zárta ki.

Az az özvegy tehát, aki folt nélküli híre vágyik, Judit példáját állítsa maga elé.⁵⁴ Ezért emlékeztetőül itt megemlítem többi erényét is: hazája iránti ragaszkodás, tekintély a vének és az előkelők előtt, akikbe, mikor elmentek hozzá, reményt öntött. Tanította a tudatlanokat, a tétovázókat ellátta üdvös tanácsokkal, végül pedig: amit annyi felfegyverzett férfi nem remélt, egyetlen asszony véghezvitte istenfélelmével. Igen ékes trófeát hozott az ellenségtől, de az egész diadalt Istenre és a népre hárította; ő, miután véghezvitte szép tettét, visszatért a szőrszákhöz. Felismerte, hogy a lélek minden ereje a mértékletességhez, a bölcsességhez és az istenfélelemhez kötődik. Ennek a kiemelkedő erénynek az a tulajdonsága, hogy minden ember számára tiszteletet és tekintélyt szerez. Judit asszony volt, özvegy volt, semmilyen hatalommal nem rendelkezett, semmiféle tisztséget nem viselt, mégsem röstelltek elmenni hozzá a nép vénei, nem érezte ezt méltatlannak Uzija sem, a király, és később a hasonló tiszteletet érdemlő legfőbb főpap, Joachim is lejött Jeruzsálemből Bethuliába, hogy meglátogassa őt. Már a beszéde is, mellyel megszólította őket, mekkora tekintéllyel bír, mennyire nem asszonyra jellemző! Azt is hallotta, hogy mit mondott nekik Uzija, hogy megesküdött: öt nap múlva átadják a várost az asszíroknak. „Kik vagytok, hogy így kísértitek az Urat? Ez nem olyan beszéd, amelyik irgalmasságát kieszközölné, hanem haragra gyújtja, és dühét lobbantja fel. Ti szabtatok időt az Úr irgalmának, és tervetek szerint meghatározátok a napot neki?”⁵⁵ Egy asszony feddte meg a véneket és előljárókat, és ők hallgattak. Mi lehetett ennél szentebb tanács? Tettük megbánására szólította fel őket, megmutatta, hogy kész az Úr irgalma, megtanította, hogy minden hitüket belé vessék, és arra, hogy az átélt szerencsétlenséget saját bűneiknek tulajdonítsák; hogy ne bosszúra törekedjenek, hanem az isteni irgalmassághoz meneküljenek.

Ki tűrné el, hogy egy asszony megfeddje és tanítsa? A király és a vének nemhogy eltűrték, de még meg is köszönték. Mert úgy szól a történet, hogy Uzija így válaszolt neki: „Amit mondtál, azt jó lélekkel mondtad, és senki nem tud ellene vetni semmit. Most pedig könyörögj értünk, mivel szent és istenfélő asszony vagy.”⁵⁶ Oly csodálatos tettéért a dicséretet egyáltalán nem követelte magának. Meghagyta az öregeknek, hogy könyörgéssel esdekeljenek az Úr irgalmáért, hogy engedje szerencsésen végbeinni, amit lelkében elhatározott. Ugyanakkor a népet is imádságra buzdította, természetesen felkészítve mindenkit arra, hogy hitüket az egész vállalkozás iránt ne saját erejükbe, hanem a Mindenható jóságába vessék. Miután véghezvitte tettét, átvette a vezér szerepét, utasítva a népet, hogy a legyőzött ellenséget verjék le. Végül, miután fényes győzelmet arattak, nem arra törekedett, hogy szobrot emeltesen, vagy diadalmenetet rendezzen magának, hanem a szűzekkel és az asszonyokkal győzelmi éneket énekelt az Úrnak, aki győzelmet adott népének. A nép pedig tisztelete jeléül Juditnak adományozott minden vázát és kincset, amelyet Holofernész sátrából zsákmányoltak. De miután a jeles hősnő kijelentette, hogy nem kevésbé veti meg a gazdagságot, mint az emberi tiszteletet, minden kincset, amit kapott, az Úrnak szentelt, mint a feledés áldozati ajándékát. Ő maga semmivel se gögösebben vagy gazdagabban tért haza. Milyen ékes szavakkal magasztalják a szónokolni tudó férfiak azoknak a hadvezéreknek az erényét, akik egy híresen és szerencsésen viselt háború után a dicsőségen kívül semmit nem visznek haza! Pedig hatalmas jutalmat kap az, aki a nép

⁵⁴ Továbbiakra lásd Judit könyvét a 8. fejezettől.

⁵⁵ Jud 8,9.11 skk. (A Vulgáta szerint ez Jud 8,8 skk.)

⁵⁶ Jud 8,28–29. (A magyar fordítás több helyen eltér a Vulgáta szövegétől.)

dicséretét és tetszését viszi haza. Mert ezekről is mondta az Úr, hogy megkapták jutalmukat.⁵⁷ Mennyivel nagyszerűbb az, amit ez a győztes asszony viselt, aki a jócselekedet érzésével megelégedve a dicsőséget és a gazdagságot megtagadta, és aztán sem gondolt újabb házasságra, bár százöt évet élt.

Hogy pedig ugyancsak benne megismerd mind a kegyességnek, mind a becsületességnek a példáját: felszabadította Ábrámot, egyetlen szolgáját. Amilyen az élete volt, olyan temetést is akart magának. Vannak ugyanis olyanok, akikben a nagyravágyást még a halál sem oltja ki. Az állam iránti annyi jótett nem követelt-e magának hatalmas emlékművet? Judit pedig férje, Manassze sírjába lett eltemetve. Egy tiszta szerelem kapcsolta össze őket, és még a halál sem oltotta ki ezt az érzést. Tudta, hogy férjének jobbik része fennmaradt, és valamikor eljön az az idő, mikor korábbi együttélésüket egészen visszanyerik. Nem szándékozom a férfi nevének jelentését kimerítően tárgyalni. Manassze annyit jelent, mint *kötelesség*, vagy *feledésnek adott*. Az első házasságot a kötelességnek adta, sürgette a szülői tekintély, ösztönözte népének szokása, ösztönözte a gyerekek iránti szeretet, amely férj nélkül nem jön létre. Ugyanezekre készítette a szenvedélyes életkor. Később minden nő, aki házasságot kötött, férje tulajdonává lett, és alávetette magát a köteléknek, amittől nem szabadult, csak a férj halála után.⁵⁸ Erre figyelmeztet tehát a *kötelesség* név. De ki értene egyet azzal, hogy akinek a házában mindig is élt, akinek a sírjában akart nyugodni, úgy hívják: *a feledésnek adott*? Azt mondja az apostol: *ha Krisztust ezelőtt emberileg ismertük is, most már nem úgy ismerjük.*⁵⁹ Aki nem ismerte, akit azelőtt ismert, az nyilván elfelejtette, egyfajta szabálynak megfelelően. Judit is először a test szerint volt férjéhez kötve, majd miután férje meghalt, már nem emlékezett többet a test szerinti együttélésre, de annál forróbban szeretete lélek szerint, és ahogy életében hűséget ígért neki, azt holtában is megtartotta.

Mennyire távol állnak ettől jellemükben azok az asszonyok, akik soha nem képesek elfelejteni meghalt férjüket, akikből bármilyen alkalom újra előhossa a gyászt, előtörnek a könnyek, és ismét kezdődik a jajgatás. De szégyenletesebben tesznek azok is, akiknél sem a második, sem a harmadik férj nem képes az előző emlékét elűzni. Bármilyen szerencsétlenségben szemrehányóan felemlégetik férjüknél a megboldogult férj viselkedését, így akit életében megvetettek, halálában magasztalják, de nem azért, mert örömet okoz nekik emlékezni erényeire, hanem hogy a jelenlegi férjüket gyötörjék. Azt mondják: mennyivel kedvesebb, mennyivel csinosabb volt, mennyivel jobban, mennyivel szabadabban, mennyivel gazdagabban éltem mellette. Senki nem emlékezik jobban férjére, mint aki elfelejtette azokat, amik a testé voltak. Eléggé emlékszik férjére az, aki elutasítja a második házasságot, aki teljesíti fogadott hűségét férje iránt, de nem mint meghalt, hanem mint távollévő iránt. Jól felejtettek azok, akik megmaradtak a tisztaságban. Akik, miután egyszer megházasodtak, engedelmeskedve a szülőknek, a természetnek, a gyermekeknek és egyszersmind saját elhatározásuknak, elfelejtik a korábbi gyönyöröket, és magukat egészen átadják a lelki gyönyöröknek. Ez a keresztény özvegyekhez méltó felejtés. Vannak ugyanis, akik előbb felejtik el férjüket, mielőtt meghalna, és olyanok is, akik belehalnak a gyászba. Van középút a kettő között. Gyorsan véget kell vetni a gyásznak, de soha nem szabad feloldani a hűséget. Nem azért, mert ezzel a feleség tartozik elhunyt férjének, hanem mert erre hív a páratlan erényesség.

Valamire Judit hazája is tanítani fog minket, mert a Szentírásban nemcsak egyszerűen a megtörtént események szerepelnek, ahogy az emberek által írt könyvekben, hanem még egy apró méhecskében is rejtőzik valami rejtett bölcsesség, ha valaki istenfélő kíváncsisággal kutatja. Judit Bethuliában élt, és itt temették el. Mit jelent a *Bethulia* szó? Az Úr számára

⁵⁷ Vö. Mt 6,2 skk.

⁵⁸ Vö. 1Kor 7,39.

⁵⁹ 2Kor 5,16.

tiszta szüzet jelenti. Sok a világ számára tiszta szűz van, akik Isten előtt szennyesek. Egykor a szülők szándéka szerint férjhez menni az engedelmességet dicsérte. A gyermekek szeretete miatt férjhez menni istenfélő volt. A házasságban semmit nem engedni a vágnak, erényes volt. Ez egy olyan szüzesség, mely nem az embereknek tiszta, hanem az Úrnak, aki nem a test kinézetét nézi, hanem a lélek érzéseit. Az átvitt értelem szerint pedig mindaz, aki tiszta szándékot őriz az Úrnak, az Bethulia, azaz az Úrnak tiszta szűz. Ahogy Pál mondja: eljegyeztelek benneteket egy férfival, hogy tiszta szűzként vezesselek el Krisztushoz.⁶⁰

Ez a tisztaság három dolgon alapszik: a tanítás tisztaságán, az érzések tisztaságán, és a tettekben megnyilvánuló istenfélelmen. Az első ugyanis, hogy helyesen higgyenek, és soha el ne térjenek a Katolikus Egyház tanításától. Mert ez az egész vallás forrása és gyökere. Ha ezt megrontják, abból semmi tiszta nem származik. A következő, hogy az emberi érzelmek vessék alá magukat a léleknek. A lélek ugyanis ellene szegül a testnek. A hit megmutatja a célt, amely a törvény szerint Isten és a felebarátaink iránti szeretet. Efelé kell irányítani az emberi érzéseket. Ugyanez hajt minket az istenfélő tettekre is. Ezekből lesz az, hogy, amint Pál kéri, az Úr napján épségben ott lesznek a test is, a szellem is és a lélek is.⁶¹ Mert ez a nap megítéli az emberi szív legbelsejét is, és aki ezen a napon kiérdemelte a megítéltetést, az valóban igaz, és Bethulia a hazája. Ha ezen kívül egész életének dicséretét nem magának, hanem az Úrnak tulajdonította, azt Juditnak is lehet majd nevezni, mert megvallja saját gyengeségét, és elismeri az Úr jóságát, aki mindenkiben véghezviszi, amit akar, saját tetszése szerint.

Nézd, milyen bőséges anyagot ad a tanításra Judit története, és mi mégis milyen kis résszel foglalkozunk csak! Ha valakinek lenne ideje rá, hogy minden öblét és minden elrejtett részét kikutassa, amelyeket nekünk egyenként megvizsgálni túl hosszú lenne, megtudná, hogy egy olyan erény sincs, amelyeknek nem kiemelkedő példája állt előttünk Judit személyében, akár a tisztaságot, akár az istenfélelmet, akár az okosságot, akár az Isten iránti hűséget, akár a bátorságot, akár a mértéktartást, akár a lelki állhatatosságot nézed. Holofernész levágott fejét inkább azért állították eléink, hogy csodáljuk az özvegyet, nem azért, hogy utánozzuk. Arra viszont kétségkívül jó, hogy elűzze minden özvegytől a kicsinyességet, mikor ebből látják, mennyit számít Isten előtt még egy gyenge asszony szüntelen könyörgése és tiszta hite is. E rejtett iratokban semmi nincs, ami ne hozna valami gyümölcsöt. Ha nagyon kevés is a haszna a történetnek, annál nagyobb van az allegóriának. Mert nem abban kell utánozniuk ezt az özvegyeknek, hogy erényük veszélyeztetésével segítsenek az államnak, vagy csábító arccal kelepécét állítsanak az ellenségnek. Hanem mindazt, amit Judit Holofernésszel tett, azt kell megtennie minden özvegynek a sátánnal, aki nem szűnik a szent város, vagyis az Egyház falait ostromolni, sem Isten népét, amely nem vágyik másra, minthogy istenfélő módon éljen Krisztus Jézusban. Ezzel az ellenséggel kell nektek, özvegyek, örökké háborúznatok, ezt kell törbe csalnotok. A félrevezetés mesterségére maga az Úr tanított meg: mindenki, aki bekeni fejét olajjal, hogy ne lássák, hogy böjtöl, csapdát állít Holofernéznek. Aki úgy ad alamizsnát, hogy nem tudja a bal keze, mit tesz a jobb, aki titkon imádkozik szobájában, jól rászedi Holofernést.⁶² Itt kell élnünk az evangéliumi kígyó okosságával.⁶³

Ennek az özvegynek az életét kell szobája falára festeni, sőt, inkább lelkébe vésni, ebben a tükörben kellene szemlélnie magát minden özvegynek, aki gyönyörökben él, felcicomázott lányok és pajzán ifjak között, lakomákkal, kartáncsal, kockázással, maga festésével, fölöttébb szegényletes történetekkel töltve el, vagy, jobban mondva, vesztegetve el a nap nagy részét, hogy ezelőtt a kép előtt elszégyellje magát, és így szóljon lelkében: ez a zsidó asszony, akire

⁶⁰ 2Kor 11,2.

⁶¹ 1Tesz 5,23.

⁶² Mt 6,1 sk, 5 sk, 16 sk.

⁶³ Mt 10,16.

nem áradt az Evangélium fénye, akit sem azok a híres asszonyok példája, sem az apostolok buzdítása nem tüzelt, aki nem hallotta Krisztust beszélni, hogy boldogok, akik megcsonkítják magukat Isten országáért, ez az asszony mily kiemelkedő szentséggel mutatta meg, mit kell tennem, neked, kereszténynek, pedig mennyi törvény oktat, mennyi példa buzdít, és mekkora jutalom ösztökél? Judit szobájában böjtöl és imádkozik, én meg gyönyörökben fetrengem.

Ha már eleget szemléltetek ezt az igen híres asszonyt, most elétek tárjuk ennek szinte testvérét, Debórát, aki Izrael népének egy asszonyként három férfi személyét adta: prófétáét, bírát és vezérét. Ismerte a polgárok peres ügyeit, jövendöleléseiből előírta, mit kell tenniük, nagy tekintéllyel szólt Barákhoz: Ezt parancsolja az Úr, Izrael Istene.⁶⁴ Saját maga ment háborúba, ezzel bátorságot adott a vezéreknek. Nemde méltán tölti el szégyenérzettel ennek a nőnek az okossága az olyan özvegyeket, akik restségük miatt még a családjukat sem képesek igazgatni, gyermekeiket nem illendő módon nevelik, szolgálkikkal és szolgálóikkal pedig engedékenyen bánnak?

Jöjjön most az a száreptai asszony⁶⁵, aki vendégül látta Illést és enni adott neki, és tanítson meg minket a felebarátaink iránti vendégszeretetre, és az Isten iránti hűségre! Nem izraeli volt, hanem szidóni, és mégis, amikor véletlenül találkozott az izraeli prófétával, nem tagadta meg tőle a vendéglátás szolgálatát, amikor az kérte, majd szaladt, hogy vizet adjon a szomjazónak. És amikor a próféta utána kiáltott, hogy éhségének enyhítésére hozzon magával egy darab kenyeret is, egyszerűen azt felelte, hogy nincs otthon, csak egy maroknyi lisztje és egy kevés olaja, és már elhatározta, hogy elkészíti magának és a fiának, hogy miután megették, ami megmaradt, meghaljanak az éhségtől. Amikor közbelépett Illés, és azt mondta, hogy ebből a kevésből először neki készítsen egy kevéske kenyeret, aztán csináljon magának és a fiának, mert sem a szakajtó nem fog kiürülni, sem a korsó nem fog elapadni, nem mentegetőzött és nem vonakodott. Nem mondta, hogy „tudom, mim van, de hogy mim lesz, azt nem tudom. Először magamról gondoskodom. Ha másoknak tudsz ígérni ki nem ürülő szakajtót, először magadnak tedd meg, amit nekem ígértél. Az összes lisztemtől megszabadulok, most ugyanolyan veszélynek vagyunk kitéve. De nekem magamhoz és az enyéimhez jobbnak kell lennem, mint egy idegenhez.” Semmi ilyesmit nem mondott az idegen asszony, megerősödve Illés ígértétől habozás nélkül hazafutott, megsütötte a kenyeret. Talán siratta közben a fiát, de elvitte a prófétának. Nyilvánvaló, hogy mindezt az isteni akarat vitte végbe, mert Isten, aki oly sok időn át varjak segítségével táplálta őt magányában kenyérral és hússal, bárhonnan tudott volna vizet adni prófétájának. De egy idegen asszonyon keresztül akarta megmutatni vendégszeretetet és a hit ritka példáját, hogy legyen egy özvegy, akivel aztán szemrehányást tehessen saját népének, mikor az egyetlen, Mózes által megígért prófétát, aki annyival nagyobb örömhírt hozott, mint Illés, nemhogy nem üdítették fel, hanem keresztre feszítették.

Ugyancsak Szidón határából jött az a csodálatos kánaáni asszony, aki kiáltozásával és állhatatos hitével valahogy rávette az Urat, hogy meggyógyítsa a lányát.⁶⁶ Ezzel azt mutatja meg nekünk, hogy mily sokat ér Istennél a szüntelen könyörgés, ha nem hiányzik az őszinte hit. Az pedig valószínű, hogy ő is özvegy volt, mivel a lányáról esik szó, de a férjéről nem, pedig inkább az apának illett volna lánya egészségéért az Úrhoz futni és kérlelni.

Mindkét asszony alakjában az Egyház előképe rajzolódott meg, melyet a pogányokból kell egybegyűjteni, de csak a hit érdemén jut a mennyek országába. Hátra van még Noémi, akire az éhség száműzetést, férje halála özvegységet, fiainak pusztulása pedig árvaságot hozott. Ehhez a hármashoz járult még egy kettős teher: az öregség és a szegénység.⁶⁷ Mindkettő súlyos teher a világ szemében, de szolgálata jutalmát megtalálta Rutnál, a

⁶⁴ Bír 4,6.

⁶⁵ L. a 29. jegyzetet!

⁶⁶ Mt 15,21; Mk 7,24.

⁶⁷ Továbbiakra is l. Rut könyvét.

menyénél, aki anyósát úgy tartotta számon, mint szülőjét. Sőt, annyira szerette, hogy elhagyta hazáját, rokonait, barátait, még elődjeinek isteneit és vallását is, és követte az idős és szegény asszonyt. Noémi segítségével Rut férjet talált, ugyanígy a lány jótéteményével Noémi otthont és ételmet kapott, végül pedig fiai helyett kedves unokát, Obedet, aki Dávid király nagyapja volt. Rut ugyanis az újszülött fiút rögtön Noémi ölébe tette, hogy ne azt lássa, hogy meddő, hanem legyen vigasza a fennmaradó nemzetség. Ugyanúgy kapott fiút menyétől, mint Sára szolgálójától, csak sokkal boldogabban.⁶⁸ Így Noémi a gyermeket ölébe vette és dajkálta, ahogy a történet mondja. Az asszonyok szerencsekívánatai sem voltak híjával a jövődőlésnek, mert ezeket mondták: „*Legyen áldott az Úr, aki nem tagadta meg az elhunytól a gyámolítót, hogy így neve fennmaradjon Izraelben. Legyen vigasztalód és gyámolod öregségedben, mert menyed szülte, aki szeret téged, és többet jelent neked, mintha hét fiad volna.*”⁶⁹ Sőt, a szomszédasszonyok, akik köszöntötték, azt mondták, hogy Noéminak fia született. Még a legdrágább érzelmeket sem esett nehezére Rutnak átengedni neki. Sőt, még ez előtt, mindent, amit az aratáson gyűjtött, anyósának adta, ételének a maradékát is megőrizve neki, csak azért vett el jótévőjétől valamit, hogy egy másik szűkölködőn segítsen. Ennyire nem hagyja el Isten az özvegyeket, ha igaz özvegyek. Ha nem találják meg a nemzés jutalmát gyermekeiknél, elnyerik a nevelés és a tanítás jutalmát másoknál. Noéminak nem volt reménye a házasságra, sem vigasza gyermekeiben, de a moábita emberség mégis elérte, hogy ne vágyakozzon se a férje, se a gyermekei után.

A mértéktartó özvegy nagyon kevéssel is beéri. Ezért aki egy özvegyet táplál, aki ifjúkorában nevelte, sokkal kevesebbet ad vissza, mint amennyit kapott. Pál azt parancsolja, hogy aki tanul, ossza meg minden javát tanítójával. Ezen felül nem tartja nagy dolognak, hogy akik lelkieket vetettek, testieket arassanak.⁷⁰ Méltán állítjuk példának Rut kegyességét, mivel amit tudott, visszaadott anyósának jutalomképpen, és többet is tett volna, ha lehetősége lett volna. De mennyivel több volt, amit anyósától kapott? Az ő tanítása révén tanulta meg, hogy a pogányok istenei démonok, általa tanulta meg, hogy egy Istent kell tisztelni, aki alkotott és kormányoz mindent. Megtanulta, hogy a próféták jövődölései szerint el fog jönni a Messiás, aki, miután minden bálványt ledöntött, a Föld minden népét örök üdvösségre hívja majd. Így lett a vad olajfából nemes fa, a moábitából izraelita, a démonok tisztelőjéből az élő Isten szolgálója. Ezen kívül akkora méltóságra magasztaltatott fel, hogy nevét az Egyház Krisztus családfájában megéneкли, és a legnagyobb király és a próféták ősanyjaként ünnepli. Milyen jutalom lehet ehhez fogható ezért a szolgálatért?

Most nézd meg ennek az özvegynek kivételes okosságát! Mikor visszatért hazájába, mindkét menyé felajánlotta, hogy elkíséri. De ő hosszan szabadkozva próbára tette állhatatosságukat. Ebben igen különbözött a farizeusoktól és az írástudóktól, akiknek szemére hányja az Úr, hogy bejárnak tengert és szárazföldet, hogy egy áttérőt találjanak, és miután megtalálták, kétszer annyira a kárhozát fiává teszik, mint ők maguk.⁷¹ Semmiféle emberi mesterkedéssel vagy ígéretekkel nem kell csábítani a keresztény vallásra senkit, sem az önmegtartóztatás vállalására, vagy valamilyen más hasonló életformára. Nem kell azonnal hitelt adni a halandók első hangulatának, különösen ifjakénak vagy lányokénak nem. Hanem sokáig bizonytalanságban kell tartani, hogy megbizonyosodjék, a Lélektől való-e. Jobb ugyanis nem előremenni, mint később az eke szarvára tett kézzel visszanézni a hátrahagyottakra.⁷² Mert az emberi vágyak idővel vagy kihűlnek, vagy az ellenkezőjükbe fordulnak. A szent vágy ezzel szemben, amelyet Krisztus Lelke önt belénk, a késleltetéssel mind jobban és jobban lángol, és ha lebeszéled, vagy harcolsz ellene, mint a mész, mikor kihűl, ha kiöntik,

⁶⁸ Ter 16.

⁶⁹ Rut 4,14–15.

⁷⁰ 1Kor 9,11.

⁷¹ Mt 23,15.

⁷² Lk 9,16.

annál erősebben kezd forrni újra. Annál súlyosabban vétkeznek azok, akik a kiforratlan és gyermeki korúakat nemcsak hízélgéssel és csellel, hanem fenyegetéssel és ijesztgetéssel csalják hálójukba, ahonnan aztán nincs visszaút.

És mi történik? Orpa, aki a gögről kapta a nevét, visszatér isteneihez, Rut, akinek a neve sietőt jelent, a lebeszéléstől még jobban felbuzdulva, és a visszautasítástól még hevesebben Betlehembe siet. Noémi a maga példáján mutatta meg nekik a házasság reménytelenségét, és hogy a szerencsétlenekkel való közösség még csak súlyosbítani fogja a szegénységét. Ez nem lebeszélés volt, hiszen vágyott arra, hogy mindkét menyét az igaz Isten tiszteletére térítse, nem lebeszélés volt, hanem puhatolózás. Visszafordult az, aki nem lett volna kitartó, ha jön. Miután őt elbocsátotta, biztatta Rutot, hogy kövesse példáját, és nem fogadja el az úton kísérőül, ha nem látja elegendőnek a lány állhatatosságát. Ez a példa nem mindennapi okosságról ad bizonyítást.

Most nézd meg az asszony nem mindennapi kegyességét! Hogy anyósának bőven legyen élélme, önként elmegy idegen szántóföldre, hogy összegyűjtse az aratók háta mögött lehullott kalászokat. A mózesi törvény embersége ugyanis ezt megengedte a szegényeknek. Nem adja magát gyalázatos üzletre, és nem szégyelli, hogy a legnagyobb szegénységről tesz tanúságot, és nem utálatos neki, hogy idegenként ismeretlenek között tallózzon. A természet adta szemérmert legyőzte a kegyesség. Mennyire van ez a koldusszegénységtől? Elviselte, hogy ezt tegye, és nem vonakodott az idegentől kapott kenyérral segíteni anyósán. De még ezt sem merte megtenni, csak miután engedélyt kért rá. Akkor volt az ifjak tisztelete az idősebbek iránt, akkor a lelkükben az együttérzés, amelyet ma már ritkán találunk anyós és meny között, még akkor sem, ha a férj él. Ennek a lánynak a kegyességét még férje halála sem szüntette meg. Az engedelmességnek még szembeötlőbb példáját adta, mikor parancsra éjszaka a szérűben lopva odafeküdt Boász lábaihoz. Nehogy valakinek a lelkébe férközzék, hogy ezt a vágy szülte: az egész az isteni akarat rendezése szerint volt, nem gyönyört keresett, hanem a nemzetség jövőjét, ami Noémit illeti. Ami pedig Rutot, férjet keresett, hogy anyósát táplálja, gyermeket keresett, hogy anyósának öregségében vigasza legyen és felvidítsa. És hogy még távolabb legyen minden gyanú, ebből a házasságból akart születni Krisztus. Ez tehát nem az emberi ravaszság volt, hanem az isteni akarat. Válóban megtette parancsra Rut, ami számára gyalázat volt, és aminek a kimenetele szerencsétlen is lehetett volna, ha nem jó férfira talál, mégsem felelt semmit anyósának, hanem azt mondta: bármit parancsolsz, megteszem.

Nem szégyellik el most magukat a keresztény lányok, hogy nem engedelmeskednek anyjuknak, mikor a moábita ilyen lélekkel volt anyósa iránt? A rokoni viszony megszűnt, de a szeretet megerősödött. A halál szétszakította a házasság kötelékét, de az igazi szeretet nem ismeri a véget, az a halál után is megmarad. Már nem anyósaként, hanem anyjaként és tanítójaként tisztelte Noémit. Minden örökkévaló, amit Krisztus lelke köt össze, és minden időleges, ami emberi. Ilyennek kell lennie minden anyósának a menyével szemben, hogy elvonják őket a moábitától, vagyis a fiatalokra jellemző szenvedélyektől, és elvezessék őket Betlehembe, vagyis a kenyér házába. A kenyér pedig az isteni szó, amely nem más, mint maga Krisztus Jézus. Aki vele telik el, az boldogan szül Krisztushoz méltó fiakat. Az anyósok, ha így viselkednek a lányokkal szemben, valóban el fogják érni azt, hogy erényeik miatt szeretik és tisztelik őket. Ma viszont általában olyannak mutatkoznak a menyükkel szemben, hogy azok méltán vetik meg őket. Mert a feddhetetlen élet tekintélyt szerez, a szolgálat pedig jóindulatot. Ezek viszont, mivel kicsapongó életük példájával hasonló szokásokra csábítják menyéiket, valahányszor haragjukban akármit parancsolni akarnak, végül emlékeztetik magukat rá, hogy ők meny és anyós, és mindent tönkretesznek veszekedéssel, ha nem engedelmeskednek a parancsoknak.

Ugyanez történik az anyák esetében, ha nem úgy nevelik gyermekeiket, ahogy kellene. Orcátlanul megkövetelik a kegyességet tőlük, mikor az ellenkezőjére tanították őket. Nagyon

sokat tanít nekünk a boldog Noémi, de ha alaposabban megnézzük, még több példát mutat nekünk az erényre Rut. Azt olvassuk róla, hogy semmit nem evett a szántóföldön árpakenyéren kívül, amit magának készített. De hogy ne gondold, hogy híjával volt minden fényűzésnek, Boász engedelmeivel ecetbe mártotta a falatot, és ami ebből maradt, azt elvitte Noéminak. Egy erény sem áll közelebb az özvegyekhez, mint a mértéktartás és a becsületesség. Itt van ennek az özvegynek a készülete. Az italt keresed? Boász megengedte, ha megszomjazik, menjen oda a batyukhoz, és igyék ugyanabból a vízből, melyből a szolgálai isznak.

Most azt mondhatná nekem valaki, hogy ilyen sovány étel nem mindenkinek felel meg. Elismerem, hogy minden esetben mást kíván az ég, valakinél a ruházatot, valakinél a nevelést, vagy a szokásai megváltoztatását, de senkinek nem lehet nem önmegtartóztató módon élnie. Ha ez nincs, veszélybe kerül az erényesség, és vele a jó hír is. Eustochium anyját, Paulát, bár öreg volt és beteg, sem Jeromos tanácsa, sem az előjárók tekintélye nem tudta rávenni, hogy bort igyék. Akkor mit mondjunk, milyen erkölcsök vannak azoknak az özvegyeknek, akik a nap nagy részét fényes lakomákkal és iszogatással töltik, és akik finnyosságát egy szakács művészete sem elégíti ki? Nem szabad eltávolodnunk Noémitől. Úgy látom, nem véletlenül van leírva, hogy megváltoztatta a nevét. Amikor ugyanis visszatért hazájába, meghallotta a nép hangját: ez Noémi, mire azt válaszolta, hogy miért hívtok Noéminak, vagyis szépnek, jobb lenne, ha Marának, azaz keserűnek hívnátok, mert összetört az Úr.

Illetlen dolog az özvegyeknek elfogadni, ha a nép alakjukat dicséri. Akik cicomázva, festékekkel kenve járnak, mi másra törekszenek, ha nem arra, hogy azt hallják: ez Noémi? Ha önmegtartóztatást fogadtak, csúf módon harcolnak fogadalmuk ellen. Ha ilyet nem fogadtak, akkor sem illendő az özvegynek járni a férfi után, csak az, hogy utána járjanak. Bár ugyanaz a szenvedély van a vőlegényben és a menyasszonyban, ehhez a nemhez inkább a tartózkodás illik. A férfi dolga, hogy a lányt keresse, a lányé inkább az, hogy keressék, sőt, hogy elragadják. A régiek ugyanis, hogy a menyasszonyok szemérmességét támogassák, kitalálták azt az ünnepi szokást, hogy a vőlegény a szüzet anyja öléből mintegy elragadva vigye el. Ha a szüzeknek nem való keresni a házastársat, mennyivel kevésbé illik ez az özvegyekhez? Pedig mindenki így járkál, aki a férfiak szemének csinosítja magát, és gyakran megfordul a nép között. Amíg élt a férje, lehetett Noémi, hiszen volt szem, aminek csinosítsa magát. Miután férje meghalt, nem maradt más, mint hogy lelkének szépségét Isten szemének ajánlja, amelyekben nincs szebb, mint a mértékletességet, az erényességet, és a világ megvetését mutató arc és ruha. Erre azt mondhatja bárki, hogy gyászban élni annyi, mint nem élni. Sőt! Ha Szent Pálnak hiszünk, a fényűzésben élő özvegy nem élő, hanem halott.⁷³ Azonkívül egy keresztény sem élhet mentségekkel gyönyörökben, mert az élet nem más, mint száműzetés, fáradsággal és veszélyekkel teli katonáskodás. Ha pedig mégsem tartózkodik a lélek a gyönyöröktől, nagyobb mentséggel engedheti meg ezt egy férjes asszonyé, mint egy özvegyé. Az özvegyi hivatásra pedig senkit nem kényszerítenek, annál utálatosabb, ha valaki eláll tőle, mikor önként választotta magának.

Noémi továbbá, miután megváltoztatta nevét és Mara lett, nem is annyira eldobta magától a gyönyöröket, mint inkább megváltoztatta őket. Hasonlítsd össze az elhagyottakat a kapottakkal! Uram, Jézus, micsoda különbség! Amennyivel előbbre való a testnél a lélek, annyival kedvesebb, őszintébb, állhatatosabb a lelkület, mint a testi gyönyörök. Felbecsülhetetlen öröm, hogy Krisztus, a jegyes leheli lelkét azokba, akik egészen neki szentelték lelküket. Ha azt gondoljuk, hogy az özvegyek gyászát közben semmiféle vigasz nem enyhíti, van-e olyan ép elméjű ember, aki nem ismerné el, hogy jó dolog egy kevés ideig tartó gyással örökké tartó örömet szerezni?

⁷³ Vö. 1Tim 5,6.

És ha már megelégedtünk azzal a haszonnal, melyet Noémi példájából nyertünk, rajta, térjünk rá a Makkabeusok bátor anyjának szépséges látványára!⁷⁴ Neve ismeretlen az emberek előtt, de sokkal boldogabban van bevésve az élet könyvébe. A keresztényeknél is a legnagyobb dicséret, ha a jótettért semmiféle dicséretet nem várunk. Ha pedig az embereket, akik erényükkel vagy hibájukkal kitűnnek, a tetteik elnevezésével jelölünk meg, ezt az asszonyt teljes joggal nevezhetnénk akár Eusebiának, akár Carteriának.⁷⁵ Gyertek ide, özvegyek, és hallgassátok, mire tanít titeket ez a szent asszony! Külön erénye akár a férjes asszonynak, akár az özvegynek jól nevelni a gyermekeit. Ezt a kötelességet még az Apostol is olyan sokra értékeli, hogy világosan megmondja, hogy ezzel mérik az első anya vétkét, aki férjének vezetője, és tanítója volt az engedetlenségben, és előbb szült halált mindenkinek, mint magzatot. Azt írja ugyanis Timóteusnak: Ádámot nem vezették félre, de az asszony hagyta, hogy félrevezessék, s bűnbe esett. Azáltal üdvözü, hogy vállalja az anyaságot, kitart a hitben, a szeretetben, a szegénységben és a tisztességben.⁷⁶

A gyermeknevelésre van mintátok, nem Arisztotelészétől vagy Xenophóntól, hanem az Apostoltól, akinek szája által Isten szól hozzátok. A keresztény nevelés elemei a hit, ahogy mondván van, a hit, amelyet a szülőknek kell majd a zsenge lelkekbe csepegtetniük. Ehhez kapcsolódik a szeretet, mintegy a hit szolgálója. Majd miután az életben sok minden megésszik, amely akarata ellenére beszennyezi az embert, kell még a szentség, amely a bűnöktől való menekülésből, és az istenfélő tettek gyakorlásából áll. Mert szent és tiszta nem lehet más, csak az, ami ezekből a forrásokból, a hitből és a szeretetből fakad. De még a jótettekben sem marad meg senki, ha nincs ott a józanság, amelynek kísérői a mértéktartás, a böjt és az imádság. A közepes erényekre leselkedik a felfuvalkodottság, és ha ez helyet kap, minden összedől. A fényűzés pedig minden rossznak a tanítója, ezt a böjt tartja távol. Nem vagyunk alkalmasak az imára, ha testünket a bormámor és az álom nehezíti.

Ezek azok a tulajdonságok, amelyeket az anyáknak át kell adniuk gyermekeiknek, ha az örök üdvösségre el akarnak jutni, amely csak akkor van nekik megígérve, ha ezekben megőrzik gyermekeiket. Az első feladat: tanítsák meg őket arra, ami a legjobb. A második: ügyeljenek rá, hogy a rossz társaság és a rosszak buzdítása ne csábítsa őket kevésbé jó dolgokra. Ennek kimenetele nem a szülők kezében van, de olyan nagy jelentősége van ebben a szülők éberségének, hogy Szent Pál úgy véli, nekik kell felróni, ha felhagynak az istenfélő életre irányuló igyekezettel.

Hogy történhetett, hogy a hét ifjú a testét oly nagy lelkierővel adta át minden kínszásnak, ha nem úgy, hogy szent életű anyjuk zsenge koruktól csepegtette beléjük, és mélyen szívéükbe véste, hogy ezerszer inkább menjenek a halálba, mint hogy Isten törvényét megsértsék; és hogy boldogan hal meg, akit így ölnek meg, mert nem pusztul el a teste, hanem a feltámadásban nagy dicsőséggel visszakapja. Azért, mert ezeket az anyatejjel együtt itták magukba, töretlen lélekkel átkozták a zsarnokot és vetették meg a kínokat. Ennek a példának a követésére vannak meghívva azok az anyák, akik úgy látják, hogy rendkívüli módon szeretik gyermekeiket, bár valójában gyűlölik őket, amikor hozzászoktatják pompás ételekhez, hogy előbb értsenek nyelvükkel, mint lelkükkel, előbb mondjon ítéletet nyelvük, mint hogy beszélni tudnának. Megtanítják őket kérkedni a fényűzéssel, megtanítják tétlenkedni, és ha restül tesznek valamit, vagy pajzánul beszélnek, csókot kapnak érte. Majd amikor eléri a serdülőkort, vágyaiknak kedveznek, és bőségesen adnak pénzt a korhelykedésre és a fényűzésre, és tökéletesen műveltnek érzik magukat, ha szépen táncolnak, kellemesen viselkednek az ivászatokon, ha sem a kockában, sem más haszontalan játékban nem járhatnak.

⁷⁴ 2Mak 7.

⁷⁵ Eusebia (ευσέβεια): istenfélelem, tisztelet; Carteria (καρτερία): önuralom, lelkierő.

⁷⁶ 1Tim 2,12–15.

Ó, minden mostohánál kegyetlenebb anyák! Mi mást kívánna az ellenség fiaitoknak, mint azt, amit tesztek velük? Nem akarom most itt azokat említeni, akik, még kimondani is undorító, lányaikat áruba bocsátották; akik anyákból kerítőnőkké lettek, akiket nem az anyák, de még az emberek közé sem, hanem a szörnyetegek közé számítanék. Nem elég szavakkal előírni a gyermekeknek, hogy mit kell tenniük. Minden, amit a szülő a gyermek előtt tesz, azzal tanítja őt. A természet ezt a kiforratlan kort az utánzásra tette hajlamossá. Utánoz mindent, amit lát, még mielőtt különbséget tudna tenni, hogy mi a helyes, és mi nem. Úgy kell tehát az anyáknak egész életüket élniük, hogy bármit tesznek, különösen a gyermek szeme előtt, az istenfélelem példája legyen.

Akik arra törekszenek, hogy fiaikat vagy lányaikat az irodalomra vagy a szabad tudományokra tanítsák, ítéletem szerint helyesen cselekszenek. Különböző módokon kell foglalkozni ezzel a veszélyes korról, amely, ahogy Flaccus mondja, olyan, mint a viasz, nehogy gyalázatos dolgokba tévedjen. Az emberi tudományok alakítják és művelik az értelmet, és előkészítik a súlyosabb dolgok megismerésére is. Azt sem helytelenítem, ha egyesek, bár a családi vagyon nem szűkös, mégis arra törekszenek, hogy gyermekeik valamilyen mesterséget tanuljanak. Ez távol tartja a henyélést, a legártalmasabb dolgot, ami minden gyalázatoság tanítója. Végül, ha valamilyen körülmény szegénységbe hajt, ahogy a régi közmondás tartja: a föld mindenféle mesterséget eltart, de semmit nem kell jobban és alaposabban megtanulni, mint az istenfélelmet, és ebben egész életünkben szüntelen előre kell haladnunk, és az utolsó lélegzetig kísérnie kell minket.

Ennek az asszonynak a fiai meg tudták vetni a halált, és a halálnál is kegyetlenebb kínokat, a mi ifjainkban pedig semmi nincs a gyönyörökkel, a haraggal, és a többi vággyal szembeszálló férfilélekből. De mi ennek az oka? Mi más, mint a rossz nevelés? Most nézzük meg ennek az asszonynak a bátorságát, itt jól tetten lehet érni. Az évkönyvekben azt találjuk, hogy sok szülő volt, aki saját testének kínzását bátran elviselte, fiai kínzását viszont nem volt képes elviselni. Ez az asszony pedig, akit fiaiban annyiszor megkínóztak és megöltek, győzhetetlen maradt, hogy mikor az utolsó, a legkisebb fiát vezették elő, már a zsarnok lelke is kezdett megenyhülni. Megindította őt életkora, amelynek még a vadállatok is irgalmazznak, meghatotta szeretetreméltó jelleme. Odahívatta az anyát, és arra intette, hogy legalább egy fiának a menekülését segítse, vagy magának irgalmazzon az egyetlen ép fiával, hogy ne maradjon teljesen árván. Mit tett erre a mi hős asszonyunk? Jobban félt a király kegyességétől, mint a dühétől; félt, hogy a zsenge kor, akár, mert megrémisztette testvéreinek iszonyú sorsa, akár, mert elcsábította a zsarnok hízelgése, életéért oda fogja dobni istenfélelmét cserébe, ezért kijelentette, hogy az ifjú épségének érdekében beszél vele. Nem hazudott, ment, és bátor szavakkal biztatta, hogy kövesse testvérei példáját, és testének pusztulásával szerezze meg az örök üdvösséget. Nem adhatott volna jobb tanácsot fiának. Ezután még válogatottabb kínzások következtek, amelyek nem értek el mást, mint hogy rávilágítottak az ifjú érényekre. Mindezeket száraz szemmel nézte végig az asszony, az anya, az özvegy. Talán nem szerette tulajdon fiait? De, nagyon is. De a természet adta szeretetet legyőzte az Isten iránt érzett szeretet: szög ütött szöveget, vas az acélt. Nagyon szerette a fiait, de okosabban, mint általában az anyák szokták. Ha fiai a kínoktól való félelmükben elhagyták volna a törvényt, akkor vállalt volna vigasztalhatatlan gyászt. Így viszont tudta, hogy biztosítva van üdvösségük. Méltán örülhetett, hogy ilyen fiaikat szült. De mit dicsérjem? Azért, mert kivívta maga ellen a zsarnok kegyetlenségét, hogy saját fiaira idézze? Aligha hihető, hogy egy nő megveti a szörnyű kínokat és a halált. De még sokkal több volt az, amit fiaiban szenvedett el.

Hol vannak ma azok az anyák, akik soha nem vetnek véget a fiaik halála fölötti jajveszékülésnek? Akkor jajveszékelj, ha fiad csatában, részegeskedésben, bűneit meg nem bánva, bűneinek meggyónása és a pap feloldozása nélkül vész el, és az Egyház többi szentsége nélkül kell útra kelnie, mivel Jeremiás jóvendölése szerint „*úgy temetik el, mint a*

*szamarat, kivonszolják és kidobják Jeruzsálem falain kívül*⁷⁷ Akkor kell egy fiút megsiratni, ha romlott életet él, mert akkor halt meg igazán, és akkor temették el. Mekkora a jajveszékelés, ha egy ifjú meghal? Méltatlan dolog. Idő előtt halt meg, élete virágjában, és az istentelen jajgatás alig türtőzteti magát Isten káromlásától. Ó, pogány lelkek! Amikor alávalóságot tanul idő előtt, mikor paráználkodik, kockázik, mikor idő előtt elmegy katonáskodni, mikor minden ok meglenne a jajveszékelésre, akkor még tapsoltok is neki! Ha erős keresztények vagyunk, semmi gyászolni valónk nincs. Ha akármilyen keresztények vagyunk, rövid gyászt kell hagyni az erős ember gyengesége miatt.

Ennek az igen erős asszonynak a példájára tegyétek hát le a lelki gyengeséget, és vegyetek magatokra férfiúi lelket, és ne győzzön le benneteket a női nem gyengesége! Krisztusban ugyanis nincs férfi és nő, csak az új teremtmény. Ifjak voltak azok a szent életű Makkabeusok is, de férfiúi erőt adott nekik a hit. És ő is asszony volt, de ahol Krisztus lelke ott van, ott a természet adta tulajdonság engedelmeskedik a természet alkotójának. Ez a példa annál hegyesebb sarkantyú kell legyen lelkünk ösztönzésére, hogy gyermekeinket vallásosan neveljük, mivel ebben egy zsidó asszony járt az élen. Ő nem ismerte Krisztust, csak a próféták jövendöléseiből, amelyek burkoltan megígérték, hallotta a farizeusoktól, hogy lesz feltámadás, de Krisztus még nem támadt fel elsőként a halottak közül. Mit kell tehát tennie akkor egy keresztény asszonynak, akinek annyival fényesebben ragyog az Evangélium által az igazság, aki előtt annyi parancs és annyi példa által van feltárva az út, akinek gazdagon készítetett az Úr kegyelme, ha átadja magát neki?

Ez bőségesen elegendő utasítás az özvegyeknek, Mária, özvegyek ékessége, de jó lenne mindegyiken külön végigszaladni, ha ki akarjuk válogatni, hogy melyiknél milyen kiemelkedő dolgot ismerhetünk meg. Tehát vizsgáljuk meg még egyszer a szent életű asszonynak, Annának, Fánuel lányának esetét. Az öregségtől homályosak szemei, de lelki szemeivel nagyon is jól lát, az évektől meglassult, de lelke hevesen lángol, mert megadatott neki a prófétálás adománya. Látjátok, igaz, amit Pál apostol mondott, hogy Krisztusban nincs különbség az emberek között, hanem mindenki új teremtmény, aki Krisztusban van.⁷⁸ Mi magasztosabb a prófétáknál? Erre a méltóságra volt érdemes ez az asszony, aki, hogy úgy mondjam, előfutárként a szabadító előtt járt, szűk körben hirdetve azt, amit kicsivel később János nyilvánosan hirdetett. Lánysága után hét évig élt férjével, miután az meghalt, megmaradt özvegységben nyolcvannégy éves koráig. Az első, amire fel kell figyelni, hogy Anna lányságát egész a férjhezmenetelig megtartotta, amit nem tudom, megtesz-e mindenki, aki hosszú hajával takarja be magát. Miután pár évet élt férjével a lány, akitől nem kapott gyermekeket, gyermekekről ugyanis nem tesznek említést, mégsem akart újra férjhez menni, hanem egész lelkét átadta az eljövendő Messiás iránti szeretetnek, világosan kinyilvánítva ezzel, hogy férjhez menetele engedelmesség volt, nem elhatározás. Ha ugyanis tetszett volna neki a házaset, nyilván ismét férjhez ment volna, mikor újra lány lett. De miért tartózkodott attól, hogy ismét férjhez menjen? Nem azért, hogy szabadabban, férje kötelékétől mentesen éljen? Ahogy mondtam, ez az ok sokakat készített arra, hogy örökké férj nélkül éljenek, és Pál ezeket nem ismeri el igazi özvegyeknek, hanem azt akarja inkább, hogy férjhez menjenek, és családayak legyenek.⁷⁹ A valódi özvegy tehát az, akit az istenfélelem szeretete tart vissza a férjhezmeneteltől.

Mi vette hát rá ezt a leányt a férj nélküli életre? A Lélek mutatta meg ennek az özvegynek, hogy még életében meg fog születni az oly sok nemzedéken át várt gyermek. Rá várakozva vette semmibe a világ összes gyönyörét, ezzel a reménnyel nem érezte sem az ifjúkor csábítását, sem az öregkor terhét. És hol élt eközben? Hallgassatok ide, özvegyek! Nem lakomákon, nem a piacon, nem mások házában forgolódott. De akkor hol? Lukács

⁷⁷ Jer 22,19.

⁷⁸ Vö. Kol 3,9 sk.

⁷⁹ 1Tim 5,11 skk.

elmondja, hogy nem távozott a templomból nyughatatlanul.⁸⁰ Már elhagyta azt a kort, melyet Pál apostol nem zár ki az egyházi szolgálatból.⁸¹ De akkor mit csinált ott? Talán szunyókált, vagy fecsegett? Egyáltalán nem, hanem böjttel és imádsággal szolgált az Úrnak éjjel és nappal egyaránt. Tudta ez az igen szent asszony, hogy mire rendeltetett a templom, hogy nem világi mesékre vagy nemtörődöm járkálásra, hanem imádságra, aszerint, amit Krisztus később a próféták alapján tanított: az én házamat az imádság házának fogják hívni.⁸²

Az imádság nem lehet kedves áldozat Isten előtt, ha nem jár vele böjt és virrasztás. Ezért tette mindezt éjjel és nappal. A papok áldozatokat mutattak be, juhot, bikát, bárányt és ökröt áldoztak, ő pedig a lélek áldozatát, a fogadalom tömjénfüstjét, a dicséret áldozatát mutatta be, saját magát, mint lelki és tiszta áldozatot, az égiek szerelmétől égő szív teljesen elégő áldozatát. A nyolcvannégy éves öregasszony böjttől, és szüntelenül imádkozik, egyes erejük teljében lévő, virágzó korú özvegyek pedig nem szégyellnek egész nap aludni, és még azokon a napokon sem tartóztatni meg magukat az evéstől, amelyeken az egyházi tekintély böjtöt ír elő? Ha pedig inkább szokásból, mint szívből, elmennek a templomba, vagy alszanak, vagy fecsegnek, vagy haszontalan gondolatokkal töltik el az időt. Anna is beszélt, de miről? Arról, hogy Jézus el fog jönni. Kinek? Mindenkinek? Egyáltalán nem. Csak azoknak, akik várták Izrael szabadulását. Még nem volt itt az ideje, hogy Krisztust hirdessék, akár alkalmas lett volna, akár alkalmatlan⁸³, és ez nem is illett volna sem az asszonyhoz, sem az öreghez. Most lásd az istenfélelem jutalmát, az Evangélium ígérete szerint. Ketten beszéltek Jézusról, az agg Simeon és az idős Anna, és köztük találták meg, akiről beszéltek. Ez volt az, amiért oly sokáig maradtak életben, hogy lássák az Úr felkentjét. És mily kicsi jutott osztályrészül Annának? Látta a gyermeket. A mi özvegyeink pedig mennyivel bőségesebb vigaszt találhatnak Jézusban, ha rá fordítanak minden figyelmüket, mert nekik mindennap lehet Jézust dicsérni: a megfogant, a megszületett, a meghirdetett, a tanító, a gyógyító, a keresztre feszített, a föltámadó, a tanítványoknak megjelenő, a mennybe menő, az Atya jobbán ülő Jézust. Milyen szeretetreméltó, hogy bármelyik részről közeledsz hozzá, érzed, hogy nem más, mint színtiszta gyönyörűség, ha szíved mélyébe zárod.

Most azt mondhatná valaki, hogy Annának ott volt a prófétálás adománya, ami ma alig adatik meg valakinek. Igen, de nincs is rá szükség. Mert sokkal nagyobb teret nyit nekünk az Evangélium, ami beragyogja az egész földet, mint neki a prófétálás lelke. Azonkívül mindaz, aki megérti a Szentírásban a rejtett értelmet, rendelkezik a prófétálás adományával. Bár ma sem korlátozottabb a kegyesség lelke, mint egykor volt, ha megérdemeljük, és ha a dolog úgy kívánja. Készítsünk a léleknek méltó áldozatot, és ne essen nehezünkre ott lennünk a templomban.

Most pedig rajta, térjünk át arra a szegény özvegyre, akit az Úr szája dicsért, mert szegényes kis adományával legyőzte az összes gazdag nagyszerű ajándékát! Nézzük most mi is az Úrral együtt a szegény asszony istenfélelmét, nem is annyira azért, hogy dicsérjük, inkább azért, hogy kövessük. Lám, mennyi mindenre megtanít minket ez a kis történet! Először is jóindulatunkba ajánlja a szegényeket, de nem mindegyiket, csak azokat, akik által épül az Úr temploma. Az Úr temploma pedig az Egyház. Bármit hoznak kegyes célokra, az a templom kincstárába kerül, nemcsak az, ami a kőből való templom építésére, bár ezt is jó, ha hoznak. De sokkal fontosabbak azok, amelyek azt a jeruzsálemi templomot jelentik. Pál mindenkivel szemben dicséri a jóakaratot, de leginkább azok iránt, akik a hitben testvérek. Ezek között pedig különbség van. Jóakarattal tartozunk elsősorban azok iránt, akiket természetes kötelékek kötnek hozzánk, vagyis gyermekeink, unokáink és más rokonaik iránt. De itt is nagyobb jóindulattal kell lennünk azok iránt, akik istenfélelemben töltik életüket,

⁸⁰ Lk 2,37.

⁸¹ 1Tim 5,9 (bár Pál csak azt említi, hogy az özvegy ne legyen hatvan évnél fiatalabb).

⁸² Iz 56,7; Jer 7,11; Jézus szavai: Mt 21,13; Mk 11,17; Lk 20,46.

⁸³ Vö. 2Tim 4,2.

mint akik a testnek adják át magukat. Kell adni valamit a rosszaknak is, de úgy, mint az embereknek, és azért, hogy éljenek, nem azért, hogy dőzsöljenek. Az sem baj, ha a személyt illetően néha méltatlanhoz téved a jóindulat. Mert ha el is vesztí a jótettet az, aki kapja, nem vesztí el a szeretetet, amit adott, mert amit Krisztus szeretetért adtál, a templomnak adtad.

Mit tanít még ezen kívül nekünk ez az özvegy? Azt, hogy nem érdekes, mennyit adtál, sokkal fontosabb az, hogy milyen lélekkel adod. Az emberek az ajándékot ára szerint becsülik, Isten a szándék szerint. Nincs tehát mit mentegetőznötök, özvegyek, a szűkös vagyon miatt, annak semmije nem volt, csak két fillérje, és ezt az egészet bedobta a perselybe. Miért, talán nem félt attól, hogy éhen hal? De ilyen címen gyakran a gazdagok is mentegetik magukat! „Nem adok, nehogy nekem és az enyéimnek ne legyen.” És ki van olyan gazdag, hogy ne fordulhatna elő vele, hogy szűkölködik? Ilyen megokolás alapján senki nem fog adni senkinek semmit. Nem egy olyat ismerek, akinek bármilyen mentség elég, hogy ne adjon. „Építkezem, nem tudok jóakarattal lenni a szegények iránt.” „Sok gyermeket szül a feleségem.” „Rossz volt ebben az évben a termés.” „Az árum odaveszett egy hajótörésben.” Egyesek még jóslatot is kérnek, hogy fukarságukra mentséget találjanak. „Azt mondják a csillagjósok, hogy szűk esztendőök jönnek.” „Nem szórom szét, amit összegyűjtöttem.” Ha barát kér valamit a baráttól, a barát nem ad neki, mert az sértené a barátság őszinteségét. Ha rokon, azt mondják, nincs alamizsna, amit a rokonságnak adjanak. Ha valamit a bűnbocsánat címén kérnek, azt mondják: „nem adok azért, hogy hizlaljam a római pompát.” Ha a templom javítására kérnek, azt mondják: „nem akarom segíteni a pap fényűzését.” Ha a szerzetesek kérnek valamit, azt mondják: „rosszabb helyre nem is adhatnék, mint ha ezeknek a naplopóknak, akiknek soha nem lehet kielégíteni a hasát.” Ha koldusok jönnek szembe az utcán, azt mondják: „ezek nem azok a szegények, akiket a Szentírás irgalmunkba ajánl. Ezek mocskos és becsstelen emberek, sőt a legtöbbjük még bűnös is.” Ilyen lépésekben tanuljuk meg, hogy ne adjunk senkinek semmit. Mikor valaki ad, kinek a jóságát ne lohasztaná le valamilyen kis ok? Mennyivel inkább illenék mindenütt találni okot az adakozásra? „Szívesebben adok, mert vérségi kapcsolat köt össze minket, így magamnak adom, amit neki adok.” „Jó ember, csak szegény” vagy „jó reményű ifjú”, vagy „a becsületessége miatt jutott szegénységbe.” Vagy: „adok neki, mert keresztény, és benne az én Uramnak adok felüdülést.” Ha pedig nem keresztény, „mégis segítek a bajban lévőnek, ha nem másért, azért, mert ember, és lehet, hogy egyszer észbe kap.” Ől, aki nem ment akkor, mikor tud. Nem a keresztény kegyesség jellemzője, megölni akár egy törököt, csak azért, mert török. A száreptai asszonyt az éhenhalás veszélye fenyegette, mégis semmit meg nem tartva mindent megosztott Illéssel, amije volt. Ezt aligha tette volna meg, ha nem hitt volna a próféta szavainak. Ha itt meglenne a hit, nem mentegetnénk gyengeségünket, hanem Isten ígéretében bízva felebarátunk szükségét azonnal enyhítenénk. Mert mit ígért ő nekünk? Bővelkedést mindenben, és nagy kamattal megtérülő jótetteket. Valószínű, hogy az evangéliumi özvegy kezének munkájával szerezte azt, amit a templom perselyébe hozott, és még az is lehet, hogy aznap megtagadta magától az ételt, hogy a szegényeknek jusson valami. Nem aggódott a holnap miatt, mert ismerte az Úr jóságát, amely még a verebeket is táplálja, és még a mezők liliomait is öltözteti, és nem hagyja el a benne bízókat.⁸⁴ Ha pedig a pénz hiányzik, másfajta alamizsna is van, amely semmivel sem kevésbé kedves Isten előtt, mert még több hasznot nyújt az azt kapónak, és nem teszi szegényebbé az adakozót sem. Szolgálni az öregeket és a betegeket, jóra tanítani a lányokat, vigasztalni a csüggedteket, buzdítani a lomhákat. Aki ezeket megteszi, többet ad, mintha kenyeret vagy pénzt osztana.

Boldog özvegyek, akik úgy élnek, hogy mindkét jótétemény gyakorlásában kitűnnek. Bár még a legkisebb ajándék sem lehet olyan kicsi, hogy ne szerezne nagy érdemet Isten előtt, ha azt jó lélekkel adják, vagyis Krisztust tartják szemük előtt, ha gyorsan és készségesen adják.

⁸⁴ Mt 6,25 skk; Lk 12,22 skk.

Továbbá semmilyen szolgálat nem lehet olyan piszkos, hogy ne lenne ragyogó és szép Isten szemében, ha szükséges megtenni. Mi piszkosabb annál, mint a szegények fekélyeit megérinteni, szájukból a mocskot és a gennyet eltávolítani, kezünkkel ápolni a beteg testet? De semmilyen ékkő, sem rózsza, sem fűszer nem ragyog szebben, és nem illatozik édesebben Isten szemei és orra előtt. Ez volt a gyönyörök helyett Eustochium gyönyörűsége, a nemes szűzé, aki aranyos baldachin alatt született, pompában nőtt fel. Hogyan? Mert úgy gondolkozott a dologról, ahogy az van. „Amit ezeknek tesztek, Krisztusnak teszem, nem az embereknek. Krisztus tagjait érintem. Ha ő szenvedne itt most, talán illene undorodnom?” Ezzel elismerte, hogy neki tesz mindent, amit az ő tagjainak tesz. Ugyanezzel a kegyességgel rendelkezett Erzsébet fejedelemasszony is, ami a test szerint utálatos volt, az számára Krisztus szeretete miatt gyönyörűség volt. Aki így gondolkodik, és egész lelkével hiszi, amit gondol, az nem fog undorodni semmilyen odaadástól, amit a szegényeknek kell nyújtanunk.

Nem vész kárba az a szolgálat, amiért Krisztus vállal kezességet. Leginkább az visz rá minket, akik lomhák és hajthatatlanok vagyunk, hogy a szeretet kötelességeit teljesítsük, ha egy kevésbé megnézzük, kinek tesszük meg. Felbecsüljük a jutalmat, melyet az emberek adnak, és azt mérlegeljük, hogy mit fognak nekünk visszaadni. Pedig az emberekkel nekünk semmi dolgunk nincs. Az Istennek teszünk mindent, amit teszünk. Az jusson eszünkbe, hogy ő mit érdemel, és milyen jutalmat fog adni nekünk cserébe.

Itt van még egy harmadik dolog is, amit ettől az özvegytől meg kell tanulnotok, özvegyek. Ennek a szegény asszonynak az istenfélelme az emberek szemében inkább gyalázatosnak, mint dicséretesnek számított, csak a gazdagokra kellett tisztelettel nézni. De Krisztus mindenkit nézett, és egyedül ez az asszony érdemelte ki elismerését annak, aki a szívekbe lát. Jólelkűek legyetek hát, özvegyek! Ha senki nem ismeri fel jótetteket, ha senki nem helyesli, sőt a legtöbben még ki is gúnyolnak érte, elégedjete meg az egyetlen szemlélővel, legyen elég, hogy Ő látja, és Ő helyesli. Egyedül neki teszitek, amit az ő szeretetéért a szegényeknek tesztek. Egy sors sincs biztosabb helyre letéve, mint egy szegény szíve mélyén, még ha nem is tudja, honnan jött a jótétemény.

Annál nagyobb jutalom származik neked Istentől, mennél kevesebb jutalmat vársz az emberektől. Ezt még nyilvánvalóbban tanítja nekünk ez az özvegy, ha kicsit mélyebbre hatolunk a szöveg értelmében. Minden jótetre két dolog hajt együttesen: az egyik az ember szabad akarata, a másik az Isten kegyelme. Ami ebben a mi részünk, az olyan kevés, hogy szinte semmit nem érne, sőt, a másik segítsége nélkül nemhogy nem visz előre, de gyakran még akadályoz is. A szabad akarat pedig két dologból tevődik össze: az értelemről és az akaratból. Ez a két fillér, mely egy kvadránst alkot. Ez a legnagyobb szegénység, ha magunknak szolgálunk. De hatalmas lelki gazdagságot szerez, ha mindent, amink van, Isten rendelkezésére bocsátunk. Ő a legnagyobb dolgot fogja hozzátenni a mi filléreinkhez. Megvilágosítja vak értelmünket a hit fényével, szeretetének tűzével betölt minket akaratlansággal, és a legcsodálatosabb kincset hordja össze nekünk, amit jóságunk nekünk szán.

Dobjuk be tehát a perselybe a szegény özvegygel együtt mindenünket, amink csak van, még ha oly kevés is! Minél kevesebb az, ami tőlünk jön, annál bőségesebbé teszi az isteni erő bőkezűsége. Ha becslésünk szerint nagyon kevés, a lehető legnagyobb lesz az Isten becslése szerint. A gazdagok sokat dobtak be, de ezeknek az értékét nem ismerte el Jézus, az özvegyének az értékét ismerte, ami annál drágább Isten előtt, minél értéktelenebb az emberek szemében. Az szabja meg a jótett értékét, hogy mennyit tulajdonítunk magunknak. A mértékletesség az, ami kedvessé teszi jótetteinket Isten előtt. Mikor már mindent megtettünk, mondjuk, hogy „haszontalan szolgálak vagyunk, csak azt tettük, ami a kötelességünk.”⁸⁵ Ha ezt lelkünk mélyéből mondjuk, és mindazt, ami a mi érdemünknek látszik, kisebbítjük és semminek tartjuk, a jóságos becselő drágának fogja tartani. Ez a mondás nemcsak a természeti

⁸⁵ Lk 17,10.

adományokra vonatkozik, amelyben az istentelenek is gyakran kitűnnek, hanem a lelki adományokra is, amelyeket általában kisebbít, vagy teljesen elpusztít a gőg. Vannak, akik templomokat építenek, fehérmárványból, nagy költséggel, és kívül-belül minden egyes oszlopra bevésik és ráfestik a gazdag ember címerét, akinek a költségén emelték az épületet. Neve megmarad a gyülekezetben, ő maga, a hatalmas pedig olyan tisztelettől övezve fekszik sírjában, mint a háború hőseinél szokás. Ki ne csodálná ezt a bőkezű adakozást? De tartok tőle, hogy ezért Krisztus nem becsüli többre, ha azt gondolta, hogy ily módon teszi kedvelté nevét az utókor előtt, ahelyett, hogy kegyes tetteket támogatta volna. És bármilyen bőkezű volt a szegény asszony jótéteménye, a dolog értéke mégsem ebben áll, hanem a lélekben. Ha dúsgazdag lett volna, és sok ezret adott volna a szegények táplálására, és úgy gondolkodott volna magában, hogy „semmit nem az enyémből adok, és ezért, ami nekem, a szegények szolgálójának van, nem érdemlek hálát, és még jó, ha megmenekülök az Úr ítéletétől.” És: „bárcsak lehetne ezt úgy odaadnom, hogy Krisztus tagjainak hasznára legyen, és nekem az emberektől ne jöjjön vissza hála”, akkor ez egy szegény, valóban özvegy asszony, és nem két fillért ad, hanem mindennél értékesebb ajándékot.

Elidőzhetnénk még sokáig ennek az asszonynak a szemlélésénél, mert ki ne vágyna ebben a fényességben minél lassabb léptekkel előrehaladni, de be kell fejeznünk a kötetet. Tehát ha tőle elváltunk, szemünkbe tűnik az az özvegy, aki egyetlen fiát kísérte ki a temetőbe. Nagyon gazdag volt, legalábbis úgy látszik, Lukács ugyanis azt írja, hogy nagy tömeg tisztelte meg a városból kíséretével.⁸⁶ Ő tehát özvegy volt, és nagy tömeg volt vele a városból, a szegényeknél viszont szokatlan ez a pompa. Az asszony pedig fiatalon meghalt, ráadásul egyetlen fiát siratta. Figyeljete jól, özvegyek, milyen jóra tanít titeket ez az özvegy. Semmi különös nincs abban, ha egy özvegyasszony könnyeket hullat egyetlen fia elvesztése miatt. Mivel idő előtt sietett a halálba, mások is megsiratják. Ha megnézed a történetet, csak egyszer történt meg, hogy Jézus egy ilyet visszaadott az életnek.

Az allegória viszont rejt néhány nagyon hasznos tanítást. Hány anya van, aki vigasztalhatatlant gyászolja testi halált halt fiát! Pedig, ahogy már elmondtuk, ebben semmi gyászolnivaló nincs, mivel mindenkinek közös sorsa, és sokaknak még jó is. De kevés az olyan anya, aki lelkileg halott, és büzlő hullát hordozó fiát gyászolja. Talán nem nyomorultul elpusztult ifjú az, aki egészen beteg az utcalányok szerelmétől? Aki kenőcsöket ken magára? Aki egész éjjel kockázik, játszik, dorbézol? Akit sem Isten félelme, sem az emberek tisztelete nem akadályoz meg abban, hogy azt tegye, amit csak lelke megkívánt? Halott, aki eltávolodott Isten félelmétől, temetőbe kísérik, aki még a hírnevet is megveti, saját vágyai közepette, mint valami koporsóban viszik ki a városból a temetőbe. A város az Egyház, ami ezen kívül van, a pogányok, zsidók, szakadárok és javíthatatlan eretnekek. Őket már eltemették, eljajgatták istentelenségüket, és mindenki elsiratta őket. Mert senki nem siratja tovább azokat, akiket már sírba rejtettek.

Azonkívül, ha a fiatal lélek magát gondolkodás nélkül a bűnök összes fajtájára adta, minden erényt lerázott magáról, akkor mi van hátra, ha nem az, hogy vagy elpártol a keresztény névvel járó hivatástól, vagy eretnekségbe esik, amivel még hízeleg is gyalázatos tetteinek. Hová tette az eszedet, te özvegy, hogy nemhogy nem siratod az ily módon halott fiadat, hanem hogy tessél oly finom modorú fiadnak, még szívesen is adsz bőven pénzt alávaló tetteihez?! Nem érzed, hogy vele együtt te is halott vagy? Lelkét számon kéri rajtad Isten, azt a lelket, amelyiket ifjú korában engedékenységeddel elrontottál, amelyet így neveltél.

Ezért, özvegy, ha ilyen fiad van, kövesd az evangéliumi özvegy példáját, sirasd a halottadat, ha éppen szembe jön veled az Úr Jézus, hogy megindulva könnyeidtől, visszaadja neked élve halott fiadat. Mert ő képes egyedül arra, hogy a már oszladozó tetemet előhívja a

⁸⁶ Lk 7,11.

sírból. Pál apostol is nagy szülési fájdalmak közepette szülte újra a galatákat, amíg Krisztus ki nem alakult bennük.⁸⁷ Az özvegy Mónika is könnyeivel nyerte meg Krisztusnak Szent Ágostont. De mily sok anya van, akiknek sokkal becselenebb fiai vannak, mint egykor Ágoston volt, és még egy könnycseppet sem áldoznak a szerencsétlenekért, bár ők voltak haláluk okai. Sírjatok, anyák, sírjatok, özvegyek, akiknek gyönyörökbe veszett, istentelen gondolatokkal bemocskolt, már a pusztulás közelében lévő fiai vannak, nehogy Naim városán kívülre, a reményvesztettség sírjába földeljék el őket, mert a városon kívül nincs vigasza a bűnösöknek! Sírjatok, mikor szembejön veletek az Úr, aki nem akarja a bűnös halálát, sírjatok, hogy tartóztassa fel a koporsót, emelje fel belőle a benne fekvőt, és adja vissza élve anyjának, az Egyháznak! Szüljétek meg újra, akiket már egyszer megszültetek!

Most térjünk rá annak az özvegynek a példájára, akitől a szemtelen kérést megtanulhatjuk. Ez legyőzte a gonosz bírót, aki sem Istentől nem félt, sem embert nem tisztelt. Akkor mennyivel inkább képesek vagyunk megindítani az Urat, aki természeténél fogva jóságos? Néha nem vesz tudomást kéréseinkről, de csak azért, hogy annál jobban lángra gyújtsa vágyainkat. Ne szűnjünk meg siránkozni, kiáltozni, amíg meg nem könyörül rajtunk, és meg nem szabadít ellenségünkötől. Mindannyiunknak van ellensége, a Sátán, aki soha nem alszik, és annyi hálóval fog meg minket, amennyi vágya van testünknek. Ez ellen nincs biztosabb oltalom, mint szüntelen kiáltozni az Úrhoz, de inkább szívünkkel, mint szánkkal. Kiáltunk hát hittel, de ne a mi érdemeinkben bízunk, hanem Isten jóságában. Még ha néha úgy tűnik is, hogy süket fülekre találunk, meg fogjuk kapni. Vagy azt, amit kértünk, vagy valami mást, ami annál sokkal nagyobb hasznunkra válik.

Most menjünk tovább azokra az özvegyekre, akik a különböző országokban Evangéliumot terjesztő apostoloknak szolgálnak. Ezeknek példájából tanuljunk jótettre való készséget, leginkább azok iránt, akik helyesen fáradoznak Isten ügyében, és szóval és életük példájával tanítják az Evangéliumot. Nézzük azokat az özvegyeket, akik körülvették Pétert, és sírva mutogattak arra a ruhára, amit Dorkász csinált nekik.⁸⁸ Akkora volt az özvegyek tekintélye, hogy Péter a könnyeikre visszaadta az életnek az asszonyt, és visszahelyezte korábbi szolgálatába.

Ma nincs szükség arra, hogy egy özvegy országokat járjon be. Mindenütt van alkalom az Evangélium továbbadására. A földeken, a városokban, a templomokban minden tele van emberekkel, mégis nagyrészt élettelen minden. Böven van ugyan éneklés és zsoltározás, de nagyon ritka az olyan ember, aki Krisztus nyájának az Evangélium szavának egyszerű és tiszta táplálékát adja. Erre ügyeljen az özvegyek kegyessége és jósága! VIII. Henriknek, Anglia mostani királyának nagyanyja, Margit minden vagyonát, amit csak összegyűjtött, arra fordította, hogy a népből az Evangélium hirdetése által becsületes és tanult férfiakat neveljen. Ezekre az időkre is igaz, hogy sok az aratnivaló, és kevés a munkás.⁸⁹ A boldog Itáliának is, hogy most arrafelé kanyarodjak, azt gondolom, hogy semmi nem hiányzik jobban, mint a prédikátorok, akik az evangélium tanításáról beszélnek. A nép elég tanulékony, de a szentbeszédekben hihetetlenül nagy a hiány. Innen van az a nagy lelki sivárság, az a közömbösség a szeretetben, és a nagy tétovaság a hitben. Özvegyek, egykor segítettetek a születő Evangélium kezdetekor, most töltsétek be tiszteteket, amit egyszer már elfoglaltatok, és segítsétek azoknak a lehetőségeit, szolgálatát és fáradozását, akik sok gondot fordítanak az Úr földjének művelésére!

Az özvegyek feladata nem csak az, hogy mindent megadjanak az apostoloknak, hanem az is, hogy apostolokat szüljenek. Hálával tartozunk a Pál apostolnak oly kedves Timóteust szülő özvegynek, aki az apostol tanúsága szerint az igen jó anyai gondoskodásnak

⁸⁷ Gal 4,19.

⁸⁸ ApCsel 9,39.

⁸⁹ Mt 9,37; Lk 10,2.

köszönhetően gyermekkorától a Szentírásan nevelkedett.⁹⁰ Ifjú kora ellenére oly sokra tartotta Pál, hogy úgy üdvözölte: γνήσιον τέκνον, vagyis igaz és kedves fiú.⁹¹ Amikor pedig a filippieknek írt, ἰσόψυχος-nak, azaz hasonló lelkületűnek nevezte, és azt mondta, hogy senkije nincs, aki olyan lenne, mint ő.⁹² Sőt, olyan gyöngéden szerette az özvegyasszony fiát, hogy mikor annak meggyengült az egészsége, levélben figyelmeztette, hogy tartózkodjék az örökös vízivástól, és néha igyon egy kevés bort is.⁹³ És hogy megértsd, hogy érényei miatt a dicséret nem kis részben az anyját és a nagyanyját illeti, a következőket írja hozzá: „Mert jól emlékszem őszinte hitedre; ez előbb nagyanyádban, Loiszban, majd anyádban, Eunikében élt, és most – biztosan tudom – téged is eltölt.”⁹⁴ Látod, hogy az apostol a Timóteusról alkotott jó véleményét az őt nevelő asszonyokkal erősíti meg? Mintha nem is történhetne meg, hogy egy olyan fiú, aki istenfélő nevelőket kapott, istentelen férfivá legyen, hanem szükségszerű volna, hogy mint valami örökös, elődeinek vallásába lépjen, amelyet az anyatejjel szívott magába. Ezt mondja akkor is, amikor ilyen szavakkal ír hozzá: „Ha ezt tanítod a testvéreknek, jó szolgálja leszel Krisztus Jézusnak, hiszen annak a hitnek és igaz tanításnak szavaival táplálkozol, amelynek követője lettél.”⁹⁵ Hallod, mit ivott magába ez az ifjú a szüleitől? Az özvegyasszony kebeléről az oly nagy apostollal jutott egy közösségbe. Pedig görög apától született, akinek a halála hasznára volt Timóteusnak, mivel ezáltal a nevelés egész tekintélye nagyanyjára és anyjára jutott. Emiatt dicsérik János apostol özvegyét is, mert igazságban és szeretetben élő fiai voltak. Ennek örül név szerint az apostol.

Van mivel vigasztalnotok magatokat állapototok miatt, özvegyek, és van minta, melyhez igyekezeteket kell szabnotok! Ne gyötrődjetez amiatt, hogy elhagyatottak vagytok, amikor az vállalta magára gondotokat, oltalmazásokat, védelmeteket, akivel szemben senki nem képes megállni. Ne rettegetek az emberek bántásától, pártfogótok és bosszulótok maga az Isten. Ne kolduljatok a világtól vigasztalást, az igazi gyönyörűség forrása a tiétek, ha magatokat egészen átadjátok Istennek. A világ szemében özvegyek vagytok, Krisztus nászágyában leljétek gyönyörűségeteket! Ne szégyelljétek özvegységeteket, nézzétek, milyen kiváló vezetőitek vannak, és mekkora méltányosságotok az Úr előtt. Nincs más hátra, mint hogy az Úr irántatok való jóságának és vezéreitek példájának istenfélő életetekkel megfeleljétek.

A vigasztalás és a méltóság mindenkit átölel, a szolgálatról viszont nem sokan tesznek említést. Az apostolok méltósága igen nagy volt. Akik az ő helyükbe léptek, készséges fülekkel hallgatják a méltóság és a magasztosság emlegetését. De ha valaki a kötelességre figyelmeztet, a legtöbben megsértődnek. Ugyanígy a fejedelmek is sóvár lélekkel hallgatják, ha valaki a Szentírásból azokat a helyeket idézi, amelyek az ő méltóságukat és kitűnőségüket jelentik ki, hogy tudniillik minden hatalom Istentől való, és aki a hatalommal szembesegül, Istennel szegül szembe⁹⁶; de ha valaki elkezd rámutatni arra, hogy mekkora tisztaságot, éberséget, gondosságot követelnek azoktól, akik a hatalom miatt kiemelkednek, már nem sokakat találsz, akik beszédedet megértő fülekkel hallgatnák. Pedig minden úgy lett megalkotva, hogy a legnagyobb tisztelet együtt jár a legnagyobb teherrel, és ha ennek nem felelsz meg, a tisztelet megvetésbe fordul. Ha például az előljárók az apostoli tekintéllyel és kiválósággal dicsekszenek, közben pedig egész életük eltér az apostolok szokásaitól, inkább gyalázatot szereznek maguknak, mint dicsőséget. Ugyanígy ha a fejedelem azzal dicsekszik, hogy ő Isten földi helytartója, ahogy igaz is, hogy tőle kapta a hatalmat sok ezer ember fölött,

⁹⁰ 2Tim 3,15.

⁹¹ 1Tim 1,2.

⁹² Fil 2,20.

⁹³ 1Tim 5,23.

⁹⁴ 2Tim 1,5.

⁹⁵ 1Tim 4,6.

⁹⁶ Vö. Róm 13,1.

nemde emlékeznie kell rá, hogy aki a hatalmat rábízta, úgy bízta rá, hogy – amennyire lehet – az ő példájára szolgálja az emberek ügyét? Mert Isten tökéletes igazságossággal és kegyelemmel igazgatja a világot, és a szolgálatban nem a maga kényelmét nézi, hanem az emberek üdvét. És bár leginkább ő tehetné meg, mégsem árt senkinek. Mert senkinek nem ártanak, mindenki csak maga árt magának.

Amit most mondunk, ha úgy tetszik, mindenki ítélje meg saját lelke szerint. Ha valakire a király rábízta egy tartomány irányítását, és előírja a törvényeket, amelyek szerint akarja, hogy az illető kormányozzon, és az, semmibe véve ura rendelkezéseit, mindent ellenkező módon csinál, és saját kedve szerint igazgat, milyen köszönetet fog az kapni fejedelmétől? Vagy miféle dicsőséget szerez majd neki az *előjáró* elnevezés? Vannak a rendeteknek példaképei, előjárói, özvegyek, az ő viselkedésükből pedig világosan kiderül, hogy milyen élet illik egy özvegyhez. Semmit nem vettünk az emberi rendelkezésekből, mindent a szent iratokból idéztünk. Nem fogtok csalódní a megígért vigasztalást illetően, és nem áll fenn a tévelygés veszélye sem, ha erre az útra léptek, amit mutattunk.

Ezért akkor fogjuk befejezni ezt a kötetet, ha kicsit elmékedtünk arról, amit Szent Pál leveleiben az özvegyek állapotáról elmondott. Mert keresztény özvegyet alkotunk, ő pedig keresztény özvegyekről beszél, jóllehet az idők körülményei úgy megváltoztak, hogy ma már nem minden tekintetben felel meg, amit írt. Az Evangélium dicséri azokat az asszonyokat, akik az Urat követték Galileából, és tehetségük szerint szolgáltak neki. Dicséri azokat is, akik a Szentlélek elküldése után ugyanazt a szolgálatot tették az apostoloknak, amit Krisztusnak tettek. Manapság dicstelennnek tartják, ha az özvegyek városokon és országokon át vándorolva követik az Egyház prédikátorait, mert mindenütt vannak, akik gondoskodnak a helyesen tanítókról, és már másképpen, előre gondoskodnak róluk. Ezen kívül már annyira eltűnt az a hajdani tisztaság és lelki erő, hogy nem biztonságos egy prédikátornak asszonyokkal körülvennie magát, mert nem fogja a bűn gyanúját elkerülni, még ha a bűntől távol tartja is magát. Vedd még azt hozzá, hogy azokban az időkben, akik az Evangéliumhoz kötődtek, a legtöbben szegények, és a világ szemében megvetettek voltak, és az egész Evangélium a legnagyobb gyűlölet tárgya volt. Ezért nem látszott illőnek, hogy azok, akik Krisztus zsoldjába álltak, azoktól kérjenek alamizsnát, akik Krisztus nevét megvetik, aki védelmezi az Egyházat és az özvegyeknek és a gyermekeknek gondját magára vállalta. Ezért gyűjtöttek össze mindent, akiknek fényesebb soruk volt. Egyesek minden vagyonukat, mások a családi vagyon szerint ennek egy részét, úgy rendezve, hogy semminek ne legyenek híjával, amit a szükség megkíván, és ne kényszerüljenek terhére lenni az Egyháznak. Ebből ered, amit Pál Timóteusnak ír: *„Azt akarom ezért, hogy a fiatalabbak menjenek csak férjhez, adjanak gyermekeknek életet, viseljék gondját családjuknak, s ne szolgáltassanak alkalmat az ellenfélnek becsmérlésre. Némelyek ugyanis már visszazegődtek a Sátánhoz.”*⁹⁷ Kicsivel előbb pedig ezt mondja: *„A fiatalabb özvegyeket utasítsd el.”*⁹⁸ Lehettek olyanok, akiknek úgy tűnt, hogy az apostol azt gondolja, nem szabad a püspöknek a fiatalabb özvegyekkel szóba állnia, és ezeknek sincs megengedve, hogy férj nélkül maradjanak, ha egy férjet már eltemettek. Voltak olyanok is, akik a férfiaktól is megkövetelték az egynejűséget, és olyanok is, akik a házasságot teljes egészében elválasztották a kereszténységtől. Mivel az ő tantételeiket az egyházi tekintély elítélte, távol álljon tőlünk, hogy bármi ilyesmit gondoljunk Pálról, leginkább, mivel saját magával került volna ellentétbe, ha ilyet tanított volna. Amikor ugyanis a korintusiakhoz ír, a szüzeket örökké tartó önmegtartóztatásra buzdítja, bár nem kényszeríti őket. Ugyanerre hívja a házasságban egybekötöttöket, de csak rövid időre és közös megegyezéssel, az özvegyekről pedig világosan azt írja: *„a nem házasoknak és özvegyeknek ezt mondom: jó, ha úgy maradnak, mint én is.”*⁹⁹ Tehát nem riasztja el a

⁹⁷ 1Tim 5,14.

⁹⁸ 1Tim 5,11.

⁹⁹ 1Kor 7,5.8.

fiatalabb özvegyeket attól, hogy önmegtartóztatást fogadjanak, de az Egyháznak azt tanácsolja, hogy ne terhelje, és ezzel együtt ne gyengítse magát ilyen szolgálat által. Mert azokról az özvegyekről, akik magukat az Egyház szolgálatára adják, és akikről az Egyház a saját pénzén gondoskodik, azt mondja, hogy vagy a sors szerencsétlensége, vagy a rokonok és hozzátartozók méltánytalansága miatt nincs miből élniük. Ha erre a szolgálatra fiatalabb özvegyeket engedtek volna, kettős veszély fenyegette volna az Egyházat. Az egyik, hogy az Egyház szűkös lehetőségei miatt nem tudott volna mindenkiről kellőképpen gondoskodni. A másik, hogy az életkor esetleg gyönyörökre hajlósá teszi a fiatalabb özvegyeket. Ha elbukik, az Egyháznak lett volna gyalázatára, de ha nem, akkor is alapot adott volna a rosszindulatú pogányoknak vagy zsidóknak a becsmérésre. Megvolt a veszélye, hogy a tétlenség és az idegentől kapott étel néhány özvegyet jobban csábít erre, mint az istenfélelem az Egyház szolgálatára. Ezért parancsolta azt, hogy ne fogadjanak hatvan év alatti özvegyet¹⁰⁰, mert ez a kor már kevésbé veszélyes, és kevésbé esik gyanú alá.

De még a korban sem bízik az apostol, az egész élet tanúságát követeli. Ilyen, ha az illetőnek csak egy férje volt. Az újra férjhez menés ugyanis, bár meg van engedve azoknak, akik nem tartóztatják meg magukat, mégis egyfajta meg nem tartóztatásról árulkodik. Aztán ilyen az is, hogy jó a híre, hogy gyermekeit istenfélelemre és tisztaságra nevelte, hogy a keresztényekkel szemben gyakorolta a vendégszeretetet, hogy mosta a szentek lábát, hogy a bajba jutottakat Krisztus nevéért még saját maga veszélyeztetése árán is segítette, végezetül, hogy minden jóban kitartóan buzgólkodott.¹⁰¹ Mert úgy illik, hogy aki tehetségéhez mérten, mivel rendelkezik ezzel, segíti az Egyházat, annak szükségét az Egyház költségével viszonzásképpen kisebbítse, és hogy vendégszeretetre találjon, aki egykor, amikor tehetett, gyakorolta azt, és aki magáról az örök tisztaságra jó reménnyel szolgált azzal, hogy miután egyszer férjhez ment, előbbre valónak tartotta a gyermekek felnevelését, mint hogy egy új házasságban engedjen a gyönyöröknek. Éppen ezért valószínű, hogy a gyermekek szeretete miatt, és nem a vágy miatt ment férjhez, aki miután magára vállalta a gyermekeket, nem kívánt másik férjet magának. Azonkívül nem gyanúsítható gőgösséggel az sem, akinek nem esett nehezebbre mások lábát mosni, és nem valószínű, hogy nem tart ki a hitben, akinek az istenfélelmét még a zsarnokok dühe sem tudta elijeszteni attól, hogy a keresztényeken segítsen. Illetve nem valószínű, hogy színlelte a szeretetet, aki soha nem hanyagolta el kötelességét. A képmutatás ugyanis ideig tartó dolog.

Továbbá nyilvánvaló bizonyítékra van szükség, amelynek a hitelességéről mindenki egybehangozóan tanúskodik. Ilyennek kell tehát lenniük azoknak az özvegyeknek, nem számítva a kort, melyet senki nem vehet vagy adhat magának. Hanem a többi név szerint, és a lehető legvilágosabban meg kell követelni azoktól, akiket az Egyház védelmére és szolgálatára akarnak bocsátani.

Mit jelent továbbá, hogy *a fiatalabb özvegyeket utasítsd el*? Hogy ezeknek az osztályába, vagyis akiket az Egyház költségén kell eltartani, ne fogadjanak be fiatalabb özvegyeket. Talán még azokat se, akik nélkülöznek, és az összes előírt feltételnek megfelelnek? Nem. Miért? Mert van más életmód, ami jobban megfelel nekik. Koruknál és külsejükönél fogva könnyen találnak maguknak férjet, hogy az ő költségén éljenek, és gyermekeket szüljenek neki. Az ő felnevelésükkel pedig sokkal nagyobb áldozatot hoznak Istennek, és közben nem terhelik az Egyház vagyonát, és nem veszélyeztetik akár a maguk, akár az Egyház jó hírét. Nem ok nélkül merült fel Pálban ez a kétely, a tapasztalat tanította meg rá, hogy ennek mekkora a veszélye. Amikor ugyanis az Egyház eltartására befogadott fiatalabb özvegyek pajzánul kezdenek viselkedni Krisztussal szemben, akit jegyesüknek választottak, a következő az, hogy a végén fogadalmuk megsértésével férjhez akarnak menni, ami az

¹⁰⁰ 1Tim 5,9.

¹⁰¹ 1Tim 5,10.

Egyháznak szégyenére, nekik meg lelkük kárhozátára válik, mert előbbi ígéretüket megszegették. Ez önmagában komoly veszély, de ha még az is megesik, hogy a férj hatalma alól felszabadulva megrontja a semmittevés, megtanul idegen házak körül járkálni, akkor nemcsak haszontalan, hanem még terhére is van másoknak, akiket fecsegésével és kíváncsiságával zaklat, mikor olyan dolgokról beszél, amelyek megzavarják a keresztények nyugalma.¹⁰² Mert ha valaki szomszédja kíváncsiságától szenved, az szenved pletykálkodásától is, és ha valaki előtted mások dolgait feltárja, az rólad sem hallgat mások előtt.

Ez ellen a sok rossz ellen a házasság az orvosság. Mert a nemeket és a korrallal járó könnyelműséget kordában tartja a férj tekintélye. Azonkívül a család gondja nem hagy teret a semmittevésnek. Ahogy tehát minden özvegynek ereje szerint teljesítenie kell azt, amit Pál megkövetel a derék özvegyeknél, ugyanúgy mindenkinek kerülnie kell azt, amit megjegyez a haszontalan özvegyek esetében. De mégsem fogad el mindenkit az Egyház, legyen bár özvegy és derék, nem csak azokat, akik koruknál fogva nem találnak férjet maguknak, és rokonaik sincsenek, akik eltartsák őket. „Ha valamely hívő asszonytól özvegyek laknak, viselje gondjukat, ne legyenek az Egyház terhére, hogy az a magukra hagyott özvegyeken segíthessen.”¹⁰³ Az apostol tehát sem az anyókáknak nem írja elő az egyszerű férjhezmenetelt, sem az özvegy lányokat nem beszéli le az önmegtartóztatásról, ha megvan az önkéntes elhatározás, és a vagyon elegendő a megélhetéshez. De mégis világosan megmondja, hogy ne könnyen fogadják el tőlük az önmegtartóztató élet fogadalmát, a korukban és külsejükben rejlő veszélyre való tekintettel. Mert jeles erény az önmegtartóztatás, de ha nem elég magasztos, akkor biztosabb a házasság. Így a házasságban is ajánlja, hogy tartózkodjanak a házasságtól, és imádsággal töltsék az időt, de csak közös megegyezéssel, nehogy ne teljesítsék az esküt, amellyel egymásnak tartoznak. Valamint, hogy egy idő után térjenek vissza egymáshoz, nehogy megkísértse őket a Sátán, ha a test nem képes az önmegtartóztatásra.¹⁰⁴ Összességében tehát, bár jelesebb dolog az örök önmegtartóztatás, de nyilván biztosabb azt szabad akaratunkból vállalni, nem pedig elhagyni ezt-azt, ami a tisztaság megőrzéséhez tartozik.

Most megkérdezhetné valaki, hogy melyik a megfelelő kor a tisztaság vállalására. Nem ismeretes előttem, hogy a régiek az egész életkort alkalmasnak tartották volna, amely a házasságra alkalmas. Most sokan még a serdülőkort sem várják meg. De ha Pált attól, hogy a fiatalabb özvegyeket az Egyház szolgálatába fogadja, visszariasztja az életkor, és sokak példája, akik szent elhatározásukat elhagyták, mennyivel óvatosabban kell eljárni, mikor mind a fogadalmaikban megmaradókat, mind az azt elhagyókat illetően tele vagyunk szerencsétlen példákkal. Sokan ugyanis úgy maradnak meg benne, hogy sokkal jobb lett volna, ha elmentek volna. Talán az lenne a legbiztosabb, ha tartózkodnánk minden emberi és örökre szóló fogadalomtól, hiszen senkit sem kényszerítenek arra, hogy fogadalmat vállaljon magára. Ehhez igen közel áll az, hogy ne kössünk meg feloldhatatlan csomókat a harmincadik életévünk előtt, különösen, akik a női nemhez tartoznak, amely természeténél fogva ingatagabb, ha valami különleges kegyelem nem támogatja; ami viszont nem adatik meg mindenkinek. Minden keresztény esetében arra kell mégis ügyelni, hogy a fiúkat éppúgy, mint a lányokat rögtön az első évektől tisztaságra, józanságra és istenfélelemre neveljük. Emiatt lesznek erényeik, és ezért nem esnek senki hálójába. Itt a beszédünk csak azokat a lányokat és fiúkat érinti, akik szabadságukat eddig megőrizték. Azokról, akik már elkötelezték magukat, azt gondolom, nem kell semmit mondanunk az elődök tekintélyén kívül, amely által egyszerre lesz biztosabb a hírnév, nyugodtabb a lelkiismeret, közben pedig

¹⁰² Vö. 1Tim 5,13.

¹⁰³ 1Tim 5,16.

¹⁰⁴ 1Kor 7,5.

minden igyekezettel kerülni kell, hogy bárki azért törekedjék szabadságra, hogy a test vágyainak engedjen.

Az özvegyeknek továbbá úgy kell élniük, amíg férj nélkül vannak, mintha örök önmegtartóztatást fogadtak volna. Senkit nem szabad ösztönözni a fogadalom vállalására, sőt, senkit nem szabad meggondolatlanul befogadni. Hagyjuk saját elhatározására, amit neki az Úr adott, mutassuk meg a jutalmat, de ugyanúgy mutassuk meg a veszélyt is. Ahogy Szent Pál nyíltan kimondja, hogy szabad újra házasodni, de csak az Úrban, ugyanúgy kijelenti azt is, hogy ez a szabadság nehézségekkel jár.¹⁰⁵ Azt mondja, hogy az ilyen test búskomorra válik.¹⁰⁶ Általában rossz csengése van a *poligámia* szónak¹⁰⁷, ki van téve az emberek élcelődésének és csípős megjegyzéseinek, Isten szemében mégsem bűn.

Három dolog van tehát, ami lebeszéli azokat az özvegyeket, akik gyermekeket nevelnek arról, hogy újra férjhez menjenek: a szóbeszéd, a kor és a kegyesség. A szüzek házasságát mindenki szerencsésnek tartja, az özvegyekét viszont egyáltalán nem. A szóbeszédnek és a fecsegő nép történeteinek egyébként a nők körében sem kellene annyit érniük, hogy azok inkább akarjanak elégni, mint férjhez menni. A szóbeszéd zaja pedig inkább az előrehaladott kort üldözi, különösen, ha már annyira elől jár, hogy gyermekekre semmi remény nincs. Mert kevés olyan házasságot kötnek kedvező jelekkel, amit az önmegtartóztatás hiánya köt meg, és soha nem lesz mentes a hibáktól, még ha a bűnöknek híjával is van. Bár még az ilyenektől sem tagadja meg a házasság orvosságát az Egyház, úgy magyarázva, hogy az együttélés mintegy az idős kornak szolgál vigasztalásul, nem a vágynak.

Ami a kegyességet illeti, az kettős: egyrészt az Isten, másrészt a gyermekek felé, ami kiárad minden felebarátra is. Az első fajtája a hitből és a szeretetből áll, imádsággal, az irgalmasság cselekedeteivel, és az égi dolgokról való elmélkedéssel táplálhatjuk és gyakorolhatjuk benne magunkat. Ez józanságot, böjtöt, egyszerű életmódot, virrasztást és az Evangélium filozófiájára való törekvést igényli. Szenténekek gyakori hallgatásával, és a kegyességben és a tudományban jeles emberekről való beszélgetéssel lehet megszerezni. Ha pedig nincs ezekben nagy bőség, (mert minthogy ezek igen különlegesek, nincs olyan sokszor nagy bőség belőlük), szent könyvek olvasásával kell táplálni a lelket, de az isteni jóslatok iránti megfelelő tisztelettel lehet csak forgatni őket, hogy le se becsüljünk valamit, de át se alakítsuk saját érzéseink szerint, hanem hogy inkább érzéseinket szabjuk az Írás törvényeihez. Távol legyen tőlünk a vakmerő ítélkezés és a haszontalan kérdezősködés. Sokkal inkább azokat kell megtanulni, amik a hitet és a szeretetet felélesztik bennünk, az életet helyes irányba viszik, az égi élet utáni vágyra buzdítanak, nevelnek és juttatnak el. És bár nincs olyan lap, ahol nem ezt teszi az Írás, mégis vannak benne olyan dolgok, amelyek egyeseknek jobban megfelelnek, mint azok, amelyek a fejedelmeknek, a papoknak vagy házasoknak szólnak, és ezért nem illenek az özvegyekhez. Vannak bizonyos nehézségek is, amelyeket biztosabb a műveltekre, és a tanításban gyakorlottakra hagyni.

Nem haszontalan dolog az istenfélő emberek könyveit forgatni, és mindenholnan leszakasztani valamit, hogy a tökéletes istenfélelemhez vezessen. De ezek közül is választani kell. Elsősorban a személy, másodsorban a téma szerint. Egyesek ugyanis azt akarták, hogy kevesen olvassák őket, mint Hilarius, mások pedig ahhoz szabták tollukat, hogy az egyszerűek is megértsék őket, mint Cyprianus, Ambrus és Ágoston. Egyesek csak tanítanak, és nem hatnak az érzelmekre, mint Aquinói Tamás és Scotus, mások pedig keverik ezt a kettőt, mint Aranyszájú János és Vazul. Annyiban kell ezektől óvakodni, hogy fonák dogmákkal meg ne rontsák az egyszerű hitet, mert jobb bizonyos dolgokat nem tudni, mint veszélyesen tudni. Azt kell kérni, ahogy már egyik könyvecskémbe rámutattam, és ahogy előttem a nagyhírű egyházatyák bővebben tanították, hogy semmit ne kelljen ebből

¹⁰⁵ Vö 1Kor 7,39.

¹⁰⁶ Vö. 1Kor 7,8.

¹⁰⁷ Erasmus itt nyilván az újraházasodásra gondol.

megismételni. Hogy ne kelljen azokat hallgatni, akik azt tartják, hogy az asszonyokat távol kell tartani attól, ahonnan a keresztények vigasza és épülése van. Persze, csak ha nem tartjuk eszteleneknek Principiát, Marcellát, Probát, Juliát, Demetriast, Suniát és Fretillát, és más istenfélelmük miatt nemes asszonyokat, és nem gondoljuk, hogy velük együtt eszüket vesztették az elismert egyházatyák, akik műveikben csak dicsérték és tanították azokat az asszonyokat, akik a Szentírást tanulmányozták. Csak attól kell óvakodni, hogy ne találjon helyet magának benned az az apostoli zűrzavar, amelyik mindig tanul, de soha nem jut el az igazság megismerésére.¹⁰⁸

Itt kell egyesítenie az özvegynek a galamb szelídségét a kígyó ravaszságával, hogy kire hallgat, és kinek a tanácsaihoz szabja életmódját.¹⁰⁹ Erre a nemre ugyanis az jellemző, hogy szeret egy férfi akaratába belenyugodni. Egykor pedig nem kevesen voltak olyanok, ma meg még többen vannak, akik Krisztus szavai szerint fölélnek az özvegyek vagyonát, miközben hosszúra szabják imaszíjukat.¹¹⁰ Pál szavai szerint pedig betolakodnak a házakba, és megnyernek maguknak olyan nőket, akiket bűnök terhelnek, s mindenféle vágyak hajtanak. Ehhez a veszélyhez közelebb vannak azok az asszonyok, akik javaik nagysága miatt a püspöksüvegig és a palástig képesek segíteni azokat, akiknek jót akarnak. Mert kit ne tanítana képmutatásra és hízélgésre ilyen bőséges zsákmány reménye?

Továbbá, hogy ne csapjon be a látszólagos kegyesség, ügyelj rá, hogy a választásnál először helyes ítéletet alkoss, aztán lelki szemeiddel figyelj, hogy a tettelt szentség ne vezessen félre. Mert sokoldalú művész a Sátán, még a fény angyalává is képes átváltozni, és akkor árt a legtöbbet, mikor a vallásosság örve alatt szedi rá az óvatlanokat. Ügyelned kell tehát, hogy tisztát és erkölcsösöt válassz, hogy elő ne forduljon, amit az apostol ír, hogy mivel füleink rosszul hallanak, olyan tanítókat fogadunk magunk mellé, akik inkább gyönyörködtetnek, mint tanítanak. Így ezek kiválasztásakor ne a szomorú homlokot, a szigorú szemöldököt, a köpenyt, az imaszíjat és a többi szemfényvesztést nézd, amilyen cselekkkel a farizeusok szoktak élni, akik fel akarják élni az özvegyek vagyonát, hanem mélyebbre nézz, mielőtt rábizod magad valakire. Mert néha bárányszőrbe bújva jönnek, pedig belül ragadozó farkasok¹¹¹, ezekre hasonlóképpen Pál is felhívja a figyelmet. Azt mondja: az istenfélelem álarcát viselik, az igazságot azonban megtagadják. De ha egyszer befogadták őket, bevetik magukat a ház legbelsőbb zugaiba, és semmi nem lehet elrejtve, hogy ki ne nyomozzák, és innentől lehet félni attól, hogy napvilágra kezd kerülni a csalás. Ezért van az, hogy ha befogadtad, mielőtt bizonyosságot szereztél volna, nem vagy képes kizárni azokat sem, akikről nem bizonyosodtál meg. Ezt az emberfajtát messzire kell űznie az özvegynek házatól, ha akár lányai, akár fiai, akár szolgálói tisztaságát biztosítani akarja, és ha nem akarja, hogy föléljék a vagyonát. A legbiztosabb pedig az, ha egy ilyennel sem tartasz fönn szoros baráti viszonyt. Mert ha aztán egy őszintét találsz, mégis olyan ember lesz, akit a meghitt viszony elkápráztathat. Hogy pedig ez ne történjék meg, soha nem járjon kíséret nélkül, hol ezt, hol azt vigyen magával.

Más épségéért meg ki kezeskedhet? Továbbá amit titokban tesznek, ahogy Pál mondja, azt még kimondani is szégyen.¹¹² Nem lenne nehéz csalfaságukat tetten érni, ha csak jobban odafigyelnénk. Amikor többet isznak a kelleténél, amikor az alkalom úgy hozza, kiderül, mi rejtőzik a szívükben. Ha győztek, és odáig elmennek, hogy ismert és tetten ért tékozlásnak kedveznek, az asszony már nem az istenfélelem tanítóját, hanem a zsarnokot fogadta be házába.

¹⁰⁸ Továbbiakra is l. 2Tim 3,5 skk.

¹⁰⁹ Vö. Mt 10,16.

¹¹⁰ Vö. Mt 23,14; Mk 12,40; Lk 20,47.

¹¹¹ Mt 7,15.

¹¹² Ef 5,12.

De ezek most nem arra irányulnak, hogy mindenkiről rosszat feltételezzünk, akinek a ruhája szent életről tanúskodik, mert bármilyen köpeny alatt rejtőzhet istenfélelem. Hanem arra, hogy vigyázz, nehogy ilyen szemfényvesztéssel rászedjenek, és amikor úgy tűnik, bárányt fogadtál a házadba, megtudd, hogy farkas, róka, majom, disznó, vagy más állat volt. Nem elég, ha az özvegy háza mentes minden büntől, a bűnnek még a gyanújától is mentesnek kell lennie. A meséket pedig, amelyek ezekről közzsájon forognak, még felidézni is szégyen. De arra minden özvegynek gondolnia kell, hogy ne beszélgesse egyedül senkivel, csak egy szavahihető matróna jelenlétében. Nem illik másra használni az ismétlődő titkos gyónásokat, mint amilyen célból rendelve lettek. Török között járunk, alig ad biztonságot bármilyen nagy óvatosság. Biztosabb tehát a könyvek meghitt társasága. Egyrészt Istennek tetszőbb dolgokról is beszélnek, másrészt mindig ott vannak, amikor csak akarod, azonkívül a magány unalmát üdvös gyönyörűségekkel enyhítik. Mivel a tétlenség és a magány sok rosszra tanít, különösen a nők esetében, a keresztény özvegynek ügyelnie kell rá, hogy se a tétlenségnek ne adjon teret, se egyedül ne legyen. Különböleg megeshet, hogy az egyébként oly szent, oly magasztos és oly tiszta foglalatosságához szokott özvegy is ráveszi magát, hogy mások háza körül kószáljon, vagy haszontalan mesékkal múlassa a napot.

Mert nem télenkedik Mária sem, amikor tétlensége zavarja Mártát. Csak mással van elfoglalva, mikor az Úr lábához ül. Ha viszont elértünk a kegyesség másik feléhez, amiben nincs semmi télenkedés, gyakran fogjuk hallani a Máriára panaszkodó Mártát. Pedig semmi sem tiltja, hogy a két nővért ugyanazok közé a nők közé soroljuk. Éppen ez a moraj az, ami Krisztusnak a legkedvesebb. Isten egyedül van és önmagáért, és mindenkinek felett kell szeretni őt. Az embereket pedig vagy miatta, vagy benne. Miatta szeretjük az ellenségeinket, benne szeretjük a barátainkat. Közöttük is első helyen vannak a szülők és a gyermekek. Akkor hogy télenkedhet egy özvegy, akinek otthon fiai, lányai, és családja van, ami az ő gondoskodására van utalva? Mi lehet nagyobb munka, mint kicsiny korban formálni az erkölcsöket és az értelmet? Az az özvegy, aki egyedül hagyja otthon apró gyermekeit, és házon kívül ebédel, férjes asszonyokhoz szaladgál, és sűrűn jár látványosságokra, táncra, nem anyja, hanem mostohája gyermekeinek. Ugyanígy az az özvegy, aki a vallásosság örve alatt elhanyagolja a gyermekeiről való gondoskodást, és azokra pazarolja idejét, akik apostoli hivataluk címén ajánlják magukat, és becsapva az örökösöket, vagyonával idegen emberek fényűzését támogatja, a lehető legtávolabb van az igazi kegyességtől. Azzal kérkednek, hogy Istennek adják, amit nekik adnak, és általában amit Isten szeretete miatt bárkinek adnak, azt Neki adják. A Szentírás viszont a szemükre veti, hogy van, aki bár jól ajánl fel, de rosszul oszt szét. Nem ritkaság, hogy amit ezeknek adnak, azt henyélőknek adják, erőseknek és jóllakottaknak, akik saját kezükkel is meg tudnák keresni a kenyerüket, ha nem lenne édesebb a tétlenség a munkánál. Megesik, hogy bővelkedőknek adnak, és olyanoknak, akik a pénzt a fényűzésre használják fel. De ha ilyenek nincsenek is, akkor is a kegyesség szerint az első gond a gyermekeké kell, hogy legyen, mert bennük Isten van (jelen), ő pedig magáénak számítja azt, amit az Ő szeretetéért rájuk fordítottak.

Ha valaki méltatlankodni akarna amiatt, hogy mit merészelek tanítani, hallgassa meg, mit mond Pál, aki sokkal keményebben beszél, és nála méltatlankodjon, ne nálam. Azt írja ugyanis Timóteusának: Ha valamely özvegynek gyermekei vagy unokái vannak, ezek tanulják meg, hogy elsősorban saját családjuk tagjaira legyen gondjuk, és róják le hálájukat szüleik iránt, mert ez kedves az Isten előtt.¹¹³ Hallod az apostolt? Azt mondja először, hogy *tanulják meg*, aztán hozzáteszi, *mert ez kedves az Isten előtt*. Amikor tehát először szól, elmondja a parancsot, amikor hozzáfűzi, hogy *Isten előtt kedves*, megparancsolja, hogy az emberi szokások engedjenek Isten parancsainak. Hol vannak most azok a farizeusok, akik azt tanítják, hogy a fiú felelős elhagyott apjáért vagy anyjáért? Meg hogy minden adomány

¹¹³ 1Tim 5,4.

belőlem neked lesz hasznodra? És az ő tekintélyükkel azt, amit a szülőkről való gondoskodásra kellett volna fordítani, *korbánnak* hordják össze¹¹⁴, és ezáltal emberi hagyomány miatt megsértik az isteni rendelést. Talán nem erre utal az apostol, amikor azt mondja, hogy mert ez kedves Isten előtt? Mindig és mindenütt kedves Isten előtt, ha segítünk a szülőknek és a gyermekeknek, mert így diktálja a természet, és pontosan ezt parancsolta Isten. A korbánba küldésre nem mondják, hogy kedves Isten előtt. Miért? Talán bizony nem kedvére való Istennek, ha pénzt teszek a perselybe? De igen, de maga az Úr jelentette ki, mikor felrótta ezt, hogy nem kedves előtte, ha szülők, gyermekek és unokák becsapásával növelik a templom vagyonát. Már nem volt nehéz egyetlen templom, vagyis a jeruzsálemi építésére elegendő pénzt adni, bár ezt a pénzt részben a szegények táplálására gyűjtötték össze, jóllehet a főpapok azt, amit a szegények megsegítésére adtak, saját fényűzésükre használták fel. Most nem egy városban és faluban annyi templom és annyi persely van, mégsem jut vissza semmi a szegényekhez, hanem nagyjából az egészet ünnepekre, fényűzésre, és azoknak a vágyaira fordítják, akik ahogy a farizeusok helyébe jöttek, úgy – bár ne tették volna – átvették a hibáikat is. A farizeusokról viszont nem beszél az apostol, az Evangélium apostoli szolgálóiról azonban igen.

Ki tagadná, hogy kegyes szolgálát, ha egy özvegy segít egy nélkülözőnek? De mire tanít minket Pál? Ha egy özvegynek övéire, és leginkább a házához tartozókra nincs gondja, az megtagadta a hűséget és rosszabb, mint egy hitetlen. Mi lehet ennél keményebb? Azt mondja, megtagadta hűségét, de még nem elégszik meg ennyivel, hozzáteszi, hogy rosszabb, mint egy hitetlen. Aki pedig ma krisztusi hitét megtagadja, az tűznek lesz martaléka. Akkor milyen sors vár egy ilyen özvegyre? Ha nem tér észhez, az örök tűzre jut. Szavaival megvallja hitét, tetteivel pedig megtagadja. Amikor ugyanis a természet törvényét nem eltörli, hanem megerősíti az Evangélium, nem szentebb törvényt tagad-e meg az, aki a természet törvényét nem veszi figyelembe? Sőt, hitetlennél is rosszabb. De miért? Mert amikor a pogányok engedelmessé válnak a természet indításának, gondoskodnak szüleikről és gyermekeikről. Akkor nem rosszabb-e a pogánynál is, akit sem a természet parancsa, ami még a vadállatok is az utódokról való gondoskodásra ösztökéli, sem az Evangélium rendelete nem indít arra, hogy vér szerinti rokonainak gondját viselje? Pál a rómaiakhoz írt levelében a legszörnyűbb bűnök között említi ezt is, ami miatt Isten egyes pogányokat kiszolgáltatót a tisztátalanságnak,¹¹⁵ hogy híjával vannak a rokonaik iránti természetes vonzalomnak. Ezért *αστοργος*-nak nevezi őket.¹¹⁶ Mert mikor segítene idegennek, ha saját vérét elhanyagolja? Annak ellenére, hogy ezekről így gondolkodnak, milyen arcátlanul beszélnek rá az asszonyokat arra, hogy ha nekünk adsz, Istennek adsz, ha meg fiaidra költesz, azt a húsnak és a vérnek adod? Jaj nektek, akik az isteni törvény megsértésére tanítotok, és hogy mást ne mondjak saját hasatoknak, fényűzéseknek tanácsát követitek! Ha már Pál elítéli azt az özvegyet, aki elhanyagolva gyermekeit és vagyonát mindenféle vallásos buzgóság színlelésére pazarolja, hová kellene tennünk azokat az özvegyeket, akik vagyonukat rútul gyönyörökre pazarolják, elhanyagolt gyermekeiket pedig szegénységbe taszítják, és nem egy közülük a házasságtörőknek adja azt, amit gyermekeiknek kellene adnia.

De ez a gondoskodás, amivel az özvegy a gyermekeinek és rokonainak tartozik, nemcsak az élelemre, sokkal inkább a nevelésnek egész tudományára vonatkozik. Mert szükség van arra, hogy a testről gondoskodjanak, de sokkal kegyetlenebb dolog hagyni, hogy a gyermekek híjával legyenek a kegyesség minden érzésének, mint eltűnni, hogy az éhségtől szenvedjenek.

Ha fiaik nincsenek, azok helyébe az unokák lépnek, majd sorban a többi közeli és távolabbi rokon. A harmadik helyen állnak a testvérek és nővérek, mindazok, akik Krisztus tagjai. A legkiemelkedőbb a krisztusi özvegyek közt Paula, aki nem telepedett le addig

¹¹⁴ Ajándék, adomány a jeruzsálemi templomnak (héber).

¹¹⁵ Róm 1,31.

¹¹⁶ Lelketlen, szívtelen.

Betlehemben, amíg gyermekeit fel nem nevelte addig a korig, és el nem juttatta addig az állapotig, amikor már nem volt szükségük a szülői gondoskodásra. Először a természet parancsának tett eleget, ami pedig életéből hátravolt, azt a nincstelen szegények megsegítésének szentelte, így kevés gyermekei helyébe nagy számú gyermeket gyűjtött össze, akiket táplált és az Úr tanítására tanított, és így mindegyiknek anyja volt. Ezt a példát kellene minden özvegynek követnie, hogy se a rokonait, se a szegényeket ne gyámolítsa a semmittevésben, ha olyanok, hogy a munkát elhagyták, hanem arról gondoskodjon, hogy ki-ki dolgozzék, és szegénységükön ne annyira pénzzel segítsen, hanem a helyes életvitelre intéssel és buzdítással: ezek az emberek ugyanis gyakrabban inkább lelki, mint testi támaszra szorulnak.

Látod, mennyire nem tétlenkedés a keresztény özvegy életét élni? Az ilyen özvegyeket természetesen áldva megáldja az Úr, és az ő szegényeit jóllakítja kenyérral.¹¹⁷ Így a dicséret először azt az özvegyet illeti, aki leginkább azért tartózkodik az ismételt házasságkötéstől, hogy teljes egészében a kegyességben munkálkodjék, és megosztottság nélkül örülhessen jegyesének, Krisztusnak. Nem tagadjuk, hogy ez nehéz feladat, de ennek a foglalatosságnak a nagy része a jó akarat, amit pedig az Úr ad, de ezt a keresőknek, a kérőknek és a józanoknak adja. A nép ugyanis túlságosan jól emlékszik arra a páli mondásra, hogy jobb megházasodni, mint égni.¹¹⁸ A többség viszont azért ég, mert égni akar, mert magára idézi az égéshez szükséges taplót. Egyébként, ahogy a legjobb az örökké tartó önmegtartóztatás önként vállalt szeretete, úgy biztosabb, ha nem kötjük le magunkat teljesen egy fogadalom mellett, vagy csak lassan, lépésről-lépésre kötelezzük el magunkat. A lélek első lendületének gyanút kell keltenie, és sokáig és különféle módokon próbára kell tenni szilárdságát.

Ez a kegyesség első foka, amiről beszéltünk. Következő fokon azokat az özvegyeket illeti a dicséret, akiket gyermekeik szeretete beszél le a második házasságról. Mert úgy illik, hogy az özvegy magára vegye a férj gondját, és a gyermekeiről való gondoskodásban anyaként és apaként egyaránt jeleskedjen. De akik gyermekeiknek mostohaapát adnak, aligha tudják akár csak félig is teljesíteni anyai kötelességüket előző férjüktől kapott gyermekeik irányában, hiszen már a maguk urai, és talán megbántanák férjüket, ha kicsit több jóindulattal viseltetnének korábbi gyermekük iránt. Mert ahogy ritka az, hogy a mostoha nem gyűlöli a férje gyermekeit, ugyanígy nem gyakran fordul elő, hogy a mostohaapa tiszta szívéből szeresse mostohafiait. Így történik meg, hogy akik előbb félig árvák voltak, most már kétszeresen árvák lesznek, anyjuk helyett mostohára, atyjuk helyett pedig ellenségre találhatnak.

Végül, hogy ezek közül semmi ne történjék meg, az emberi természettel ellenkezik, hogy megmaradjon a szerelem hevessége, ha kétfelé irányul, ahogyan lassúbb lesz a folyó lendülete is, ha patakokra osztjuk. Aki úgy határozott, hogy örökké özvegy marad, kétszeresen szereti gyermekeit. Egyfelől, mert a gyermekei, másfelől, mert bennük hitvesének mintegy továbbélését látja. Aki viszont újra férjhez ment, az először jóindulatának nagy részét új jegyesére viszi át, másodsor, ha utóduk születik, arra különül el a maradék.

Továbbá, hogy tökéletesen megmaradjon a gyermekek iránt érzett kegyesség heve, nem lehet munka nélkül, és nem irthatja ki a kegyesség szolgálatait. Ebben az esetben is dicséretesebb a férj nélkül való élet, ha nemcsak arra irányul, hogy gyermekeit gazdaggá tegye, és minél nagyobb vagyonnal bocsássa el, hanem hogy őket életszentségre és erkölcsi tisztaságra nevelje.

Ahogy tehát a legnagyobb dicséret, ha az özvegy, mint egy lány és árva az Isten iránti kegyességre való törekvésben lemond az újra férjhez menetelről, úgy elfogadhatóbb, ha olyan köt ismét házasságot, akinek az előző férjétől semmiféle záloga nem maradt. Hiszen a gyermek szeretete kizárja a gyönyörök hajhászásának gyanúját.

¹¹⁷ L. 24. jegyzet.

¹¹⁸ 1Kor 7,9.

A harmadik fok illeti meg azokat, aki saját esendőségük tudatában az újráházassal kerülnek el a tüzet, hogy ne vesszenek el Szodomában, miközben Lóttal Szegorba menekülnek, ebbe a nagy és mégsem nagy városba: amelyik nagy, ha lakóinak számát nézzük, de nem nagy, ha erényeit.¹¹⁹ Ezek dicséretet nem kapnak, csak megbocsátást nyernek, de mégis tőlük megtagadva, hogy – bármekkora emberi gyengeség is ez –, mások jótetteivel össze nem mérjék, hogy az első sorban dicséretet érdemlő özvegyekével, vagy akár a szüzekével is felér, amit tesznek. Egyébként azok, akik nem a kegyesség szeretete, és nem a gyermekek nevelése miatt tartózkodnak a házasságtól, hanem csak azért, hogy szabadabban élhessenek saját akaratuk szerint, legyen bár úgy, ahogy akarják, de az önmegtartóztatásért semmi dicséretet nem kapnak. Annyira, hogy sem bocsánatot nem érdemelnek, sem a büntetést el nem kerülnek. Mert ez nem az önmegtartóztatás szeretete, hanem a vágy kötőfékének megeresztése.

Most visszatérek hozzád, királyi őseiről messze földön ismert Mária, aki híres vagy a kegyesség iránti buzgóságodról, és akinek sorsához ezek a szabályok talán nem tűnnek tökéletesen találónak. Bár ezeket úgy írtam egyedül hozzád, hogy mégsem csak egyvalakihez írtam, de azért írtam a Te nevedre, hogy a szabályoknak és a te példádnak a haszna a többiekre is kiáradjon. Természetesen úgy gondolom, hogy olyan gyermekeid ugyan nincsenek, de vannak ifjú fiú- és lányrokonok, szolgálók és matrónák, akiket a te példád nevel majd az istenfélelem tudományára. Sőt, mennél kiemelkedőbb helyre állított téged az Isten, annál messzebbre világlik majd szolgálatodnak a nagysága, és annál több embert tüzel fel a te kegyességednek fénye az erkölcsös életre. Mindent szívesen követ a nép, amit a fejedelmeknél lát. Szégyen lesz a férfiaknak, ha nem teszik meg azt, amit egy nő meg tud tenni, és szégyen lesz az alsóbb nemesség asszonyai számára, ha nem jeleskednek abban, amit egy lánytól, oly sok király és császár lányától, nővérétől, unokájától láttak.

Azonkívül az özvegyiség jelen esetben nem annyira a külső dolgokban, mint inkább a lélekben nyilvánul meg. Ugyanis úgy tűnik, hogy azok az asszonyok, akiktől Isten elvette a férjüket, különösen keresik a házasságot. Mert minden ember vágyik arra, hogy szorosabban kötődjék valakihez, de ha véletlenül nem válik minden halandó lelke özvegyé és elhagyottá, nem fognak vigasztalást találni az elkövetkező időben. Az pedig nem elhagyott, akinek van valamije ezen a világon, amibe reményének horgonyát vetette, amit forrón szeret, és ha azt a véletlen elragadja tőle, azt kiabálja, hogy ő szerencsétlen. Az a lélek, amelyik bízik a gazdagságban, a tiszteletben, a neves ősökben, a hatalomban, ennek a világnak a gyönyöreiben, az nem özvegy, hanem olyan férje van, akire örökké vágyott. Ugyanígy az a lélek, amelyik reményét híres szüleibe, gyermekeibe, erejébe, vagy fiatal testébe helyezi, nem özvegy. Ezért Isten jóakaróan gyakran elveszi tőlünk, ami kedves, hogy elszakítson azok szeretetétől, és magához édesgessen. Féltékeny, azt akarja, hogy egyedül őt szeressük, és hogy egész szívünkől szeressük.

Így azok a nők, akik férjükhöz vannak kötve, ha nem lesznek egyszer özvegyek, nem remélhetnek az Úrban. De aki nem az Úrba helyezte reményét, az nem fog az Úrral együtt uralkodni sem. Remény nélkül ugyanis lehetetlen Istennek tetszenünk. Ha azt kérdezed, hogyan lenne lehetséges, hogy egyszerre feleség és özvegy is legyen valaki, könnyen elmondhatom. Aki úgy szereti halandó férjét, hogy az ő szeretete miatt elhanyagolja azt, ami az istenfélelmet illeti, annak egyetlen jegyese van, de halandó, viszont azt mégis úgy szereti, mintha halhatatlan lenne. Ameddig így él, nem özvegy, és nem méltó, hogy Krisztus legyen a jegyese. De akinek Pál tanítása szerint úgy van férje, mintha nem volna¹²⁰, és boldogságának őrzését nem halandó, és talán bűnös emberre, hanem Istenre helyezi, akihez lelke szentebb hűséggel ragaszkodik, az a házasságában is özvegy és elhagyott. De ez az égi jegyes, akit

¹¹⁹ Vö. Ter 19,20 skk.

¹²⁰ 1Kor 7,29.

beengedtek a házasság szövetségébe, nem szennyezi be a házasságot házasságtöréssel, hanem ezt a testi szövetséget szentebbé és szerencsésebbé teszi. Sőt, ha őt nem fogadják be közösségükbe, inkább házasságtörésben egyesülnek, mint házasságban. Mert nem az özvegy sajátossága, amit Pál mond, hogy az Úrban remél, és így mintegy a szüzek és a házasságban élő nők nem élnek helyesen, ha az Úrban remélnék. Ez a lélek szerint mindenkire vonatkozik, nemcsak azokra, akik özvegyek, és az is, hogy amije van ezen a világon, azt úgy használja, mintha nem lenne.¹²¹ Mert könnyen elillanó és pillanatnyi minden, amit élénk tár ez a földi színpad, és akármennyire nagynak és örökkévalónak látszik, az örökkévaló dolgok szemlélésében mind kicsiny és elenyésző.

Mégis az özvegy elnevezést ajánlja nekünk ez az írás, amely állapot egészen addig egy férfi oltalmától szokott függni, amíg Krisztus lelke, mint új teremtménybe, belé nem száll. Mindezzel most nem az a célunk, hogy a keresztény asszony kevésbé szeresse hitvesét, vagy kevésbé engedelmessédjék férjének. Sőt, annál jobban és igazabban fogja szeretni, ha az Úrban szereti, és annál vallásosabban fog engedelmeskedni, hogy ha tudja, hogy ha férjével szemben engedelmes, akkor nem az embernek, hanem az Istennek engedelmeskedik.

Azonkívül nemcsak az a célja a Szentírásnak, hogy egy özvegyasszony példájával tanítson mindenkit, aki istenfélő módon akar Krisztus Jézusban élni, és hűségét az ideig tartó dolgokról az örökkévalókra irányítani, hanem meg akarja vigasztalni a férjüktől megfosztott elárvult asszonyokat. Például egy haját tépő és hangosan kiáltozó asszonynál, aki azt kiabálja, hogy jaj, én elhagyott, miért is élek, ez a könyv olyan, mint a vigasztaló. Sőt, még meg is nyugtatja, hogy nem vagy egyedül, mert itt vagyok, és én száz férjjel felérek. Nem létezik, hogy ezután elmenj azért, hogy egy embernek engedelmeskedj. Egészen velem foglalkozhatsz, és ezzel kevésbé leszel elhagyott, hogy annál szorosabban kösd magad ahhoz, akiben minden jó van. És azért távolítottam el a férjet, hogy senki ne választhasson szét minket ebben az édes kötelékben.

Az özvegy öleli saját jegyesét, és lélekben megcsókolja, ha kér, dicsőít, vagy hálát ad, mikor vele beszél, és valahányszor szent könyvek olvasásával foglalkozik, annak tanítását lelke legmélyébe ülteti át. Ezekről nem szakít el teljesen az emberi házasság, de a legtöbb dolog ezt az Istennel való szorosabb kapcsolatot vagy megtöri, vagy hagyja kihűlni. Bár nem minden özvegy kapcsolódik ilyen szorosán az Úrhoz, csak azok, akik valóban özvegyek. Pál ugyanis ezt mondja: aki valóban özvegy és magára maradt, bízzék az Istenben, imádkozzék kitartóan és könyörögjön éjjel és nappal.¹²² Az, hogy éjjel és nappal, nem tudom, osztályrészül jut-e valakinek, aki a házasság kötelékében él, talán csak olyanoknak, akik hallgatóságos megegyezéssel teljesen lemondanak a házaseset gyakorlásáról.

Tehát ahogy nem tiltja semmi, hogy házasságban valaki özvegyi életet éljen, úgy semmi nem akadályoz meg abban, hogy bármilyen életformán belül keresztény életet éljünk. Mert mindaz, aki újjászületett a titokteljes fürdő által, visszautasította ezt a világot és annak minden gyönyörét és pompáját. De ahogy az érzéseink választanak el ettől a világtól, nem a test felbomlása, úgy a gyönyöröktől és a pompától ezeknek a dolgoknak a megvetése tart távol. Mert nem ritka, hogy azok, akik magányosak, akiket különösen nagy szegénység gyötör, gazdagabbak és kényesebbek, mint azok, akiket akár a sors, akár a rokonaik, vagy valami más körülmény gazdagságban tart. Mert sok kincset és gyönyört kell lelkében hordania annak, aki még akkor sem képes felhagyni ezek szeretetével, amikor a szükség megfosztja a vagyontól. Viszont ragyogóbb annak a mértékletessége, akit a meglévő dolgok bősége nem ront meg, hanem, mintha tengeri halak lennének, amelyek még a folyamiaknál is édesebbek: szemernyit nem hordoznak a tengeri sóból. Ugyanilyen szépen tündöklő, ha egy messze földön ismert, nagyon gazdag és hatalmas palotában lakó özvegy egyedül van, és az

¹²¹ 1Tim 5,5 és 1Kor 7,31.

¹²² 1Tim 5,5.

Úrba veti reményét, nem szűnik meg könyörögni sem éjjel, sem nappal és lelkének minden bizodalját az ideig tartó dolgoktól elvonja, és Istenbe helyezi. Ha körbenéz, nem talál semmit, amiben igazi megnyugvást és örömet leljen, kivéve az Urat, és valahányszor úgy hozza az alkalom, örül, hogy az Úrral beszél, örül, hogy Róla hall, röviden: bármit tesz, bármit gondol, bármit szeret, azt úgy teszi, hogy mindig az Urat tartja szemei előtt.

De nemcsak az özvegyekre vonatkozik, amit az apostol ír, hogy az özvegy, aki gyönyörökben él, eleven halott.¹²³ Vajon nem halott-e egy gyönyörökben élő feleség is? Vagy nem halott-e egy szűz, aki gyönyörökben él? Sőt, még tovább megyek: minden ember, aki gyönyörökben él, eleven halott. Mert azt mondják ezekről az élvhajhászok, hogy csak az az élet, ha kellemesen élünk. Pedig pont ez az élet az igazán halott, ha Pálnak hiszünk. Ezzel szemben az az özvegy, aki meghalt ennek a világnak, nem test, hanem a szenvedély szerint, épp emiatt él igazán, mert eszerint halott. Ugyanezeket lehet elmondani a többi emberről is. Ha egy asszony nem árva, és nem árvák a gyermekei, nem remélnék az Úrban. Az árva pedig nem azt jelenti, hogy elvesztette a gyermekeit, hanem úgy tartja számon őket, mint akiket Istentől kapott, és nyugodt lélekkel kész visszaadni őket bármikor, amikor visszakéri. Árvák azok is, akik reményük horgonyát nem szüleikbe, hanem a mennyei atyába vetették. Itt persze felzúg a tömeg: ugyan ki az, aki nem Istenbe helyezi a reményét? Mind így beszélünk persze, ha a dolgaink nyugodt mederben folynak. De majd akkor derül ki, hogy mibe vetettük a horgonyt, ha elragadták tőlünk, amiket szerettünk. Mert ha nem férjedbe helyezted boldogságod mentsvárát, ugyan miért téped a hajad, ha meghalt, és miért vered a melled, és miért kiabálsz, hogy szerencsétlen vagy, és hogy elvesztél? Mert úgy szeretted, mint halhatatlant. Pedig halandóként egy halandóhoz mentél hozzá. Úgy szeretted, mint aki boldogságot adhat, pedig arra csak Isten képes. Ha férjedet Istenben szeretted volna, ha Istent végtelenül, mindenek felett szeretted volna, akkor ha a test gyöngesége folytán nem is derűsen, de nyugodt lélekkel viselnéd, hogy elragadta tőled, Aki adta. Akkor így gondolkoznál: Dicsőség legyen Istennek mindenben. Talán hasznára volt férjemnek, hogy kivette ebből az életből, és talán nekem is hasznomra van. Egyedül ő tudja, hogy kit mi vezet az örök üdvösséghez.

Nem szabad másként beszélni a szülők, testvérek, és gyermekek halálakor sem. Dicséret illeti a két pogányt a szavaikért, amikor fiaik halálhíréről értesülve nyugodt lélekkel azt mondták, hogy halandót nemzettek. Így kell gondolkodnia a vőlegénynek is: halandót veszek feleségül. Így kell gondolkodnia a menyasszonynak is: halandóhoz megyek feleségül. Így kell az anyának is: halandókat fogok szülni. Nem azt kívánjuk, hogy az asszony nevéssen férje halálakor, nem fojtjuk el a sóhajtást, és nem tartjuk vissza a könnyeket sem, hiszen valamit kell adni az emberi érzelmeknek is. A sokáig tartó és vigasztalan gyász azonban azon kívül, hogy hiábavaló és ártalmas, honnan máshonnan ered, mint az Isten félelmének hiányából? De mit sírunk még akár valami szokatlan dolog miatt is, ami mindenkivel megesik, és soha nem távozik szemeink elől?

De ezek nem rád vonatkoznak, messze földön ismert leány, tudom, a te fájdalmad mérsékeltebb annál, minthogy akár dorgálást érdemeljen, akár vigasztalást igényeljen. Nincs kétségem ugyanis afelől, hogy ezt, vagy akár ezeknél is hatásosabb orvosságot szoktál adni másoknak, akik mérték felett engedik át magukat fájdalmuknak. A te lelked azonban annyira meg van erősítve a hit erejével, hogy annak oltalmában mindent nyugodtan képes elviselni, bármit mér rá a sors. Ebben a sorsban az a szerencse, hogy ha a keserűségek és szomorúságok számát elveszük, sokkal több marad, amit örömmel üdvözölnöm, mint amit vigasztalással enyhítenem kell. De ezen javak közül is, bármily sokan vannak is, egy miatt lehetsz igazán boldog, ez pedig a kegyesség. A többi vagy másé, vagy nem a mi hatalmunk alá tartozik, vagy ideig tartó. Ez viszont annyira a tied, hogy semmilyen balszerencse nem ragadhatja el

¹²³ 1Tim 5,6.

tőled, és az élet további részében végig veled marad. Rajta, emeld hát fel, te fényességes asszony, minden özvegy előtt a kegyesség zászlaját, és a dicséretre méltó asszonyok nyomdokaiba lépve légy a fejedelmi udvarok tanítója, és egyben az evangéliumi tisztaság példája! Így osztályrészedül jut, ami Judittal együtt a többi igen nemes matrónának, akiktől beszéltünk, megadatott, hogy Krisztus jegyességét élvezd.

Sok évvel ezelőtt Károlynak, aki most császár, ajánlottam a *Keresztény fejedelmet*, a minap a *János-evangélium parafrázisát* Ferdinándnak, ez idő szerint Magyarország és Csehország királyának, akiknek magánemberként és nyilvánosan is sok mindennel tartozom. Még korábban a *Keresztény házasságot* írtam anyád nővérehez, Anglia királynőjéhez. Nem azért, mintha rá lennének szorulva intelmeimre, hanem hogy az ő nevük miatt mindenki számára kedvelté váljanak a gyümölcsök, amelyek ezekben vannak, ha ugyan vannak. Ezt a könyvecskét pedig neked ajánlanám, nem egyszer és melegen buzdított rá levélben Henckel János, ez a különleges kegyességű férfiú, akinek az Evangélium igazságáról való prédikáló tevékenységét a te bőkezűséged támogatja. Ő pedig nem vezetett félre engem, így ezt a munkánkat, még ha neked nincs is rá szükséged — bár ha nem csalódom, másoknak nem lesz haszontalan —, kegyesen fogadd el tőlünk.

Legvégső célom pedig az volt, hogy bocsánatot nyerjek, amelyért háromszoros mentséggel esedezünk. Parancsra tettem, legjobb tudásom szerint tettem, és jó szándékkal tettem.

Az Úr töltsön el Felség, Téged és minden özvegyet tökéletes lelki örömmel.

Amen